



T.C
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TAR-YL-2014-0002

**HİTİT DEVLETİ'NDE KİZZUVATNA'NIN
YERİ VE ÖNEMİ**

**HAZIRLAYAN
Murat AYDIN**

**TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. Hüseyin ÜRETEN**

AYDIN - 2014

T.C
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TAR-YL-2014-0002

HİTİT DEVLETİ'NDE KİZZUVATNA'NIN
YERİ VE ÖNEMİ



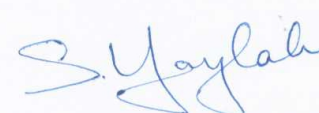
HAZIRLAYAN
Murat AYDIN

TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. Hüseyin ÜRETEN

AYDIN – 2014

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Murat AYDIN tarafından hazırlanan **Hitit Devleti'nde Kizzuvatna'nın Yeri ve Önemi** başlıklı tez, 26.12.2013 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u>	<u>Kurumu</u>	<u>İmzası</u>
(Başkan) Doç. Dr. Hüseyin ÜRETEN	Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	
Prof. Dr. Aygül SÜEL	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü	
Prof. Dr. Serap YAYLALI	Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun sayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Fatma Neval GENÇ

Bu tezde görsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı: Murat AYDIN

İmza:

YAZAR ADI - SOYADI: MURAT AYDIN

HİTİT DEVLETİ'NDE KIZZUVATNA'NIN YERİ VE ÖNEMİ

ÖZET

Dünya tarihini inceleyenler için Anadolu'nun çok özel bir yeri olduğu görülmektedir. Eskiçağ dünyasında Anadolu, her zaman yerleşilen, yurt edinilen, çevresindeki kültürlerden etkilenen ve onları etkileyen değerli bir yaşam alanı olmuştur. Anadolu, coğrafi konumu ve ekonomik yönden taşıdığı önem nedeniyle birçok uygarlığın geliştiği bir bölge olmuştur. Bu uygarlıklardan en önemlilerinden biri ve Anadolu'da ilk siyasi birliği kurmuş ve yarım asır boyunca burada hüküm sürmüş olan Hitit uygarlığıdır.

Hitit Devleti, gerek diğer devletlere siyasi haklar tanınması bakımından, gerekse Hitit kralının icraatının bir meclis tarafından denetlenmesi bakımından tarihin en eski hukuk devletidir.

Kizzuvatna tarihini incelediğimizde, Hitit Devleti ile eşitlik esasına dayanan birçok antlaşma yaptığı görülmektedir. Siyasi ilişkilerinin yanı sıra kültürel açıdan Hititleri oldukça etkileyen Kizzuvatna'nın, Mezopotamya kültürünü Hitit Devleti'ne aktarmış olduğunu öğrenmekteyiz.

Çalışmamızda Hitit metinlerinde sözü edilen Kizzuvatna Ülkesi ile ilgili metin yerleri ve bu ülke ile ilgili bilgi veren diğer kaynaklar incelenerek bir bütün halinde sunulmaya çalışılmıştır ve Hitit Devleti için bu ülkenin önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelime: Anadolu, Eskiçağ, Hitit, Kizzuvatna, Kültür

NAME – SURNAME: MURAT AYDIN

THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF KIZZUWATNA IN HITTITE STATE

ABSTRACT

It is seen that Anatolia has an important place for the scholars who study the World History. In the ancient world, Anatolia which is not only affected by the cultures around but also affecting the cultures around, has always had a precious place. Anatolia has always been a region where many civilizations have arisen due to its geographical position and economical significance. One of the most important of these cultures is the Hittite civilization which established the first political unity in Anatolia through half a century.

The Hittite State is the oldest constitutional government of history in terms of both according right to other states and the inspection of the Hittite king by a council.

When analyzing the history of Kizzuwatna, it can be seen that; there are many treaties between the two governments based on the principle of equality. On the other hand, it is understood that, besides the political relations in between, Kizzuwatna had also an important impact on Hittite Culture and it transferred the Mesopotamian cultural aspects to the Hittite State.

In this thesis; the land of Kizzuwatna which was mentioned in Hittite texts and the places of them tried to be analyzed and presented as a whole by using also other sources in relation to this country.

Key Words: Anatolia, Ancient, Hittite, Kizzuwatna, Culture

ÖNSÖZ

“*Hitit Devleti’nde Kizzuvatna’nın Yeri ve Önemi*” konulu yüksek lisans tezime 2012 yılında başladım. Çalışmalarım sırasında yardımını esirgemeyen ve bana her konuda destek olan tez hocam sayın Doç. Dr. Hüseyin ÜRETEN’e sonsuz teşekkür ederim.

Hitit tarihini ve kültürünü aydınlatan, dini, tarihi, hukuki, mitolojik vb. gibi çok çeşitli konuları içeren çivi yazılı tablet arşivleri Boğazköy, Ortaköy, Maşat Höyük gibi merkezlerden gün ışığına çıkarılmıştır.

Bu arşivlerde yer alan metinler içerisinde antlaşma metinleri, ritüel metinler, dini metinler ve mektuplar gibi konular yer almaktadır. Hitit Devleti’ni birçok konuda- Hurri-Luwi ortak yaşam tarzının yansımaları sonucu- etkileyen Kizzuvatna Ülkesi’nin, Hitit Devleti’ndeki önemini ve bu etkilerin Hititlere yansımalarını araştırmak amacıyla tez çalışmamıza başladık.

Tezimin hazırlanmasının yanı sıra her konuda beni yetiştiren sayın hocam Prof. Dr. Aygül SÜEL’e en derin saygılarımı sunar desteğinden dolayı teşekkür ederim. Kazı hayatım boyunca her an her konuda yardımını aldığım sayın hocam Dr. Mustafa SÜEL’e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Yüksek Lisans eğitim hayatımda desteğini esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Serap Yaylalı’ya şükranlarımı sunarım. Tezimin oluşmasında her an yardımlarına başvurduğum sayın hocalarım Doç. Dr. Esmâ REYHAN ve Doç. Dr. Leyla MURAT’a çok teşekkür ederim. Tezimi hazırlarken her türlü yardımını gördüğüm Araş. Gör. Sedef AYYILDIZ’a ve değerli dostum Hititolog Semih GERÇEK’e teşekkürlerimi sunarım. Yüksek Lisans eğitimimiz boyunca her türlü yardımlarını esirgemeyen Araş. Gör. Aysun Sarıbey HAYKIRAN ve Araş. Gör. Ömer GÜNGÖRMÜŞ’e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Her zaman yanımda olan ve beni yetiştiren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hititolog Murat AYDIN

Aydın 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLO, HARİTA ve RESİMLER LİSTESİ.....	xiv
GRAMERE AİT VE DİĞER KISALTMALAR	xv
TRANSKRİPSİYON VE DİĞER YERLERDE KULLANILAN İŞARETLER.....	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	
KİZZUVATNA’NIN LOKALİZASYONU	5
2. BÖLÜM	
KİZZUVATNA’NIN ETNİK YAPISI VE KİZZUVATNA’DA	
KONUŞULAN DİLLER	20
2.1. Kizzuvatna’nın Etnik Yapısı.....	20
2.2. Kizzuvatna’da Konuşulan Diller	23
2.2.1.Hurri Dili.....	23
2.2.2.Luvi Dili.....	26

3. BÖLÜM

KIZZUVATNA ÜLKESİ VE HİTİT DEVLETİ SİYASİ İLİŞKİLERİ	29
3.1. Kizzuvatna Ülkesi'nin Siyasi Tarihi	29
3.1.1. Eski Hitit Dönemi	29
3.1.2. Orta Hitit Dönemi	37
3.1.3. Hitit İmparatorluk Dönemi	53
3.1.4. Rahip Kantuzzili	62
3.1.5. Rahip Telipinu	64
3.2. Hitit İmparatorluğu İle Kizzuvatna Ülkesi Arasında Yapılan Antlaşmalar	69
3.2.1. Kizzuvatna Ülkesi Kralı İşputahşu ile Hitit Kralı Telipinu Arasında Yapılan Antlaşma	69
3.2.2. Kizzuvatna Ülkesi Kralı Eheya ile Bir Hitit Kralı Arasında Yapılan Antlaşma	75
3.2.3. Kizzuvatna Ülkesi Kralı Paddatişşu ile Bir Hitit Kralı Arasında Yapılan Antlaşma	78
3.2.4. Kizzuvatna Ülkesi Kralı Piliya ile Hitit Kralı Zidanza Arasında Yapılan Antlaşma	83
3.2.5. Kizzuvatna Ülkesi Kralı Şunaşşura ile Bir Hitit Kralı Arasında Yapılan Antlaşma	85

4. BÖLÜM

HİTİT RİTÜEL DÜNYASINDA KİZZUVATNA ÜLKESİ'NİN ROLÜ.....111

4.1. Kizzuvatna Ritüelleri111

4.2. Kizzuvatna'nın Hitit Ritüel Dünyasına Kültürel Etkisi116

5. BÖLÜM

SONUÇ124

KAYNAKÇA.....129

EKLER.....142

ÖZGEÇMİŞ.....151

KISALTMALAR LİSTESİ

- AJA** American Journal of Archaeology.
- AOAT** Alter Orient und Altes Testament- Neukirchen-Vluyn 1968 ff.
- AoF** Altorientalische Forschungen- Berlin 1974 vd.
- A.Ü.** Ankara Üniversitesi.
- BY-ZAS** Strukturierung und Datierung in der hethitischen Archäologie / Structuring and Dating in Hittite Archaeology – Voraussetzungen – Probleme – Neue Ansätze / Requirements – Problems – New Approaches, Internationaler Workshop İstanbul, 16.- 27. November 2004.
- CAH** Cambridge Ancient History, Cambridge.
- CANE** Civilizations of the Ancient Near East. Edited by J. Sasson. 4 vols. New York, 1995.
- ChS** Corpus der Hurritischen Sprachdenkmäler, 1984 vd.
- CTH** Laroche, E., *Catalogue des Textes Hittites*, Paris 1971.
- D.T.C.F.** Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- HdO** Handbuch der Orientalistik.
- JCS** Journal of Cuneiform Studies. New Haven 1947 ff.
- JNES** Journal of Near Eastern Studies, Chicago, 1942 ff.

- KBo*** Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig 1916 vd. – Berlin
1954 ff.
- KIF*** Kleinasiatiscbe Forschungen I, Herausgegeben F. Sommer and H. Ebelolf Weimar 1930.
- KUB*** Keilschrifturkunden aus Boghazköi, Berlin 1921-1990.
- MDOG*** Mitteilungen der Deutschen Orient- Gesellschaft, Berlin,
1896 vd.
- MIO*** Mitteilungen des Instituts für Orientforschung, Berlin 1899 ff.
- MVAeG*** Mitteilungen der Vorderasiatisch-ägyptischen Gesellschaft. Leipzig
1922-1944.
- OA*** Oriens Antiquus- Rome 1966 ff.
- Or.*** Orientalia, Roma 1931 ff.
- RGTC 6*** G.F. del Monte and J. Tischler, Répertoire Géographique des Textes
Cunéiformes, vol. 6- Wiesbaden 1978.
- RGTC 6/2*** G.F. del Monte, Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte-
1992.
- RIA*** Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie,
New-York-Berlin, 1928-1938, 1957 ff.

<i>SMEA</i>	Studi Micenei ed Egeo-Anatolici. Roma 1966 ff.
<i>StBoT</i>	Studien zu den Boghazköi-Texten. Wiesbaden 1965 ff.
<i>TTK</i>	Türk Tarih Kurumu- Ankara.
<i>UF</i>	Ugarit-forschungen. Internationales Jahrbuch für die Altertumskunde Syrien-Palaestinas.
<i>WO</i>	Die Welt Des Orients. Wissenschaftliche Beiträge zur Kunde des Morgenlandes, Stuttgart Göttingen 1947 vd.

TABLolar VE RESİMLER LİSTESİ

Tablo 1: Hitit metinlerinde Kizzuvatna Ülkesi'nin Geçtiği Yerler

Tablo 2: Hitit Kral Listesi.

Harita 1-2 : Anadolu'nun Tunç Çağı'ndaki Siyasi Görünümü.

Resim 1: Tarsus'ta Ele Geçen Çift Dilli Bulla

Resim 2: Tahurwaili Mührü.

Resim 3: II. Zidanza'nın Mührü.

Resim 4: I. Muwatalli'nin Mührü.

GRAMERE AİT VE DİĞER KISALTMALAR

a.g.e = Adı geçen eser

ay. = Arka yüz

Bk. (bk.) = Bakınız

Dipn. = Dipnot

Frag. = Fragman

h. = Hititçe

Krş. (krş.) = Karşılaştırınız

M.Ö. = Milattan nce

Nr. = Numara

y. = n yüz

Res. = Resim

s. = Sayfa

Süt. = Sütun

Tam. (tam) = Tamamlama

Terc. = Tercüme

Trans. = Transkripsiyon

Vd. = Ve devamı

yak. = Yaklaşık

TRANSKRİPYON VE DİĞER YERLERDE

KULLANILAN İŞARETLER

[] : Tabletın o kısmının kırık olduğunu gösterir.

[()] : Yuvarlak parantez içindeki kısmın metnin dublikatı veya paralelinden tamamlandığını gösterir.

[x] : Kırık metin yerlerinde sayısı hesaplanmayan işaretler için kullanılmıştır.

[. .] : Kırık metin yerlerinde sayısı takriben hesaplanabilen işaretler için kullanılmıştır.

() : Tercümenin daha iyi anlaşılabilmesi için yapılan ilaveleri gösterir.

+ : Direkt "join" leri gösterir.

(+) : İndirekt "join"leri gösterir.

(+?) : "Join" in şüpheli olduğunu gösterir.

< > : Metni yazan kâtip tarafından, yanlışlıkla unutulmuş işaretleri içine alır.

? : İşaretin okunuşunun kesin olmadığını gösterir.

(?) : Tercümenin şüpheli olduğunu gösterir.

(??) : Tercümenin çok şüpheli olduğunu gösterir.

+ , x : İki Sumerogram arasında artı veya çarpı işareti yer alıyorsa onun bir ligatür olduğunu gösterir.

[x] : Kırık metin yerlerindeki işaretler için kullanılmıştır.

. : Vokal sesler altında ilgili işaretin tahrip edilmiş olduğunu gösterir.

.. : Vokal sesler altında ilgili işaretin çok tahribat görmüş olduğunu gösterir.

... : Yan yana üç ya da üçten fazla nokta o kısmın sağlam olduğunu fakat gerek görülmediğinden alınmadığını gösterir.

! : Kendinden önce gelen işaretin normal olmadığını gösterir.

___ , ___ : Tabletin paragraf ayrımını gösterir.

_____ : Asıl metin ile dipnotlar arasını gösterir.

x : Okunamayan işaret veya işaretleri gösterir.

x+1 : Tabletin baş kısmının tam olmadığını, numaralamanın görülen bu ilk satırdan başlatıldığını belirtir.

‘ : Satır sayısı üzerinde kullanılır. Tabletin baş kısmının tam olmadığını, numaralandırmanın görülen ilk satırdan başladığını gösterir.

‘ ‘ : İlk satırı kırık olan ve görülen satırlarla arasındaki boşluktan dolayı tahmin olarak verilen satır numarasını gösterir.

° : Sumerce birden fazla işaretlerden oluşan kelimelerle işaretlerin arasına konur.

- : Hititçe ve Akadca kelimeleri içeren işaretlerin arasına konur.

// : Birbirine paralel metinlerin kısaltmaları arasına konur.

§ : Paragrafın başını belirtir.

= : İki metin arasında ikinci metnin, birincisinin duplikatı olduğunu gösterir.

GİRİŞ

Anadolu, coğrafi konumu ve ekonomik yönden taşıdığı önem nedeniyle birçok uygarlığın geliştiği bir bölgedir. Dünya tarihini inceleyenler için Anadolu'nun çok özel bir yerinin olduğu ve Eskiçağlarda yerleşilen, yurt edinilen, çevresindeki kültürlerden etkilenen ve onları etkileyen değerli bir yaşam alanı olduğu ifade edilmektedir¹. Bu uygarlıkların en önemlilerinden biri, Anadolu'da ilk siyasi birliği kurmuş ve yarım asır boyunca hüküm sürmüş olan Hitit uygarlığıdır. Hititler zamanla sınırlarını genişleterek büyük bir imparatorluk halini almışlardır. Çevredeki birçok ülke ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmuşlar ve etki alanlarını Kuzey Suriye'ye kadar genişletmişlerdir.

Hititlerden günümüze, çok sayıda çivi yazılı belge kalmıştır. Boğazköy/Hattuşa², Ortaköy/Şapinuva³, Maşat Höyük/Tapigga⁴ gibi kesin lokalizasyonu yapılmış Hitit merkezlerinden ele geçen çivi yazılı belgeler içinde yüzlerce ülke, şehir, dağ ve nehir isimleri geçmektedir. Bunların birçoğu henüz lokalize edilememiştir. Bu bağlamda, Hitit tarihini daha kapsamlı anlamak amacıyla Hitit coğrafi lokalizasyonlarını yapmanın acil bir görev olduğu belirtilmektedir⁵.

Ele geçen çivi yazılı Hitit belgeleri, konusuna göre mektuplar, antlaşmalar, fal metinleri, direktif metinleri, dini metinler gibi gruplara ayırabiliriz. Çivi yazılı bu belgeler arasında Hititçe'nin yanı sıra, Akadça, Hurrice ve Hattice gibi çivi yazısının kullanıldığı dillerde de yazılmış belgeler bulunmaktadır.

Kizzuvatna Ülkesi⁶, Orta Anadolu ve Ege'yi, Doğu Akdeniz kıyılarına, Kıbrıs, Mısır, Kuzey Suriye ve Mezopotamya'ya bağlayan bir konumda olması sebebiyle stratejik bakımdan önemlidir.

¹ Süel 2008, 5.

² 1906 yılından beri kazıları süren Boğazköy/Hattuşa'da 30.000'i aşkın çivi yazılı tablet ve tablet fragmanları ele geçmiştir.

³ Ortaköy ilçesi, Orta Anadolu'nun kuzeyinde ve Çorum il merkezinin 53 km. güneydoğusunda, Boğazköy'ün ise kuş uçuşu 60 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Güneyinde Alan Dağları, kuzeyinde ise Karadağlar'ın yer aldığı Ortaköy ilçesi, Çekerek Nehri'nin bir kolu olan Özderesi'nin de yer aldığı vadide, batıdan doğuya doğru alçalan terasların oluşturduğu bir plato üzerindedir. (Süel 2008, 10 vd.). Hitit çağındaki adı Şapinuva olan Ortaköy ilçesinde açığa çıkarılan çivi yazılı tabletlerin sayısı 3500'ü aşmıştır. Arşivlerde ele geçen Hititçe, Akadca, Hurrice, Hattice gibi çeşitli dillerde ve idari, dini, fal gibi çeşitli konulardaki tabletler kraliyet arşivine sahiptir. Bu devlet arşivinin ışığında Şapinuva'nın, Büyük Kral'ın idari merkezi olarak, Hitit Devleti'ne bir dönem başkentlik yapmış olduğu anlaşılmaktadır. (Süel 2001, 670; Süel, 2008, 458).

⁴ Maşat Höyük, Zile'nin kuş uçuşu 20 km. güneyinde, Ankara'nın 312 km. kuzeydoğusunda ve bugün de aynı adı taşıyan (Maşat ovası) ovanın ortasındaki modern Maşat köyünün (bugün Yalinyazı) 1500 m. batısında yer almaktadır. 1973 yılında Tahsin Özgüç tarafından kazısına başlanılan Maşat Höyük'te 130'u aşkın çivi yazılı Hitit tabletleri ele geçmiştir (Özgüç 1978, 1). Maşat Höyük'te ele geçen bu belgeler Sedat Alp tarafından yayınlanmıştır (S.Alp HKM 1991).

⁵ Goetze 1940, 1.

⁶ Ertem 1973, 76-77. del Monete-Tischler 1978, 212-215, del Monte 1992, 81.

Kizzuvatna'nın geniş ve yaygın sınırları tarih boyunca devamlı değişmiştir. Anadolu ve Suriye arasında bir tampon bölgedir.

Boğazköy/Hattuşa ve Ortaköy/Şapinuva'da ele geçen Kizzuvatna kökenli ritüel metinler, Hititlerin Kizzuvatna ile kültürel ilişkilerini, Hitit krallarının Kizzuvatna kralları ile yaptığı antlaşmalar ise Hititlerin Kizzuvatna ile olan siyasi ilişkilerini göstermesi açısından önemlidir.

Birçok bilim adamı Hitit tarihini tartışırken Kizzuvatna tarihine kısaca değinmişlerdir. Bu çalışmalar sonucunda Kizzuvatna konusunda oldukça yol alınmış, ancak, henüz ismi bilinmeyen veya Hitit Devleti ile Kizzuvatna Ülkesi arasında yapılan antlaşma metinlerinde ismi korunmamış Hitit kralların tanımlanması gibi bir dizi problem çözüm beklemektedir.

Tezimizde Kizzuvatna Ülkesi üzerine yapılmış tüm çalışmaları bir araya getirerek konuyu bir bütün olarak sunmaya çalıştık. Ayrıca, Kizzuvatna Ülkesi ile Hitit Devleti'nin siyasi münasebetlerini, iki ülke arasında yapılan antlaşmaları irdeleyerek; iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri ise, Kizzuvatna kökenli ritüelleri genel olarak inceleyerek yaptık.

Hitit Devleti, gerek diğer devletlere siyasi haklar tanınması, gerekse Hitit kralının icraatının bir meclis tarafından denetlenmesi bakımından tarihin en eski hukuk devletidir⁷. Hitit Devleti'nin diğer büyük krallarla veya kendisine tâbi küçük krallıklarla olan hukuki durumunu Boğazköy'de bulunan devlet antlaşmaları bize açıklamaktadır. Bu antlaşmaların devletler hukuku bakımından incelenmesi devletin komşularının üç şekilde bulunabileceğini göstermektedir. Yani, bir devlet Hititlerin ya müttefikidir ya vasalidir ya da düşmandır⁸.

Hitit Devleti ile Müttefik Devletler arasında yapılan antlaşmalar birbirine eşit sayılan bu devletlerin ilişkilerine ışık tutmaktadır. Bu antlaşmaların bazı hükümleri özetle şöyledir: “Bu iki ülkeden birisine başka bir ülke saldırdığında veya ülkede ayaklanma baş gösterdiğinde askeri destek sağlaması, siyasi kaçakların birbirine iade edilmesi” gibi. Antlaşmanın sonunda her iki ülkenin, kurallara uyulmadığı takdirde tanrıların gazabına uğrayacaklarına inanılmaktadır⁹.

Vasal Devletler ise iç işlerinde serbest olmakla beraber dış işlerinde Hitit kralının bağlı olup ona haraç ödemek zorundadırlar. Etki alanı ancak kendisine verilen bölgenin sınırları içindedir. Vasal Devletler sistemi I. Şuppiluliuma zamanında teşkil edilmiş ve II. Murşili zamanında geliştirilmiştir. Vasal devletler ile yapılan anlaşmalarda Hitit büyük kralının menfaatleri ön plana alınıyordu. Büyük

⁷ Kinal 1962, 156 vd.

⁸ Goetze 1957, 97.

⁹ Alp 1974, 428.

Devletler'le ve Mezopotamya kültür çevresine mensup bölgelerdeki vasallarla (Amurru, Mitanni gibi) yapılan anlaşmalar Akadca, Anadolu'daki vasallarla yapılan anlaşmalar ise Hititçe yazılıyordu. Yayılım politikası izleyen Hitit Devleti için vasallar bir çeşit tampon bölge oluşturmaktaydı ve bu da ülkenin güvenliği için çok önemliydi.

Hitit Devleti ile Kizzuvatna Ülkesi arasında siyasi ilişkilerin yanı sıra yoğun bir kültürel alışverişin olduğu anlaşılmaktadır. Metinlerden, hastalıkların çeşitli sebeplerden kaynaklandığı, hastalıkları tedavi etmek için de çeşitli metodlar ile bazı tedavi şekillerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hitit toplumunda hastalıklara sebep olduğu düşünülen etmenler arasında, en önemlisi olarak tanrıların ihmal edilmesi veya onlara karşı işlenen suçlar gelmektedir. Bunun yanı sıra bedeni ve ruhi kirliliğin, ölü ruhlarının huzursuz edilmesi gibi faktörlerin de hastalıklara sebep olduğu düşünülmektedir¹⁰. Hastalıklardan kurtulmak için çeşitli yöntemlere başvuran Hititler'in, Kizzuvatna'lı hekimlerin yardımını aldıkları görülmektedir¹¹. Anadolu'nun güney ve güneydoğusunda bulunan Kizzuvatna, M.Ö. 1400 yıllarında Luvi ve Hurri etkisinde olan bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır¹². Hitit toplumunda yer alan büyü uygulamalarının büyük çoğunluğunu Hurrice ve Luvice konuşulan bu Kizzuvatna bölgesinden aldıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle büyüyle tedaviyi içeren ritüellerin büyük bir kısmı Luvi ve Hurri ortak kültürünü yansıtan Kizzuvatna kökenli metinlerdir¹³.

Büyü ile ilgili çok sayıdaki Hitit metinlerinin, yalnızca hastalıkların tedavisinde değil hemen hemen her alanda büyüye başvurulduğunu göstermektedir¹⁴. Büyü uygulamalarının, insana doğumdan ölüme kadar eşlik ettiği Hitit toplumunda, iyi büyü'nün olumlu etkileri yanında kötü (=kara) büyü'nün de tehlikeli olduğu kabul edilmiştir¹⁵. İyi büyü, resmi bir şekilde, toplumun her kesiminde özellikle de kraliyet ailesinde uygulama alanı bulmuş iken, kara büyü ise yapanlara ölüm cezası verilecek kadar ciddi bir suç olarak görülmüştür.

Tezimizde, Kizzuvatna'nın lokalizasyonu hakkında yapılan görüşleri birinci bölümde toplamaya çalıştık. Bu kısımda Goetze tarafından hazırlanan *Kizzuvatna and the Problem of Hittite Geography* adlı değerli çalışmadan çok faydalandık. İkinci bölümde Kizzuvatna'daki etnik yapıyı irdeledik. Üçüncü bölümde Hitit Devleti ile Kizzuvatna Ülkesi arasındaki ilişkilerin ne zaman başladığını ve ne zamana kadar devam ettiğini belirtirken, iki ülke arasında yapılan antlaşmalarda, özellikle Hitit krallarının hangisi olduğuna dair belirsizliklerin tartışma konusunda bilim adamları

¹⁰ Murat 2002, 3 vd.

¹¹ Murat a.g.e., 4.

¹² Kammenhuber 1968, 99 vd. Haas 1994, 17.

¹³ Haas-Wilhelm 1974, 5-6, 36.

¹⁴ Reyhan 2002, 3.

¹⁵ Reyhan 2002, 4.

arasındaki görüş farklılıklarını ifade etmeye çalıştık. Dördüncü bölümde ise Kizzuvatna'nın ritüel açıdan Hitit Devleti'ne olan etkilerini göstermeye çalıştık.

1. BÖLÜM

KIZZUVATNA'NIN LOKALİZASYONU

Kizzuvatna'nın lokalizasyon çalışmalarının ilk olarak iki gruba ayrılmış olduğu görülmektedir. Boğazköy/Hattuşa arşivlerini keşfeden H. Winkler, Kizzuvatna-Pontus eşitliğini ileri sürmüştür¹⁶. Goetze, H. Winkler'i bu teze iten nedenin KBo I 14 (CTH 173) nolu metinde geçen demir ile ilgili bir meselenin olduğunu söylemektedir¹⁷. Hitit Büyük Kral'ı III. Hattuşili tarafından (M.Ö. 1270-1245) Asur kralı I. Salmanassar ya da Adadnirari'ye¹⁸ Akadça yazılmış bir mektupta geçen demir ile ilgili kısım şu şekildedir:

KBo I 14¹⁹ (CTH 173)

20 *a-na parzilli damq^{ai} ša taš-pu-ra-an-ni parzillu damqu i-na^{ai} Ki-iz-zu-wa-at-na*

21 *i-na bit^{aban} kunukki-ia la-a-aš-šu parzillu a-na e-pé-ši-li-mi-e-nu*

22 *al-ta-pár parzilla damqa^{ai} e-ip-pu-šu a-di-ni la-a i-gám-ma-ru*

23 *i-gám-ma-ru-ma ú-še-bi-la-ak-ku i-na-an-na a-nu-um-ma lišān paṭar parzilli*

24 *[ul-te-b]il-ak-ku*

25 *[a-na sa-]ri-ia-ma-ti ša tu-še-bi-la ma-a a-na an-na-a-ti lišānāti^{meš}*

26 *[.] a-na e-pá-ši a-di-ni la-a i-gám-ru*

Tercüme:

20 Bana yazdığın iyi demirle ilgili olarak, Kizzuvatna'da iyi demir

¹⁶ Bu konuda daha fazla bibliyografya için bk. Goetze 1940, 1 ve dipn. 1.

¹⁷ Goetze 1940, 26.

¹⁸ Ünal 2000, 28.

¹⁹ Goetze 1940, 26 vd.

21 benim mühür evimde mevcut değil. Demir üretmek için kötü bir zaman.

22 yazdım. (Ama) onlar iyi demir üretecekler; şimdiye kadar bitirmemiş olacaklar.

23 Bitirmiş olduklarında ben sana yollayacağım. Bugün şu an

24 senin yolunda getirilen bir demir hançer bıçağım var.

25 Bana yolladığın zırh(?) için (şöyle diyerek): ‘ Bu (zırh) için

26[karşılığında] bıçakları [gönder!] şu ana kadar (onları) üretmeyi bitirmediler.

Goetze bu savı, iki delil ile kabul etmediğini açıklamaktadır: İlk delilinde, adı geçen metnin, Kizzuvatna'nın metal üretilen bir bölge olduğunu mutlaka göstermediğini belirtmektedir. Bu ifadede yalnızca demir silahların saklandığı, kralın deposunun Kizzuvatna'da bulunduğunun ima edildiğini, ayrıca mektubun sahibinin, bulunulan zamanı ya da mevsimi demir üretimine elverişsiz sayıp, bununla birlikte bu üretimin nerede yapıldığına dair bir bilgi vermediğini belirtmektedir²⁰.

Goetze diğer deliline göre ise, mühür evinin vergi olarak devlete bağlı malların muhafaza edildiği idari birim olmasının yanında, aynı zamanda muhtemelen cephanelik ve askeri teçhizat deposu olarak askeri bir amaca hizmet etmiş olabileceğini düşünmektedir. Mektup yorumlanıp, Kizzuvatna'nın demir işleminin evi olduğu mantığı kabul edilse bile, bu sebeple Kizzuvatna'nın Pontus'da olması gerektiği çıkarımını inandırıcılıktan uzak bulmaktadır. Hem Pontus'da gerçekten demir üretimi olsa dahi bunu Hitit döneminde demir üreten tek bölgenin burası olduğunun kabul edilemez olduğunu vurgulamaktadır²¹. Ayrıca, mektubun sonunda²², Hattuşili'nin, ayrıntıları tam olarak anlaşılmayan diplomatik nedenlerden ötürü Asur'a gönderilecek Hititli elçi ile Asur elçisi EN.UR.SAG (Bel qarrad)'ı Hattuşa'da alıkoyduğu yazmaktadır. Bunun, Asur kralının, Hattuşili'nin tahttan indirdiği yeğeni Urhiteşup'a yardım etmiş olması ve kendisi tahta çıktığında Asur kralının onu kutlamadığı için ortaya çıkan kırgınlık ve gerginliğin bir sonucu olmasının muhtemel olduğunu ve

²⁰ Goetze 1940, 30.

²¹ Goetze 1940, 30.

²² Transkripsiyon ve tercüme için bk. Goetze 1940, 27 vd.

görüldüğü gibi demirin sadece Kizzuvatna'da üretildiğine dair bir ipucunun olmadığını belirtmektedir²³.

Bu konuda, Ünal, Yunan efsanelerine göre gerçek dışı birtakım varsayımlardan hareketle demirin tarihte ilk kez işlendiği yer olarak bugün Küçük Kafkasya denen doğu Karadeniz sahillerinin biliniyor olduğunu ve her nedense daha geç Yunan kaynaklarına göre Kıbrıs ve Girit'in de demirin anavatanı olarak önerildiğinin dikkate alınmadığını belirtmektedir. Pontus olarak anılan bu bölgede Kalybes kavminin olduğunu ve onların demir işlemekten başka bir işle uğraşmadıklarını ifade etmektedir²⁴. “Onlar (Kalybes) öküzlerin yardımıyla arazide tarım yapmakla, tatlı meyveler üretmekle, otlaklarda hayvan sürüleri otlatmakla uğraşmazlar. Bol demir içeren sert toprağı kazarlar ve bundan elde ettikleri demiri yiyecek maddeleri karşılığı takas ederler”.

Bu nedenle Kizzuvatna, Yunan efsanesindeki *Kalybes* ile ilişkiye geçirilmiş ve bundan dolayı daha Hititoloji'nin başlarında coğrafi bir bölge olarak doğu Karadeniz sahillerine, yani o efsanevi Kalybes Ülkesi içlerine konulmuş olduğundan dolayı Kilikya'ya da bugün Batı Anadolu topraklarına kaydırılan Arzava'nın yerleştirildiğini belirtmektedir²⁵.

Goetze ayrıca, Kizzuvatna'nın Karadeniz tarafında olmadığına dair İşmerika Adamları ile yapılan antlaşmanın (KUB XXIII 68 + ABoT 58 ay. 11-25) detaylarına bakmak gerektiğini belirtmektedir.

KUB XXIII 68 + ABoT 58 (CTH 133)²⁶

Ay.

11 [šu-me-]e-ša LÚ^{MEŠ} KUR^{URU} Iš-mi-ri-ka hu-u-ma-an-te-eš li-in-ki-ia ar-du-ma-at
mE-hal-te-eš<-šu-up> LÚ^{URU} Iš-mi-ri-ga

12 [I-NA KUR^{URU} Ki-iz-zu-ua-at-ni-ma-aš-ši EGIR-an^{URU} Za-az-li-ip-pa-aš

²³ Goetze 1940, 31 vd.

²⁴ Ünal-Girginer 2007, 59.

²⁵ Ünal, 2000, 28. Yine Ünal, bunun Kizzuvatna'da demirin olmadığı anlamına gelmediğini, Asur belgeleri ve Tevrat'a göre Kilikya yakınlarındaki Toros Dağları'nda Taballılar ile eşit olması gereken Tibarenoi denen çok becerikli bir kavmin demir işlemekte olduğunu belirtir. Ayrıca son yıllardaki araştırmalar sonucu pek çok demir madeni yataklarının Toros Dağları içinde olduğunu; bunlar arasında Bizans ve Osmanlılar zamanında işletilen Radandos (Kozan'nın kuzeyindeki Faraşa,= Çamlıca), Irmağı'nın orta kesimindeki Koromozo (Gürümze) ve Haçin (Saimbeyli)'nin yanı sıra Bahçe, Feke ve Osmaniye'de demir yataklarının mevcut olduğunu belirtir.

²⁶ Goetze 1940, 44-45. Transkripsiyon ve Tercüme için bk. A. Kempinski- S. Koşak 1970, 191-217; Alemdar 2006, 150-167; Ayrıca, tercüme için bk. Karauğuz 2002, 66-69.

URU-aš e-eš-ta-ma-aš *I-NA* ^{URU}Ua-aš-šu-uq-qa-an-n[i]

13 [^m. . . . -i]š LÚ KUR ^{URU}Iš-mi-ri-ga *I-NA* KUR ^{URU}Ki-iz-zu-ua-at-ni-ma-aš-ši
^{URU}Ua-aš-šu-ga-an-na-aš URU-aš ^mUa-ar-la-ua-LÚ

14 [LÚ KUR ^{URU}I]š-mi-ri-ga URU-aš-ma[-aš-š]i ^{URU}Zi-ia-zi-ia-aš *I-NA*

KUR ^{URU}Ki-iz-zu-ua[-at-ni-ma-aš-š]i ^{URU}Ua-aš-ša-uq-qa-na-aš URU-aš

15 [. -a]š LÚ KUR ^{URU}Iš-mi[-ri-g]a URU-aš-ma-aš-ši ^{URU}Zi-ia-zi-ia-aš *I-NA*

^{URU}Ki-i[z-z]u-ua-at-ni-ma-aš-ši ^{URU}Ua-aš-ša-uq-q[a-na-aš URU-aš]

16 [^m.] LÚ KUR ^{URU}Iš-mi-r[i-g]a URU-aš-ma-aš-ši ^{URU}Zi-iz-zi-ia-aš

e-eš-zi-ma-aš *I-NA* ^{URU}Ki-iz-zu-ua-at-na ^{URU}Ua-aš-šu-uq[-qa-an-ni]

17 [.^m . . . -]li-im-ma-aš ^mNa-ni-iš ^mA-li-ua-šu-uš IV LÚ^{MEŠ} KUR ^{URU}I[š-m]jiri-ik

I-NA KUR ^{URU}Ki-iz-zu-ua-a[t-ni-ma-aš-ma-aš]

18 [^{URU}. URU-aš] ^mMa-az-zi-ia-aš ^mHur-la-an-ni-iš II LÚ^{MEŠ} ^{URU}Iš-mi-ri-ga

[URUaš-]ma-aš-ma-aš ^{URU}A-da-ra-aš

19 [*I-NA* KUR ^{URU}Ki-iz-zu-ua-a]t-ni-ma-aš-ma-aš ^{URU}A-ra-na-aš URU- aš

^mA-ki-ia-aš ^mHu-u-ha-na-ni-i[š II LÚ^M]EŠ KUR ^{URU}Iš-mi-ri-ga

20 [*I-NA* KUR ^{URU}Ki-iz-zu-ua-a]t-ni-ma-aš-ma-aš ^{URU}Te-ru-uš-ša-aš URU-aš

^mZa-ar-du-ma-an-ni-iš ^m[-u]a-aš II LÚ^{MEŠ} KUR ^{URU}I[š-mi-ri-ga]

21 [URU-aš-ma-aš-ma-aš -] mi-ša-aš *I-NA* KUR ^{URU}Ki-iz-zu-ua-at-ni-ma-aš-ma-aš

^{URU}U-ri-ga[aš URU-aš

22 [-p]u-ri-ia *I-NA* KUR^{URU} Ki-iz-zu-ua-at-ni-ma-aš-ši

^{URU}U-ru-uš-ša[-]

23 [^URU Ir-ri-ta *I-NA* KUR^{URU} Ki-iz-zu-ua-at-ni-ma-aš-ši

^{URU}[U-ru-uš-ša-aš[?] UR]U-aš

24 [x-iš^m Pa-ri-ia-mu-u-ua-aš II LÚ^{MEŠ} URU⁷ Za-az-li-ip-pa^m Te[-

Tercüme:

11 İşmerika ülkesinin tüm insanları olan sizler yemininizi tuttunuz. İşmerika ülkesinin Ehal-Teşup'un

12 Kizzuvatna ülkesindeki şehri Zazlipa ('dır/olacaktır) Ancak o, Waşşukanni'de

13 idi. İşmerika ülkesinin [], Kizzuvatna ülkesindeki onun şehri Waşşukanna('dır/olacaktır)

14 İşmerika ülkesinin [], onun şehri Ziyaziya('dır olacaktır) Kizzuvatna <ülkesindeki> ülkesinde onun şehri Waşşukanna('dır/olacak).

15 İşmerika ülkesinin adamı [], onun şehri Ziyaziya('dır/olacak) Kizzuvatna şehrinde onun şehri Waşşukanna('dır/olacak).

16 İşmerika ülkesinin adamı [] onun şehri Ziiaziia(dır/olacaktır) Kizzuvatna şehrinde (onun şehri) Waşşukanni'dir.

17 İşmerika ülkesinin dört adamı olan Allıwaşu, Nanni, [,]-limanın Kizzuvatna ülkesindeki şehri [] (dır/olacaktır)

18 İşmerika ülkesinin iki adamı olan Mazzia ve Hurlanni'nin şehri Adara'(dır/olacaktır).

19 Kizzuvatna ülkesindeki onların şehri Arana('dır./olacaktır.) İşmeriga ülkesinin iki adamı olan Akiia ve Huhanani'nin

20 Kizzuvatna ülkesindeki şehri Teruşşa('dır/olacaktır) İşmerika ülkesinin iki adamı olan Zardumanni ve []-wanın

21 şehri []-mişa('dır/olacak). Kizzuvatna ülkesindeki onların şehri Uriga('dır/olacaktır.)

22 []-puriaa ülkesinin, Kizzuvatna ülkesinde onun şehri Uruşşa('dır/olacaktır)

23 Irita ülkesinin []; Kizzuatna ülkesindeki onun şehri Uruşşa('dır/olacaktır.)

24 Zazlipa'nın iki adamı olan Pariiamuwa ve []-niş []

Waşşukanna'nın, Mitanni krallığına ait bir yerleşim yeri; Irrita'nın Kargamış ve Harran arasında bir şehir olduğunu belirten Goetze; İşmerika'yı Harran'dan Karaca Dağ'a çizilen çizginin güneybatısında araştırmanın doğru olacağını; onun muhtemelen modern Siverek'le aynı olduğunu söylemektedir. Uruşşa'nın Urfa ile özdeşleşmesinin bütün gereksinimleri karşıladığını ve bu nedenle neredeyse kesin olarak düşünülebilir olabileceğini ifade etmektedir. Bu özdeşleştirmeye Hitit döneminin coğrafyası için en büyük öneme sahip sabit bir nokta elde edilebileceğine dikkat çekerken, eğer Uruşşa'nın Urfa'yla aynı olduğu doğru kabul edildiği takdirde, Uruşşa'nın ait olduğu Kizzuvatna ülkesinin Pontus'ta araştırılmaması gerektiğini belirtmektedir²⁷.

Kizzuvatna'nın lokalizasyonu için iki ayrı görüşün olduğuna yukarıda değinmiştik. İkinci lokalizasyon önerisinin ise, Kizzuvatna'nın, Akdeniz'in kıyısında ve Kilikya'nın bir parçası olduğu tezi, ilk defa S. Smith tarafından önerilmiştir²⁸. Beal'ın²⁹ da belirttiği gibi, Hitit tarihi tartışılırken, genellikle Kizzuvatna tarihine kısaca değinilmiştir. Ancak bu çalışmaların sonucu Kizzuvatna tarihinin ana hatları açıklığa kavuşturulmuştur.

²⁷ Goetze 1940, 48.

²⁸ Goetze 1940, 1 ve dnp 1.

²⁹ Beal 1986, 124.

Goetze tarafından hazırlanan *Kizzuvatna and the Problem of Hittite Geography* adlı çalışmada, metinlerle desteklenen uzunca bir inceleme yapılmıştır. Tarsus'daki kazılar içinde çivi yazısıyla **"Is-pu-tah-su LUGAL GAL DUMU Pa-ri-ia-wa-at-ri** (*Pariyawatri'nin oğlu, Büyük Kral İşputahşu*) yazıtını taşıyan çift dilli bir bulla³⁰ ortaya çıkmıştır. Goetze, Hitit Hieroglif yazısının en eski örneği olan³¹ bu mührün (bk. Resim 1), paleografik sebeplerden dolayı İ.Ö. 17. yüzyıla tarihlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir³². Yaklaşık olarak Hitit kralı Telipinu'nun, Kizzuvatna kralı İşputahşu ile bir antlaşma yaptığı döneme ait olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Tarsus mührünün sahibinin Kizzuvatna Kralı'yla özdeşleştirilmesinin güvenli sayılabileceğini söylemektedir. Ayrıca, Tarşa'nın Hititlerce Kizzuvatna'da bir şehir olarak bilinmesinin ve Ataniya ile ilişkilendirilmesi gerçeğinden geldiğini belirtmektedir. İşputahşu mühründe ise, Hititlerin başkenti Boğazköy'de yapılan kazılarda ele geçen, krala ait mühürlerin etkisinin olduğunu söylemektedir. Bu mühürlerin bazı ticaret eşyalarına iliştilmiş olduğunu, ticaret eşyaları açıldıktan sonra dikkatli bir şekilde muhafaza edilmiş olduğunu belirtmektedir. Tarsus'un, ya mühür evinin merkezi ya da Kizzuvatna'nın başkenti olduğunu belirtirken, her iki durum sonucunda da Tarsus'un Kizzuvatna'nın bir şehri olduğunu söylemektedir. Böylece, İşputahşu'nun bullası ile Kizzuvatna'nın, Kilikya'da yer aldığı tezinin hoş karşılanan bir kanıtı olduğunu belirtmektedir³³.

Yine Goetze, Kizzuvatna sınırının muhtemelen Lamos nehrinden dağların içine doğru yükselip sonra Şaliya'yı Hitit tarafında bırakarak Kilikya kapılarına doğru dağ silsilesini takip ettiğini ve Samri nehri olarak tanınması gereken Saros'a doğru doğu yönünde alçaldığını, modern Şar yanındaki nehrin batı kıyısında yer alan Kummanni'nin, Kizzuvatna bölgesinde olduğu için sınırın Saros (modern Seyhun) vadisinden ayrılmış olduğunu belirtmektedir³⁴. Ayrıca, Goetze, KBo IV 28 metninin Kizzuvatna bölgesinin coğrafyasıyla ilgili olduğunu da söylemektedir.

KBo IV 28³⁵ (CTH 88)

Öy.

6 ka-ru-ú KUR.KUR^{MEŞ URU}Ha-at-ti [I]Š-TU^{LÚ}KÚR ar-ha har-ga-nu-ua-an e-eš-ta

e-di-iz

³⁰ Goetze 1936, 210 -214

³¹ Gurney 1970, 665.

³² Goetze 1940, 73.

³³ Goetze 1940, 74.

³⁴ Goetze 1940, 59.; Garstang-Gurney 1959, 50.

³⁵ Goetze 1940, 21 vd.

7 nu ^{LU}KÚR ^{URU}Ka-aš-ka-aš ú-it nu [KUR].KUR^{MEŠ} ^{URU}Ha-at-ti har-ga-nu-ut nu-za ^{URU}Ne-na-aš-ša-an ZAG-an

8 i-ia-at e-di-iz-ma *IŠ-T[U* KU]R ^{URU}*ŠAP-LI-TI* ^{LU}KÚR ^{URU}Ar-za-u-ua-aš ú-it nu

a-pa-a-aš-ša

9 KUR.KUR^{MEŠ} Ha-at-ti har-ga-nu-ut nu-za [^{URU}T]u-u-ua-nu-an ^{URU}Ú-da-an-na

ZAG-an i-ia-at

10 e-di-iz-ma ^{LU}KÚR ^{URU}A-ra-u-un-n[a-aš ú-i]t nu KUR ^{URU}Ga-aš-ši-ia hu-u-ma-an har-ga-nu-ut

11 e-di-iz-ma ^{LU}KÚR ^{URU}Az-zi ú-i[t nu KUR.KUR^M]^{EŠ} UGU-*TI* hu-u-ma-an-da h[ar-g]a-nu-ut

12 nu-za ^{URU}Ša-mu-ha-an ZAG-an i-ia-a[t ^{LU}KÚR ^{URU}]I-šu-ua-aš-ma ú-it[nu KUR ^{UR}]^UTe-ga-ra-ma har-ga-nu-ut

13 e-di-iz-ma ^{LU}KÚR ^{URU}Ar-ma-ta-na-aš[ú-it]nu a-pa-a-aš-ša KUR.KUR^M[^{EŠ} ^{URU}]Ha-at-ti har-ga-nu-ut

14 nu-za ^{URU}Ki-iz-zu-ua-at-na-an URU-an [ZAG-an i-ia-a]t [^{URU}Ha-at-t]u-ša-aš-ša URU-aš ar-ha

15 ua-ar-nu-ua-an-za e-eš-ta nu-kán [.]-ta-aš ^Éhé-eš-ti-ia iš-pár-za-an e-eš-t[a]

Tercüme:

Öy.

6 Eskiden Hatti ülkeleri dışarıdaki ülkeler tarafından yağmalandı,

7 Kaşka düşmanı geldi ve Hatti ülkelerini yağmaladı ve Nenaşsa'yı

8 kendi sınırı yaptı. Aşağı ülkeye doğru Arzava düşmanı geldi ve o da

9 Hatti ülkelerini yağmaladı ve Tuwanuwa'yla Uda'yı kendi sınırı yaptı.

10 Uzaklardan Araunna düşmanı geldi ve Gaşsiya ülkesinin tamamını yağmaladı.

11 Uzaklardan Azzi düşmanı geldi ve bütün Yukarı [Ülkeleri'ni] yağmaladı.

12 ve Şamuha'yı kendi sınırı yaptı. İşuwa düşmanı geldi [ve] Tegarama[ülkesini]

yağmaladı.

13 Uzaklardan Armatana düşmanı [geldi] ve Hatti ülkelerini yağmaladı,

14 ve Kizzuvatna şehrini kendi sınırı [yaptı.] ve [Hatt]uşa şehri

15 yakıldı, ve (sadece) [.....]ve hešti- evi [.....]...kaçırıldı”.

Goetze, coğrafyayla ilgili olduğu kadarıyla, KBo VI 28'in etkilerini aşağıdaki gibi tablo haline getirilebilir olabileceğini belirtmektedir³⁶:

Düşman	Etkilenen bölge	Sınır
Kaşka	Hatti Ülkesi	Nenaşşa
Arzava	Aşağı Ülke	Tuwanuwa ve Uda
Araunna	Kaşşiya	
Azzi	Yukarı Ülkeler	Şamuha
Işuwa	Tegarama	
Armatana	Hatti Ülkeleri	Kizzuvatna

Metnin, Anadolu'nun kuzeyinden güneyine doğru mu yoksa ters yönde mi ilerlediğini inceleyen Goetze, Azzi'nin Işuwa'nın kuzeyinde olduğuna şüphenin olmadığını ve Yukarı Ülkeler'in Tegarama'ya ilişkilerinde doğru olduğunu belirtmektedir. Kaşşiya'nın (orta sütunda) kuzey sınırındaki herhangi bir yer olabilir olduğunu ve bu sebeple Azzi'nin kuzeyinde olması gerektiğini söylemektedir ve dolayısıyla metnin kuzey-güney yönünde takip etmiş olduğunu ifade etmektedir. Bunun da Armatana'nın ilk sütundaki dört ülkenin güneyinde olduğu anlamına gelebilir olduğu sonucuna vararak, Kizzuvatna'nın Tegarama'nın güneyinde aranması gerektiğini söylemektedir³⁷.

Kizzuvatna'nın, Güneydoğu Anadolu yönünde önemli bir stratejik konuma sahip olduğu savına katılan bir çok bilim insanı da, Kizzuvatna'nın yeri hakkında görüş bildirmişlerdir. Wilhelm'e göre³⁸ bugün Çukurova olarak bilinen eski Kilikya'yı içine almakta, Seyhan ve Ceyhan nehri boyunca uzanmaktadır. Kümmel, İmparatorluk Dönemi olan KUB I 5 IV'e göre Kizzuvatna'nın Hurri/Mitanni ve Arzava arasında bulunduğunu belirtmektedir³⁹.

³⁶ Goetze 1940, 25.

³⁷ Goetze 1940, 25 vd.

³⁸ Wilhelm 1994, 23.

³⁹ Kümmel 1980 627.

KBo I 5 IV (CTH 41)⁴⁰

19 *ša-ni-tam* ^DUTU^š *šum-ma i-na* KUR^{ki} *ša-ni-i šum-ma i-na* [KUR] *Hur-ri*

20 *šum-ma i-na* KUR ^{URU} *Ar-zu-ú-ua i-na ta-ha-az-zi a-al-la-[a]k*

21 ^m*Šu-na-aš-šu-ra* 100 *zi-im-ti* ANŠE.KUR.RA^{HI.A} I *li-im* ÉRIN^{MEŠ} *šepe*^{MEŠ}

22 *it-ta-na-an-din a-na ka-ra-a-ši it-ti* ^DUTU^š *it-ta-na-al-la-ak*

23 *akal* KASKAL-*šu-nu* *ša i-li-ik-ku-u a-di a-na ma-har* ^DUTU^š

24 *i-ga-aš-ša-du-nim* *akal* KASKAL-*šu-nu* ^DUTU^š *ta-at-ta-na-an-din-šu-nu-ti*

Tercüme:

19 Üstelik ben Majeste, Hurri ya da

20 Arzava ülkesine karşı savaşa gidersem

21 Sunaşşura yüz süvari ve bin piyade asker

22 temin etsin. Ve Majestemin nezaretinde orduya katılsın.

23 Onlar Majestemin huzuruna varana kadar, sen, sefer için

24 gerekli hazırlıkları yerine getir.

Ayrıca, Kümmel KBo I 22 metnine dayanarak, Kizzuvatna'nın, Hattuşa'dan Halpa'ya giden yol üzerinde yer aldığını ve Tegarama-Kargamış hattının batısına⁴¹ düştüğünü, doğusunda Mitanni, batısında Arzava, kuzeydoğusunda Şamuha, kuzeybatısında ise Tarhuntaşşa'nın bulunduğunu

⁴⁰ Transkripsiyon ve tercüme için bk; Weidner 1923, 88 vd.; Alemdar 2006, 96 vd.

⁴¹ Goetze, Kizzuvatna'nın, Tegarama'nın güneyinde olduğunu söyler. Goetze 1940, s 26.

söylemektedir⁴². Diñçol, Tarhuntaşsa'nın kuzeydoğu sınırının, Kizzuvatna ile Hatti arasında, Şunaşsura Antlaşması ve Bronz Tablet tarafından sunulan göstergelerin ışığında, “Yüksek Dağ'ın” ve onun etrafındaki bölgenin muhtemelen Bolkar Dağları ve onu çevreleyen yamaç yerleşimleri olduğunu belirtir⁴³.

KBo I 22 (CTH 156)⁴⁴

Ay.

3 [.] -šú² a-ta-tú-ma a-ta-tú-u-ka-šu

4 [.] šu-ú i-na māt Ki-iz-wa-at-na it-tal-ku

5 [aš-ra-nu na-a]k-ku-uš-šu ia-nu-ú i-na māt Hal-pá-a il-li-ka

6 [aš-ra-nu na-]ak-ku-uš-šu ia-nu-ú i-na māt Šu-ba-ri-i il-li-ka

7 [aš-ra-nu na-]ak-ku-uš-šu ia-nu-ú i-na māt Ki-in-za it-tal-ka

8 [aš-ra-nu na-]ak-ku-uš-šu

Tercüme:

3 [.] seçtim. Onu seçtim (ya da) senin için

4 [.] bu adam Kizzuvatna ülkesine gitti.

5 ama orada nakkuşu yoktu[orada]. O Halpa ülkesine vardı,

6 ama orada nakkuşu yoktu[orada]. O Subariya ülkesine vardı,

7 ama orada nakkuşu yoktu[orada]. O şu an Kinza ülkesine vardı,

⁴² Kümmel 1980, 627 vd.

⁴³ Diñçol, Yakar, B. Diñçol, Taffet 2000, 2.

⁴⁴ Goetze 1940, 34-35.

8 nakkuššu oradaydı.

Haas ise Kizzuvatna'nın güneyde Tarsus ve Adana şehirlerinden Akdenize ulaşarak belkide Alalah ile sınır oluşturduğunu belirtmektedir⁴⁵ (Bk. Harita 1).

Çivi yazılı kaynaklara göre Kizzuvatna içinde yer aldığı kesin olan kentler şunlardır⁴⁶: Anamušta, Arana, Aruna, Arušana, Adaniya, Azpišana, Hulašana, Irima, Kummanni, Lamiya, Landa (?), Lavazantiya, Luwana (yukarı Seyhan Vadisi'nde?), Nirišana, Paduwanta, Pitura, Puruna, Šaliya, Šerigga, Šinamu[-...], Taršana, Terušana/Tirušana, Turpina, Turutma, Uparbašana, Ura, Urauna, Urika, Urušana, Uda, Waššukanna, Waštišana, Zaparašana Dağı, Zazlipa, Zilapuna, Zinziluwa ve Zunahara.

Kizzuvatna ülkesi içinde bulunan Kummanni⁴⁷ kent adının, Boğazköy arşivlerindeki çeşitli metinlerde Kizzuvatna yerine de kullanıldığının görülmesi bazı yorumlara yol açmıştır. Bu yorumlar, Kizzuvatna ile Kummanni'nin eşit olduğu⁴⁸, Kummanni'nin Kizzuvatna ülkesi içinde bir kült merkezi olduğu⁴⁹, Kizzuvatna ülkesi içinde bir de Kizzuvatna şehri bulunduğu ve bu şehrin Kummanni ile eşit olduğu⁵⁰ ve Kizzuvatna isminde bir şehrin olmadığı, Kizzuvatna'nın bir bölge ismi olduğu⁵¹ yönündedir.

Kizzuvatna kralı Palliya/Pilliya'ya ait olan metnin (CTH 475) A nüshasındaki ifade,

KUB VII 20⁵²

Öy.

1 ^mPal-li-ia-aš LUGAL ^{URU}Ki-iz-zu-ua-at-na ku-ua-pí

2 ^DU ^{URU}Ki-iz-zu-ua-at-na ša-ra-a ti-it-ta-nu-ut

3 na-an ki-iš-ša-an ma-al-ta

⁴⁵ Haas 1994, 17.

⁴⁶ Ünal-Girginer 2007, 58.

⁴⁷ Metin yerleri için bk., del Monte-Tischler 1978, 222; del Monte 1992, 83.

⁴⁸ del Monte-Tischler 1978, 213.

⁴⁹ Kammenhuber 1968, 104; Kümmel 1976-1980, 627; Wilhelm 1988, 23; Ünal 2000, 39.

⁵⁰ Goetze 1940, 20.

⁵¹ Börker-Klahn 1996, 79.

⁵² Reyhan 2002, 130.

1 Kizzuvatna ülkesi kralı Palliya

2 Kizzuvatna'nın Fırtına Tanrısı'nı ayağa kaldırdığında

3 ona şöyle dua etti:

B nüshasında ise

KBo IX 115 (+) 119

1 ^mPal-li-ia-aš LUGAL ^{URU}Kum-ma-an-ni ku-ua-pí ^DU ^{<URU>}Kum-ma-an-n[i

2 ša-ra-a ti-it-ta-nu-ut na-an ki-iš-ša-an ma-al-ti [

1 Kummanni şehri ülkesi kralı Palliya, Kummanni şehrinin Fırtına Tanrısı'nı

2 ayağa kaldırdığında şöyle dua etti:

şeklinde görülmektedir. Yani Palliya hem Kizzuvatna'nın hem de Kummanni'nin kralı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu karala ait başka bir metin duruma açıklık kazandırmaktadır;

KUB XXXX 47 I⁵³

7' DUB.III.BI ^mPal-li-ia-aš LUGAL ^{URU}Ki-i[z-zu-ua-at-na

8' [^D]U ^{URU}Kum-ma-an-ni ša-[ra-a] ti-it-ta-nu-u-[ut

7'-8' 'Kizzuvatna şehri kralı Palliya'nın üçüncü tableti, Kummanni şehrinin Fırtına Tanrısı'nı ayağa kaldırdığımda'.

⁵³ Reyhan 2002, 131.

burada, Kizzuvatna'daki Kummanni şehrinin Fırtına Tanrısının kastedildiği görülmektedir.

Palliya'nın hem Kizzuvatna hem de Kummanni'nin kralı olarak ortaya çıkmasının, bir kült merkezi olan Kummanni'nin Kizzuvatna üzerindeki hâkimiyetine izin verilmesi ile açıklanması gerektiği düşünülmektedir⁵⁴.

III. Hattuşili'nin eşi Puduhepa'ya ait bir mühür baskısında⁵⁵ “**NA₄ KIŠIB fPu-du-hé-pa MUNUS.LUGAL KUR Ha-at-ti DUMU.MUNUS KUR Ki-iz-zu-ua-at-ni**” *Kizzuvatna ülkesinin kızı, Hatti ülkesinin kraliçesi Puduhepa'nın mührü* şeklindeki ifadenin yanında, bazı çivi yazılı metinlerde de⁵⁶ “**DUMU.MUNUS URU Kum-ma-an-ni**” *Kummanni kentinin kızı* olarak geçmektedir. Çok önemli bir kült merkezi olması muhtemel Kummanni'nin bu durumunu, Ünal, İçel-Mersin, Adana-Çukurova, Sakarya-Adapazarı gibi örnekleri vererek, Kizzuvatna ile Kummanni'nin birbirlerinin yerine kullanılan isimler olduğu şeklinde açıklamaktadır⁵⁷.

⁵⁴ Börker-Klahn 1996, 79.

⁵⁵ Goetze 1940, 71.

⁵⁶ KUB XV 16 I 1 vd; Darga 1974, 953; Reyhan 2002, 64 ve dñn. 14.

⁵⁷ Ünal 2000, 39.

2. BÖLÜM

KIZZUVATNA’NIN ETNİK YAPISI VE KIZZUVATNA’DA KONUŞULAN DİLLER

2.1. Kizzuvatna’nın Etnik Yapısı

Yerli Kizzuvatna halkı ve bölgenin en eski yerleşim tarihi hakkındaki bilgiler yetersiz olmakla birlikte yer, şahıs ve tanrı adlarından hareketle, burada oturan yerli halkın en eski devirlerden itibaren karışık bir demografik yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Batı Anadolu’daki Arzava devletleri, Kuzey Anadolu’daki Kaşka kabileleri, Doğu Anadolu’daki Azzi-Hayaşa, Güneydoğu Anadolu’daki İşmerika ve Kargamış ile yapılan devlet antlaşmalarının açıkça gösterdiği gibi, Hititler siyasi ve kültürel açıdan dar anlamda Anadolu içindeki devletlerle hep Hitit dilinde antlaşmalar yapmışlardır⁵⁸. Ünal, bazı antlaşmaların Hititçe veya Akadça-Hititçe olmak üzere iki dilde yazılmış olmalarının bizi yanıltmaması gerektiğini, çünkü burada, Hattuşa’daki devlet arşivlerinde kullanılmak üzere yapılmış çevirilerin söz konusu olduğunu belirtmektedir⁵⁹. Buna karşın, Anadolu dışında kalan diğer bütün devletlerle (*Suriye, Mezopotamya, Mısır*) yapılan antlaşmalar, o devirlerin uluslararası dili olan Akadça (*Babilce*) dilinde yazılmıştır. Akadça yazılan bu devlet antlaşmaları arasında Kizzuvatna antlaşmalarının da bulunmasının tarih ve kültür tarihi açısından büyük önemi olduğu belirtilirken, bunların, Kizzuvatna’nın, Orta Anadolu ve Hititler ile olan yoğun siyasi ve kültürel ilişkilerine rağmen çoğunlukla Hurri ve Mezopotamya etkisi altında kalmış olduğunun, yani Sami üstünlüğünün açık kanıtının olduğu söylenmektedir⁶⁰. Lebrun, Sami kavimlerin tarihindeki devamlılıktan dolayı tarih boyunca genel anlamda Arap-Sami kavimlerin gerek yazıtlarda, gerekse dil yapılarından dolayı buralarda hep çoğunluğu oluşturduklarını kolayca görmenin mümkün olduğunu söylemektedir⁶¹.

Kizzuvatna’nın Hurri ile olan ilişkisini ele alırsak, Goetze, ilk olarak, Kummanni şehrinin olduğu gibi Kizzuvatna isminin de açıkça Hurri kaynaklı olduğunu dile getirmektedir⁶². Goetze ayrıca, bu isimlerin hem gövde hem de son eklerinin Hurri diliyle alakalı olduğunu söylemektedir. İkinci olarak, Kizzuvatna’da ibadet edilen tanrıların Hurri tanrıları olduğunu belirtmektedir. Üçüncü olarak

⁵⁸ Goetze 1940, 4.

⁵⁹ Ünal-Girginer 2007, 61.

⁶⁰ Ünal-Girginer 2007, 62.

⁶¹ Lebrun 1987, 23 vd.

⁶² Oysa ki Yakuboviç, Kizzuvatna adının (Kizzuwatni olarak da belirtilir), *kez-watni* orijinal anlamı, bu kısımda bir ülke (dağların?) ise Hitit-Luvi karmasını simgeleyebilir olabileceğini ifade etmektedir. Ancak Yakuboviç, Kizzuvatna’ya Hurri istilasının Luviler’den önce olduğunu da belirtmektedir (Yakuboviç 2008, 342).

da Kizzuvatna'dan kişisel isimlerin büyük kısmının Hurrice olduğunu söylemektedir. Bu kanıtların, Kizzuvatna'nın Hurri bölgesinin parçası olduğu sonucunu ispat ettiğini söylemektedir⁶³. Bu özel isimlerden bir örnek olarak, KBo V 2⁶⁴ nolu metinde Kizzuvatna'daki Mezopotamya kökenli bir tanrıça olan İşhara'nın Hurri kökenli rahibesi Ammihatna'nın ismi görülür. Klengel, Kuzey Suriye ile Hitit Devleti arasında kurulmuş olan Kizzuvatna'da, Hurri etkisinin kendisini belirgin bir biçimde hissettirdiğini belirtmektedir⁶⁵.

Güney Anadolu bütünüyle Hurriler tarafından şekillendirilmemiştir. Büyük Krallık Çağı'nın başlarında, bölgedeki hâkim etkiyi Asur Ticaret Kolonileri çağından beri bu yörede oturan Luvilerin oluşturduğu görülmektedir. Bu etnik sınıfın Hitit devleti ortadan kalktıktan sonra bile Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'deki tradisyonunu sürdürmeye devam etmiş olduğu bilinmektedir. Luvilerle ilgili araştırmaların da gösterdiği gibi, Kizzuvatna'da Luviler ve Hurriler arasında ortak bir yaşam alanının varlığı tespit edilmiştir. Bu durum dilsel ve kültürel alanda açık bir biçimde kendini hissettirmiştir. Özellikle dilsel alanda sözlüksel bir takım ifadeler de bunu görmenin mümkün olduğu, Hititçe metinlerdeki çok sayıda Hurrice sözcüğün - ki bunların büyük bir kısmı dinsel nitelikteki ifadelerdir- Hititçeye Luvice üzerinden dolaylı yollardan geçmiş olduğu söylenmektedir⁶⁶. Ayrıca, Hurrice'nin Luvi morfolojisi üzerine olan etkisine karşılık, Hurrice kelimelerin de Luvice çekimlenmiş olduğu görülmektedir.

Hattuşaş'ta bulunan çivi yazısı Luvice metinlerin neredeyse tamamı arındırma ve iyileştirme ritüelleri ile festival metinlerinden oluşmaktadır. İştanuva'daki yerel kültürden bahseden ve linguistik farklılıklar içeren metinlerin dışında, tüm bu metinlerin Kizzuvatna kökenli olduğu, ancak bir kısmı Hattuşaş'ta yazılmış, hatta düzeltilmiş bile olabilirliği söylenmektedir⁶⁷. Arinna'nın Fırtına Tanrısı ile Güneş Tanrısı onuruna hazırlanmış festivalde olduğu gibi, Hattuşaş yararına yapılan bazı ritüellerde Fırtına Tanrısı Luvice olarak çağrılmaktadır⁶⁸. Göksel Fırtına Tanrısı için hazırlanmış bir başka metin de (KUB 35.1) Hitit kültüründen bazı festivalleri andırmaktadır. Bu metinde ^{LÚ}NAR (müziyen, şarkıcı) Luvice şarkı söylemektedir. Hutter, bu festival metinlerin Hitit-Luvi kültürel bağları açısından ilgi çekici olduğunu, çünkü artık açık biçimde M.Ö. 16. yüzyıl gibi erken bir tarihte – bu metinlerin eski parçalarına göre- Hattuşaş'a düzenli bir Luvi kültürü akışını belgelediğini söylemektedir. Ayrıca, Luvi

⁶³ Goetze, 1940 s 4 vd. Ünal da, bu adın etimolojik kökeninin mutlaka Hurrice olduğunu, keza Hurri kelime dağarcığında Kizzuvatna'nın ilk unsurunu anımsatan *kizabuzzi*, *kizihuru*, *kizza*, *kizzihi* ve *kizzum* gibi çok sayıda sözcüklerin olduğunu ve Kizzuvatna yer veya bölge adının mutlaka bu sözcüklerin birinden türetilmiş olduğunu belirtmektedir. Ancak, Hititçe *kiz-wetnaz* sözcüğünün“ suyun öte tarafından” anlamı ile kesinlikle ilişkisi olmadığını söylemektedir (Ünal 2006, 17; 64).

⁶⁴ Murat 2002, 21 vd.

⁶⁵ Klengel 1999, 86.

⁶⁶ Haas-Wilhelm 1974, 5.

⁶⁷ Hutter 2011, 222.

⁶⁸ Starke 1985, 270 vd.

dilinin Kizzuvatna'dan Hattuş'a taşınmasının, Luvi dilinin kimi dinsel festivallerde kullanılmasını sağladığını, ancak bu metinlerin belli Luvi kültürünü aydınlatmaya yetmediğini belirtmektedir⁶⁹.

Kizzuvatna'daki Hurri-Luvi ortak yaşamını metinlerden - daha ziyade bayram ve büyü ritüellerinin işlendiği metinlerde- özellikle de din içerikli alanlarında takip etmek mümkündür. Bundan dolayı Hepat, Şauşa, Ninatta ve Nubadig gibi Hurri tanrıları Luvice yazılmış ritüellerde sık sık karşımıza çıkmaktadır⁷⁰. Atların çalıştırılma prensiplerinin anlatıldığı⁷¹ bir ritüelde ilk önce Hurrice, daha sonra da Luvice (asıl metin Hititçedir) ifadelerin kullanılmış olduğu görülmektedir. Haas-Wilhelm, Büyük Krallık Dönemi'nin başlarına ait Luvice metinlerde adı sıkça geçen bir rahibe (^{MUNUS}ŞU.GI) olan Şilalluhi'ye ise Hurrice bir pasajda rastlanmakta⁷² olduğunu, aynı metin içinde az da olsa Luvice çekimlenmiş Hurrice sözcükler bulunduğunu belirtirken bu ritüelin Luvi-Hurri melez kültürüne ait oluşum olduğunu belirtmektedir⁷³.

Kizzuvatna kökenli olan *tanrıların yola çekilmesi/çağırılması* ayini ile geleneksel olarak Hatti etkisi olduğu doğrultusunda bir görüşün bulunduğu Telipinu mitosunun da Luvilerle ilişkisinin olması gerektiği düşünülmektedir⁷⁴. Telipinu mitosunda gözüken Tanrıça Kamruşepa'nın Luvi büyü ritüellerinde karşılaşılan tanrıça olduğu⁷⁵ ve Telipinu mitosunu şekillendiren asıl unsurun Luviler olduğu⁷⁶ ve bu mitosta Luvilere özgü arınma ayinlerinin işlenmiş olduğu⁷⁷ görülmektedir. Ayrıca, Fırtına Tanrısı'nın kayboluşunun konu edildiği ve geri dönen tanrının kirliliğinin büyü yoluyla giderildiği görülürken, Mezopotamya kökenli bu büyüsel işlemlerin sadece Kizzuvatna metinlerinde karşımıza çıktığı anlaşılmaktadır⁷⁸.

Kizzuvatna'da hem Hurri hem Luvi dilinin bulunmasının⁷⁹ yanı sıra Hititçe isimler de mevcuttur. Zira Kizzuvatna krallarından biri olan İşputahşu adı Hititçe kökenlidir⁸⁰.

Metinlerden elde edilen bu kadar veriye bakarak Kizzuvatna'da ortaya çıkan etnik yapının ve dilin daha net bir biçimde anlaşılması bağlamında Hurriler ve Luviler hakkında genel bir bilginin verilmesinin uygun olunacağı düşünülmektedir.

⁶⁹ Hutter 2011, 223.

⁷⁰ Haas-Wilhelm 1974, 6.

⁷¹ Kammenhuber 1968, 150 vd.

⁷² KBo V 2 II 22.

⁷³ Haas-Wilhelm 1974, 7.

⁷⁴ Haas-Wilhelm a.g.e., 22 vd.

⁷⁵ Haas-Wilhelm a.g.e., 24.

⁷⁶ Haas-Wilhelm a.g.e., 31.

⁷⁷ Haas-Wilhelm a.g.e., 50.

⁷⁸ Haas-Wilhelm a.g.e., 26.

⁷⁹ Kammenhuber 1968, 102-103.

⁸⁰ Goetze 1940, 5; Yakuboviç 2008, 342.

2.2 Kizzuvatna'da Konuşulan Diller

2.2.1 Hurri Dili

Hurriler hakkında bilgilerimiz 20. yüzyılın başlarına kadar, başka Eskiçağ kavimlerinde olduğu gibi, Tevrat'a dayanmaktaydı ancak haklarında bilgilerimiz çok azdı. Tevrat'ta Hurriler için iki terim vardır; *Horite* ve *Hivite*. Bundan başka Hurri isminin Tevrat'taki *hōrī (m)* formundan gelmiş olduğu iddia edilmiştir⁸¹. Ancak Ünal⁸², Tevrat'ta geçen bu kavim ile Hurrilerin bağlantısının şüpheli olduğunu belirtmiştir.

Hurriler'in M.Ö. 3. binyıldan itibaren Mezopotamya'da, Yukarı Dicle bölgesinde ortaya çıktıkları ve zamanla Eski Önasya'ya yayıldıkları genellikle kabul edilmektedir. Hurrilerin, öncelikle Transkafkasya bölgesinde, Van Gölü ile Urmia Gölü arasındaki bölgede yaşamış oldukları bilinmektedir. Bu bölgeden M.Ö. 3. binyılın son yüzyıllarında Kuzey ve Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Irak'ın geniş bölümüne yayıldıkları, Mezopotamya'nın kuzeydoğu eteklerinden gelerek şiddetli bir biçimde Sumer-Asur kültürü yanında tesir ettikleri görülmektedir. Ayrıca, bu kültürü M.Ö. 2. binyılın ortasında Suriye ve Küçük Asya'ya naklettikleri anlaşılmaktadır⁸³. Kendilerine ait kaynaklardan ziyade, daha çok, ilişkide buldukları diğer kavimlerin yazılı belgeleri sayesinde siyasal ve kültürel yapıları hakkında bilgiler edinebildiğimiz Hurrilerin, her zaman bütünsel ve tutarlı bir şekilde ortaya konulabilen bir siyasi tarihlerinden söz etmenin mümkün olmadığı görülmektedir⁸⁴. Onlarla ilgili metinler, Mari (Tell Hariri), Amarna ve Hattuşa gibi büyük merkezlerden ya da Ugarit (Ras Şamra) ve Emar (Meskene) gibi Hurri etki alanının dışındaki şehirlerde bulunmuştur⁸⁵. Ayrıca 1990 yılında keşfedilen Ortaköy (Şapinuva)'de de Hurrice metinler ortaya çıkmaktadır.

Hurri dilinin şimdiye kadar bilinen en eski belge, bir rahibenin Urkiş'te tapınak yaptırmasıyla ilgili bir taş yazıttır. Tell Mozan yakınlarındaki Amada'da satın alınan iki adet bronz arslan heykelciğinin asıl buluntu yerinin de Tell Mozan olduğu öne sürülmektedir⁸⁶. Bu heykelciklerin üzerindeki Hurrice yazıtta kral Tisatal'ın adı geçmektedir ve esasen Tell Mozan'ın Urkiş ile eşitlenmek istenmesinin asıl dayanağı budur. Ancak 1995'ten sonraki kazılarda bu identifikasyonu daha da destekleyen önemli mühür buluntuları vardır. Bunun yanında az sayıda eski Akadça ile

⁸¹ Wilhelm 1994, 1.

⁸² Ünal 1996, 1.

⁸³ Kinal 1941, 1026; Macqueen 1975, 20; Alpman 1983, 283; Wilhelm 1994, 5.

⁸⁴ Yiğit 2005, 56.

⁸⁵ ten Cate 1995, 266.

⁸⁶ Ünal-Girginer 2007, 98.

yazılmış çivi yazılı tabletler de bulunmaktadır. Eski Akadça'nın bu bölgede kullanılmış olmasından Urkiş ve çevresinin ya Akad hâkimiyeti altında olduğu, ya da devrin modasına uyularak burada Akadça'nın kullanıldığı sanılmaktadır. Ancak ekonomik metinlerde geçen çok sayıda şahıs isminin Hurrice olması, her halükarda burada güçlü bir Hurri varlığının bulunduğu inkâr edilemez bir kanıt olduğu belirtilmektedir⁸⁷. M.Ö. 2. binyılın ortalarına doğru Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesindeki bazı beyliklerde etkin olduğu gözlenen Hurri unsuru, Önasya'daki en belirgin siyasal varlıkları olarak tanımlanabilecek, halkı Hurrili olan Mitanni Devleti'nin içinde yer almıştır.

Eski Tunç Çağı Doğu Anadolu kültürleri ile ilişkili oldukları kabul edilen Hurrilerin, burada ve Kuzey Suriye'de varlıklarına dair en belirgin kanıtlar, Akad Kralı *Naram-Sin*'e ait belgelerdeki bazı yer ve şahıs isimleri dolayısıyla bilinmektedir⁸⁸. Anadolu'ya dair en eski belge niteliği taşıyan *şar tamhari* metinlerinde de rastlanan *Pampa* adına, Nuzi metinlerinde Hurri şahıs adlarını oluşturan bir eleman olarak rastlanır. M.Ö. 2. binyılın başlarına tarihlenen Kayseri yakınlarındaki Kültepe/Kaneş'te arşivlerde ele geçen çivi yazılı belgelerde çok sayıda Hurri şahıs adları ve bu dile ait unsurların bulunması, bu dönemde Orta Anadolu'ya dek uzanan Hurri etkisini göstermektedir⁸⁹. Ayrıca Kaneş'te bulunan ve Kaneş Kralı'na yollanan mektubun göndericisi olan Mama Kralı Anumhurbi'nin adının Hurrice olduğu da kabul edilmektedir⁹⁰.

Aglutine bir dil olan Hurrice'de sufiks zincirleri kullanılmıştır. Bir başka deyişle şekli hiç değişmeyen bir isim veya fiil kökü vardır ve arka arkaya dizilen soneklerin bu köklere dizilmesiyle yeni sözcükler türetilerek isim, fiil ve zamir çekimleri yapılmaktadır⁹¹. Sözcük özelliği olarak çok sayıda kelime, Sumer, Sami ve özellikle de Akadça'dan türemiştir. Tapınak ve saraylara ilişkin ünvanlarda, idari ve dini organizasyon alanında yabancı kökenli kelimeler mevcuttur⁹². Hurri prenslerinin hem Hurrice'yi hem de Akadça'yı kullandıkları bilinmektedir. Hurrice günlük konuşma dili olarak kullanılırken, Akadça, özellikle dökümanlarda yazı dili olarak kullanılmıştır. Görünüşte, Hurrice, sadece Kuzey Suriye ve Anadolu'da edebiyat dili olarak Akadça'nın yerini almıştır⁹³.

Hurrice'nin Kafkas dilleri ile yapısal benzerlikleri vardır. –ma eki Türkçe'deki –me, -ma gibi olumsuzluk yapmaktadır. *Vanlı* sözcüğünün Hurrice karşılığı *Biainili*'dir. Kafkasya'da hala konuşulan Lezgce (ve şiveleri), Avarca-Andiyaca, Vahnahca, Dargica, Kinalugice, Lakice, Cezce, Çeçe-İnguş'ta

⁸⁷ Ünal-Girginer 2007, 98 vd.

⁸⁸ Wilhelm 1994, 8.

⁸⁹ Yiğit 2005, 57.

⁹⁰ Balkan 1957, 37.

⁹¹ Daha geniş bilgi için bk. I. Wegner 2000.

⁹² ten Cate 1995, 266.

⁹³ Wilhelm 1995, 1244.

konuşulan Nakça ve Lakice ile olan akrabalık ilişkileri öne sürülmüş ise de bunlar inandırıcılıktan uzaktır⁹⁴.

Hurriler'in, kendilerine özgü yetenekleriyle belirli konularda üstünlük sağlamış oldukları bilinmektedir. Bunların en başında sanat, el işçiliği ve teknik gelmektedir. Fildişi, mühürcülük ve madencilikte çok başarılı oldukları bilinmektedir. Ünal, Hurrilerin yetenekleri hakkında Sumerce *tibira/tabira* "bakır ustası" sözcüğünün Hurri asıllı olduğunu sanıldığını ve cam işçiliği konusunda *elipakku* "cam" kelimesinin Hurrice bir sözcük olarak Akadça'ya girmiş olduğunu anımsatmaktadır. Ayrıca, Nuzi, Boğazköy, Ugarit, Alalah ve Assur'da bulunan at terbiyesiyle ilgili uzun ve teknik bilgilerle dolu tabletleri de göz önünde bulundurmanın yeterli olacağını belirtmektedir. Hurriler'in Ugarit'te asker ve zanaatkâr olarak çalışıyor olmalarının da, onların sanatta ne derece önemli rol oynadıklarının başka bir kanıtı olduğunu söylemektedir⁹⁵.

Öncelikle din olmak üzere, dil, büyü, tıp gibi birçok alanda Hititler'i etkileyen Hurriler'in, hem kendilerinden özellikle de Mezopotamya'dan aldıkları birçok hususu Hititlere aktardıkları bilinmektedir. Kizzuvatna bölgesi ve özellikle burada yer alan Lavazantiya şehri Hurri kültürünün ve dininin Anadolu'ya yayılmasında önemli rol oynamaktaydı⁹⁶. Hititlerin, Hurri tanrıları Teşup ve Hepat çifti için bayramlar, kült merasimleri düzenledikleri ve bu tanrılar için rahipler atadıkları Boğazköy metinlerinden bilinmektedir. Örneğin, Hitit Büyük Kralı II. Murşili 9. saltanat yılında tanrıça Hepat'ın Kizzuvatna'nın Kummanni şehrinde yapılacak olan törene bizzat katılmıştır⁹⁷.

Hitit kaynaklarından I./II. Tuthaliya'nın Kraliçe Nikalmati isminde bir karısının olduğu anlaşılmaktadır. Bu isim, gerek Hurri gerekse daha sonra Hititler tarafından Suriye'de tapınılan, Mezopotamya kökenli tanrıça Ningal tanrıça adıyla bileşik bir Hurri ismi olduğu ve Nikalmati'nin, bir Hurri ismi taşıyan ilk Hitit kral ailesi üyesi olduğu görülmektedir⁹⁸. Hitit siyasal tarihine baktığımızda, özellikle Orta Hitit Dönemi'nde (Taduhepa, Taşmi-Şarri gibi) Hurri ismi taşıyan Hitit hanedan üyelerinin bulunduğu görülmektedir. Hitit krallık tarihinin bu dönemdeki Hurri kültür ve dil öğelerinin varlığının, önce, onların Kizzuvatna ile olan yakın teması, sonra da bu bölgenin siyasi olarak Hitit Krallığı içinde özümsemesi sonucu oluştuğu düşünülmektedir⁹⁹.

Hititçe çivi yazılı belgelerde Hurri adına ilişkin en eski kayıtlar, bu yazının ilk ortaya çıktığı döneme, yani M.Ö. 17. yüzyıla aittir. Hitit çivi yazısı Eski Babil üslubunda bir yazıdır ve bu yazının

⁹⁴ Ünal 1996, 1; 2007, 96.

⁹⁵ Ünal-Girginer 2007, 103.

⁹⁶ Alpman 1996, 31.

⁹⁷ Goetze 1933, 124.

⁹⁸ de Martino 2003, 44-45.

⁹⁹ de Martino 2003, 45.

Kuzey Suriye’de Hurriler’in aracılığı ile Hititler tarafından alınarak kendi dillerine uygulandığı genellikle kabul edilir. Söz konusu yazı ile yazılmış olan belgelerden oluşan Boğazköy/Hattuşa arşivindeki Hitit krallığının kuruluş dönemine ve sonrasına ilişkin metinlerin bazılarında, Hurri adının geçtiği, Hurriler’le Hititler’in karşılaştığına dair kayıtlar bulunmaktadır. Bu belgeler dönemin tarihsel metinleri olduğu gibi, tarihsel içerikli diğer metinler, saray kroniği olarak tanımlanan ya da içeriği tam olarak anlaşılamayan fragmanlardır¹⁰⁰. I. Hattuşili’ye (M.Ö. 1650-1620)¹⁰¹ ait onun icraatlarını anlattığı yıllıklarında¹⁰², Hurriler’in Hitit ülkesinin iç sahasına kadar ilerledikleri anlatılmaktadır. Boğazköy metinlerine göre, pek de dostane görülmeyen Hitit-Hurri ilişkilerinde, savaşların askeri ve ekonomik sonuçlarının yanı sıra kültürel etkileri de önem taşımaktadır. Böylece Anadolu ile Mezopotamya ve Hurri kültürü tanışma imkânı bulmuş ve Hitit kültürü, bu kültürlerden daha sonraki yıllar boyunca bir hayli etkilenmiştir. Çünkü fethedilen yerlerin tanrı heykelleri Hattuşa’ya taşınmış ve böylece bu tanrılar Hitit pantheonuna girmişlerdir¹⁰³.

Sonuç olarak, M.Ö. 6. yüzyıla kadar varlıklarını çıkarabileceğimiz Hurriler, farklı zamanlarda, Önasya’nın farklı yer bölgelerine gelmişler ve yerleşmişlerdir. Zamanla Önasya’nın her yerine yayılmışlar, kendi öz kültürlerini korumanın yanında, Mezopotamya’nın Sumer-Sami kültür etkisi altında kalmışlar, kendi kültürleri ile birlikte Sumer-Sami kültürünü de gittikleri her yere götürmüşlerdir. Eski Anadolu’ya, özellikle Hitit Anadolu’suna, siyasi ve kültür tarihi bakımından izleri günümüze kadar gelen etkilerde bulunmuşlardır¹⁰⁴.

2.2.2 Luvi Dili

M.Ö. 3. bin yılın sonları itibariyle, Anadolu nüfusunun Hint-Avrupa dillerini konuşan üç grubu içerdiği görülmektedir: Orta ve Doğu Anadolu’nun bazı bölümleri, Kızılırmak Nehri’nin güney kıyısının tam güneyinde kalan Neşa (Kaneş) kentinden sonra *Neşa Dili* olarak adlandırılan dili konuşanlarca (Neşililer) işgal edilmişti. Palalar isimli ikinci Hint-Avrupa grubu, daha sonra Paphlagonia olarak bilinen bölgedeki Hatti yurdunun kuzeybatısında yer alıyordu. Batı ve Güney Anadolu’da ise üçüncü bir Hint-Avrupa grubu olan Luviler bulunmaktaydı¹⁰⁵.

Bu grupların Anadolu’ya nereden ve ne zaman geldikleri, geldiklerinden sonraki hareketleri halâ tartışma konusudur. Anayurtlarını doğuya (Doğu Anadolu, Güney Kafkasya, Kuzey

¹⁰⁰ Yiğit 2005, 58.

¹⁰¹ Tarihler Belkıs Dinçol’un listesine göre verilmiştir. Dinçol 2006, 19-32.

¹⁰² CTH 4. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Melchert 1978, 1-22; ten Cate 1983, 91-109; ten Cate 1984, 47-82.

¹⁰³ Wilhelm 1994, 21.

¹⁰⁴ Alpman 1996, 33.

¹⁰⁵ Bryce 2011, 41.

Mezopotamya), kuzeye (Güney Rusya, Karadeniz'in kuzeyi) ve batıya (Orta Avrupa, Balkanlar) yerleştiren çeşitli görüşler bulunmaktadır¹⁰⁶.

Melchert, "Luvi" ve "Luviler"'in kullanılması zor olan kavramlar olduğunu, zira Luviya'nın konumu ve kapsamı ile ilgili çok az bilgiye sahip olduğunu, çünkü herhangi bir zamanda bütün bir Luvi devletinin ya da yönetiminin olduğuna dair (bir Luvi kralının ya da başkentinin ismi) bir kanıtın olmadığını belirtmektedir¹⁰⁷.

Bryce, Luvilerin batıda krallık kurarak diğer devletlerle askeri ittifakta bulduklarını ve Hatti krallığına açıkça düşman olduklarını belirtmektedir. Ayrıca Arzava'nın, batı Luvi devletlerinin en büyüğü ve en önemlisi olanı gibi görüldüğünü, belki de, Arzava'nın bölgede askeri liderlik sunmuş olabileceğini düşünmektedir¹⁰⁸. Hitit metinlerinde de Luvilerin bu bölgede olduğuna dair göndermelerin bulunduğu görülmektedir. Hitit kanunlarının 19a ve 19b maddelerinde geçen¹⁰⁹ adam kaçırma olayında, Hattuşa'dan kaçırılan bir kişinin Arzava'ya götürülmesi okunurken, yasaların eski versiyonunda Luvi ülkesi'ne götürüldüğü bilinmektedir. Ancak Arzava halkının tamamını Luvili olarak düşünülmemesi gerekmektedir.

Bryce, yasaların 23. maddesini¹¹⁰ de işaret ederek, Hatti ile Luviya arasında diğer Anadolu halkları tarafından paylaşılmayan erken bir özel ilişkinin olduğunu ve bu ilişkinin kökeninin Hitit Eski Krallığı'nın ortaya çıkmasından önceki bir döneme dayandığını belirtmektedir¹¹¹.

Luvice'nin Batı, Orta, Güney ve Güney Doğu Anadolu'da konuşulduğuna dair kanıtların bulunduğu bilinmektedir. Luviler'in dili iki farklı yazı ile yazılmıştır. Bunlardan birincisi, Boğazköy-Hattuşa kraliyet arşivleri arasında bulunan, yaklaşık olarak M.Ö. 1650-1200 Hitit krallığı dönemine tarihlenen çivi yazısı ile yazılmış kil tabletlerden oluşmaktadır. İkincisi ise, yaklaşık olarak M.Ö. 1100-700 Geç Hitit Kent Krallıkları sırasında daha yaygın olan, kaya ve taş anıtlara uygulanmış Hiyeroglif yazısından meydana gelmektedir.

¹⁰⁶ Bryce 2011, 42.

¹⁰⁷ Melchert 2011, 20.

¹⁰⁸ Bryce, 2011, 63.

¹⁰⁹ **§ 19a.** *Eğer bir kişiyi, ister erkek ister kadın, Hattuşa'dan Luviyalı bir [kaç] adam çalarsa ve onu Arzava ülkesine götürürse ve onun efendisi kendisinin olarak tanırsa, o zaman "suçlu yine evini teslim etsin. § 19b.* *Eğer yine Hattuşa'da Hattili birkaç adam Luviyalı bir adamı çalarsa ve Luviya ülkesine onu götürürse, eskiden on iki kişi veriliyordu ve şimdi suçlu altı kişi versin ve böylece suçu evinden uzaklaştırır.* Bk. İmparati 1964, 44 vd.

¹¹⁰ **§ 23.** *Eğer bir köle kaçarsa ve o Luviya ülkesine giderse, kim onu geri getirirse, o zaman o ona altı şekel gümüş versin. Eğer bir köle kaçarsa ve o düşman bir ülkeye giderse, kim onu geri getirirse o zaman o kendisi için onu alabilir de.* Bk. İmparati 1964, 47.

¹¹¹ Bryce 2010, 43.

Çivi yazısı Luvicesi: Hawkins, Boğazköy/Hattuşa çivi yazılı metinlerdeki Luvice'nin yaklaşık olarak 1920'lerden itibaren okunması ve deşifre edilmesinden bu yana tanındığını belirtmekte, sözcüklerin önüne konulan bir ya da iki köşe çengeli (*Glossenkeil*) ile işaretlendiği Hitit dilinde yazılmış metinlerden toplanan ek malzemelerin de Luvice olduğunun anlaşıldığını söylemektedir¹¹². Starke, yakın zaman öncesine kadar M.Ö. yaklaşık 1400 öncesine kadar gitmediği düşünülen Luvice metinlerin ve pasajların yazıya dökülmesinin M.Ö. 16. yüzyıla kadar uzandığını ifade etmektedir¹¹³. Boğazköy'de ele geçen metinlerden de anlaşıldığı üzere, Hititli yazmanlar diğer dillerde de olduğu gibi Luvice yazmak için de çivi yazısını kullanmışlardır.

Hiyeroglif Luvicesi: Hiyeroglif yazısının, diğer antik yazma sistemleri gibi, iki temel sınıfa sahip olduğu görülmektedir. Bunların biri, tek bir işaretin tek bir sözcüğü (örneğin “kral”, “ülke”) temsil ettiği sözcük-işaretleridir. Diğeri ise işaretlerin sözcükleri fonetik olarak kodlamak için kullanılan, heceleri temsil eden hece-işaretleridir.

Alp, Hiyeroglif yazısının Anadolu halkının kendi buluşu olduğunu, Mısır hiyerogliflerinden ayrı ortaya çıktığını belirtmektedir. Ayrıca, eski Anadolu hiyerogliflerinin kullanılmasını; imparatorluk çağından önceki devre, M.Ö. 1450-1200 tarihleri arasındaki İmparatorluk Çağı ve Geç Hitit Devri olarak üç ayrı devreye ayırmaktadır¹¹⁴.

Kizzuvatna'da Hurriler ve Luviler'in ortak bir yaşam alanı oluşturdukları anlaşılmaktadır. Bu durum dilsel ve kültürel alanda açık bir biçimde kendini hissettirmektedir. Hititçe metinlerdeki çok sayıda Hurrice sözlük Hititçeye Luvice üzerinden geçmiştir. Kizzuvatna'daki Luvi-Hurri ortak yaşamını dini içerikli metinlerden görmek mümkündür. İmparatorluk döneminin başlarına ait olan Luvice metinlerde ismi sıkça geçen “Yaşlı Kadın Şilalluhi”ye Hurrice metinlerde de rastlanır. Luvi-Hurri ortak kültürüne ait bir başka metin grubu da herhangi bir nedenle kızıp ülkesini terk eden tanrıları geri döndürmek maksatlı yapılan ”Tanrıları Çağırma Ritüelleri”dir. Söz konusu ritüellerde iki topluma ait pek çok ortak nokta görmek mümkündür.¹¹⁵ Hitit genişleme politikası öncelikle Kuzey Suriye'ye yönelik olduğundan ve Kizzuvatna'da bu güzergâhta bulunduğundan dolayı, burada bulunan Luvi geleneklerinin, Anadolu'nun batı bölgelerindeki Luvi yerleşmelerindekilere göre daha fazla tahrip olduğu görülmektedir¹¹⁶.

¹¹² Hawkins 2010, 121.

¹¹³ Starke 1985, 21-31.

¹¹⁴ Alp 1964, 57 vd.

¹¹⁵ Haas-Wilhelm 1974, 5-7.

¹¹⁶ Hutter 2010, 196.

3. BÖLÜM

KIZZUVATNA ÜLKESİ VE HITİT DEVLETİ SİYASİ İLİŞKİLERİ

3.1 Kizzuvatna Ülkesi'nin Siyasi Tarihi

3.1.1 Eski Hitit Dönemi

M.Ö. 3200'lerde icat edilen çivi yazısının Anadolu'ya gelişi neredeyse 1400 sene sonra yani M.Ö. 1850'lerde gerçekleşmiştir¹¹⁷. Bu döneme *Asur Ticaret Kolonileri Çağı* adı verilmektedir. Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu'ya getirilen Eski Asur yazım stiline sahip çivi yazılı belgeler günümüzde Kayseri-Kültepe'de¹¹⁸ ele geçmiştir. Çağındaki adı Kaneş/Neşa olan¹¹⁹ *Karum*'da ele geçen tabletlerin içeriği genellikle ticari konular içermektedir ve Kizzuvatna adına rastlanmamaktadır.

Beal, Adana ovası üzerinde kurulmuş olan Tarsus kentinde bulunan ve en azından aralarında Hurrice isim taşıyan bir kişinin bulunduğu birkaç köylüden bahseden ve Eski Hitit Dönemi'ne ait bir mühür taşıyan bir arazi bağış belgesinin Eski Hitit Dönemi'nde hüküm sürmüş bir kralın Adaniya'da arazi bağışı yapmasının mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden söz konusu yörenin doğrudan bir Hitit kralının yönetiminde bulunduğunu dolayısıyla daha sonra Kizzuvatna olarak anılacak olan kentin Adaniya olarak Hatti devletinin bir parçası olduğunu söylemektedir¹²⁰. Ayrıca, Telipinu Fermanı'nda¹²¹ geçen Adaniya kentinin¹²² Hitit kralı Ammuna çağında (M.Ö. ? ?) isyan

¹¹⁷ Ünal-Girginer 2007, 118.

¹¹⁸ Kültepe-Kaneş, Hattuşa kentinin 124 km. güneyinde, Kayseri'nin 8 km. kuzeydoğusu'ndadır. Kent, Sivas'tan gelen doğu batı yönünde, Malatya ve Adana'dan gelen doğal, tarihi yolların üzerinde yer alır. Höyük kesimi ve aşağı şehirden oluşan Kültepe-Kaneş, ova seviyesinden 21 metre yükselir ve çapı 550 metreye ulaşır. Anadolu'da tarihi başlatan Kültepe-Kaneş, en eski, uzak mesafeli organize ticaretin koloni merkezidir. Özgüç 2004, 10; 2005, 3 vd.

¹¹⁹ Alp, 1963, 369.

¹²⁰ Beal 1986, 424; Bryce 2003, 88.

¹²¹ Hoffmann 1984, 2 vd.; Koç 2007, 62-63.

KUB XI 1 (CTH 19)

§21

1 [(KUR-e-ma-aš-ši ku-u-ru-ri-e-et^{URU} Ha/Z)a-ag-ga-aš^U[^{RU}Ma[?]t(i-la-aš^{URU} Gal-mi-ia-aš)]

2 <^{URU}A-da>-ni[(-i)a-aš KUR^{URU} A]r-za-u[!]-i[!]-ia^{URU} Šal-la-pa-aš^{URU} Par-d[(u-ua-ta-aš^{URU} Ah-hu-la-aš-ša)]

3 la-ah-ha-ma k[(u-u)]a-a(t-t)]a ÉRIN^{MEŠ}-uš pa-iz-zi ne a-ap-pa Ú-UL SIG₅[(-in)]

4 ú-e-eš-kán-ta

1 (Şu) ülkeler ona düşman oldu. Ha/Zagga, Matila, Galmiya,

2 Adaniy[a], Arzava memleketi, Şallapa, Parduwata, Ahhula.

3 Askerleri nereye sefere gittiyse onlar iyi bir şekilde

4 geri gelmediler.

gerçekleştirdiğini ve bağımsızlığını yeniden ele geçirdiğini ifade ederken, Adaniyalı isyancı liderin Kizzuvatna'nın ilk kralı olan Pariyawatri'nin olabileceğini belirtmektedir.¹²³ Ancak Ünal, Tarsus'ta bulunan bu arazi bağış belgesinin Adaniya-Kizzuvatna'nın Hitit hâkimiyeti altında olduğunu kanıtı olmadığını, zira bağışlanan arazilerin Tarsus değil de başka bir yerde olduğunu, bu belgenin buraya başka yerden geldiğini söylemektedir. Ayrıca Ünal, Telipinu Ferman II 1 vd.'ında da “*isyān etmek*” değil, “*düşmanlık yapmak, husumet beslemek, savaş yapmak*” fiilinin (*kururiya-*) söz konusu olduğunu, eğer Adaniya Ülkesi gerçekten o zamanlar Hititler'e bağlı bir yer olup Hititler'e karşı “*isyān*” etmiş olsaydı, o zaman Hititçe'de sıkça geçen “*isyān etmek*” (*waggariya-*, BAL, *harnamniya-*, *šallai-*) fiillerinden birinin kullanılması gerektiğini belirtmektedir ve bu karmaşık dönemde zayıf ve cılız bir Hitit devletinin bu kadar geniş bölgeleri hakimiyeti altında tutamayacağını söylemektedir.¹²⁴

Ünal, Kizzuvatna adının metinlerde ilk defa nerede geçtiği konusunda Beal'dan çok farklı düşünerek, Kizzuvatna'nın, Hurri-Anadolu kökenli¹²⁵ olan ve Boğazköy'de Hititçe olarak ele geçmiş Kaneş Kraliçesi'nin efsanesinde geçtiğini söylemektedir. Efsanede çocukların ırmaktan çıkarıldığı yer olan Zalpa kentinin, Kizzuvatna olduğunu söylemekte ve bunu şu şekilde ifade etmektedir¹²⁶: “*Kaneş-Neşa-Kültepe'nin hemen güneyinde, Seyhan Irmağı'nın yukarıdaki en uzun (308 km) kollarından olan ve sularını Sivas'ın güneybatısında, Kızılırmak vasıtasıyla Karadeniz'e, Fırat Nehri'nin kolu Tohma Su vasıtasıyla da Hint Okyanusu'na (Basra Körfezi) ve nihayet Zamantı Su vasıtasıyla da Akdeniz'e akarsu gönderen ve sularını Uzunyayla'daki Altınyayla ile Örenşehir arasındaki bölgelerden toplayan Zamantı Suyu akar. Efsaneye göre çocukların Kayseri-Tomarza ile Develi arasında bir yerlerde bu ırmağa bırakılmış olmaları pekala mümkündür. Üstelik ırmaklara çocuk bırakma edebi motifinin aslı da tarafımdan sabit bir şekilde kanıtlandığı gibi Hurri, yani Güney veya Güneydoğu Anadolu kökenlidir ve bunun Kuzey Anadolu ve Karadeniz sahilleriyle hiçbir ilişkisi yoktur. ırmaklara çocuk bırakma efsanesinin Hurri-Anadolu kökeni sabitken, onu Alba Longa ve Albion mitleriyle mukayese ederek ve ırmağa atılan 30 adet çocuk rakamında aya dayalı kozmik bir takvim sistemi görmek ve dolayısıyla bu efsaneyi “Hintavrupalı kavimlerin bilinen en eski efsanesi” olarak tanımlamak ırkçı tarih yazıcılığının ne yazık ki tipik bir örneğidir! Hititçe'ye tercüme edilmiş olması dışında efsanenin Hin-Avrupa kökenli olduğunu kanıtlayan hiçbir unsur yoktur. Kuzey Anadolu o zamanların “medeni” dünyasındaki Hurri kökenli efsanelere girecek kadar fazla tanınmıyordu. Dolayısıyla Zalpa Ülkesi,*

Bu konuda, Gurney, Ammuna'dan önceki Hitit saltanatının ne kadar geniş olduğuna dair bir kanıt olduğunu ve Kilikya'nın muhtemelen I. Hattuşili zamanında Hitit egemenliği altında olduğunu vurgulamaktadır. Gurney 1973, 661.

¹²² Adaniya-Adana eşitliği için bk. Gurney 1973, 661; Beal 1986, 424.

¹²³ Beal 1986, 426 vd. Beal, Pariyawatri'nin kral ünvanı taşıyıp taşımadığını veya isyanla bağlantısının olduğunu henüz kanıtlanmadığını, bu fikrinin bir varsayım niteliğinde olduğunu söylemektedir.

¹²⁴ Ünal-Girginer 2007, 120 vd.

¹²⁵ Ünal 1986, 129 vd.

¹²⁶ Ünal 2002, 121 vd., Ünal-Girginer 2007, 118 vd.

Çukurova'nın doğusunda bir yerde idi ve o zamanlar bir krallık olarak toprakları Yumurtalık (Aigaea) ve Karataş (Magargos) yakınlarında her iki ırmağın da oluşturduğu deltaya kadar uzanıyordu. Zalpa Ülkesi'nin merkezi olan Zalpa kenti de belki de Islahiye yakınlarındaki Tilmen Höyük veya daha büyük bir olasılıkla gene Islahiye'nin 7 km güneyinde, bugün büyük bir kısmı baraj suları altında kalan Karasu üzerindeki büyük bir höyükte yer alıyor olmalıydı. İşte Kaneş kraliçesinin çocuklarının kurtarılıp büyütüldüğü topraklar Seyhan-Ceyhan deltasıdır, yani Kizzuvatna'dır. Zalpa krallığının hüküm sürdüğü bu devirlerde, sonradan tüm Çukurova'ya hâkim olacak Kizzuvatna devleti henüz tam şekliyle oluşmamıştı veya var olsa bile sadece ovanın, Seyhan Irmağının batısında kalan kısımlarına hâkimdi.”

Kizzuvatna Ülkesi Krallığı'nın ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu belli değildir. Hititlerin, Adaniya/Kizzuvatna kentini ne zaman ele geçirdiklerini sadece tahmin edilebileceğini söyleyen Beal, burasının I. Hattuşili'nin (M.Ö. 1650-1620) Suriye'ye düzenlediği ilk sefer sırasında fethedilmiş olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu belirtmektedir. Zira kuzeyinde bir düşman olan Kizzuvatna'yı almadan Alalah'ı ele geçirmenin Hitit kralı I. Hattuşili için önemsiz olduğunu savunmaktadır¹²⁷. Ancak Ünal, Kilikya'nın coğrafi açıdan gerek Anadolu gerekse Kuzey Suriye'den Toros ve Amanos dağ silsileleri tarafından tamamen tecrit edilmiş kapalı bir bölge olduğunu ve o devirde ovanın ulaşımına elverişli olmadığı gerçeğinin göz ardı edildiğini ifade ederek bu sava karşı olduğunu söylemektedir. Ayrıca Hitit kralı I. Hattuşili'nin Suriye'ye sefere giderken ve seferden dönerken Kizzuvatna'ya uğramadığını belirtmektedir¹²⁸.

Başarılı bir kral olan I. Hattuşili'nin, Suriye'deki askeri başarıları sadece siyasi ve ekonomik düzeyde değil, kültürel düzeyde de güçlü yansımalara neden olduğu düşünülmektedir. Zira Alalah, Urşu, Haşşu ve Hahhu gibi önemli merkezlerin ele geçirilmesiyle, Hititler, Suriye yazı ve edebiyat geleneğiyle doğrudan temas kurdukları ve ilk Hitit yazılı belgelerinin bu sıralarda doğmuş olmasının bir rastlantı olmadığı görülmektedir¹²⁹.

Eski Hitit Dönemi'nin ilk kralı I. Hattuşili'den Eski Hitit Dönemi'nin son kralı Telipinu (M.Ö. 1525-1500) dönemine kadar olan olayları, Telipinu tarafından yazdırılan ve Telipinu Fermanı¹³⁰ adı verilen belgeden öğrenmekteyiz. Telipinu Fermanı'na göre, I. Hattuşili'den sonra Hitit tahtına Hattuşili'nin yeğeni/torunu I. Murşili'nin (M.Ö. 1620-1590) oturduğu bilinmektedir. Hititler'in Suriye'ye doğru olan genişleme siyasetini devam ettiren kralın, Halep'i işgal edip, daha sonra Babil'e bir akın düzenleyerek (M.Ö. 1594) Mezopotamya'nın içlerine kadar ilerlediği görülmektedir.

¹²⁷ Beal 1986, 424.

¹²⁸ Ünal-Girginer 2007, 36 vd.

¹²⁹ de Martino 2003, 40.

¹³⁰ Hoffmann 1984.

I. Murşili'nin, Kizzuvatna ile hiç ilgilenmediği anlaşılmaktadır. Ancak Ünal, onun devrine tarihlenmesi muhtemel, çok kırık bir tarihi metinde (KUB XLVIII 81 1) Aruşna ve Kummanni ile birlikte Adaniya'dan söz edildiğini ve bu metinde “*yıkmak, mahvetmek*” fiilinin de kullanılması ile kralın Kuzey Suriye seferlerinden birine giderken ya da seferlerin birinden dönüşü sırasında Kizzuvatna'dan da geçmiş olabileceğini, bunu yaparken de bazı kentleri yakıp yağmalamış olabileceğini söylemektedir. Bu kırık metnin, Kizzuvatna'nın Hitit hâkimiyeti altında olmadığını da göstermesi bakımından önemli olduğunu belirtmektedir¹³¹.

I. Murşili'nin, Hantili (I. Murşili'nin kız kardeşi Harapşili'nin kocası) ve Zidanta (Hantili'nin damadı) tarafından öldürüldüğünü ve Hitit tahtına Hantili'nin geçtiğini yine Telipinu Fermanı'ndan öğrenmekteyiz. Hantili döneminde (M.Ö. 1590-?) Hitit Devleti'nin bir bocalama dönemine girdiği, Kuzey Suriye'deki etki alanını elde tutmaya çalışsa da bunda başarılı olamadığı netice olarak Hurriler'in Anadolu'ya girip kendi nüfuzlarını artırıp güçlendikleri görülmektedir¹³².

Uzun yıllar krallık yapmış olan Hantili'den sonra Hitit tahtına geçen I. Zidanta/Zidanza'nın (M.Ö. ? ?) kısa süre tahtta kaldığı ve hiçbir yazıt bırakmadığı anlaşılmaktadır¹³³. Ancak, Kizzuvatna kralı Piliya/Palliya ile yapılan antlaşmanın Hititli muhatabının I. Zidanta mı yoksa II. Zidanta mı olduğu konusunda bilim adamları arasında bir tartışmanın var olduğu görülmektedir. Kinal bu konuda, Alalah'ın IV. tabakasına ait vesikalar arasında Alalah kralı İdrimi'nin Piliya isminde biri ile kaçak esirlerin teslimine dair bir antlaşmanın bulunduğunu, tabletin sonunda “*Yeminin Barratarna'nın gününde*” yapıldığı şeklinde bir kaydın bulunduğunu söylemektedir. Aynı zamanda Kinal, Alalah'ın IV. tabakasının 15. yüzyıla ait eserler verdiğini, bu tabakada heykeli bulunan İdrimi ile onun Mitannili çağdaşı Barratarna'nın 15. yüzyılın ilk yarısında, İdrimi'nin oğlu ile onun Mitannili hükümdarı Şauşşatar'ın da aynı yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olmaları gerektiğini söylemektedir. Böylece, İdrimi'nin Hitit kralı I. Zidanta ile çağdaş¹³⁴ olduğunun anlaşıldığını ve Kizzuvatna kralı Piliya ile antlaşma¹³⁵ yapan Hitit kralının I. Zidanta olduğunu belirtmektedir¹³⁶. Ancak, Kizzuvatna'nın I. Zidanta'nın oğlu Ammuna dönemine kadar Hatti devletinin bir parçası olduğunu zira söz konusu Zidanta'nın II. Zidanta olmasının mümkün gözüktüğünü söyleyen bilim adamları da bulunmaktadır¹³⁷.

Zidanta'nın halefi olarak Hitit tahtına Ammuna'nın oturduğu bilinmektedir. Ammuna zamanında (M.Ö. ? ?) Hitit Krallığı'nın süratle düşüş yaşadığı, ordunun sürekli tersliklere maruz

¹³¹ Ünal-Girginer 2007, 78.

¹³² Dinçol 1982, 30.

¹³³ Gurney 1973, 661.

¹³⁴ Meyer 1953, 108.

¹³⁵ Meyer 1953, 108; Kammenhuber 1968, 87-109.

¹³⁶ Kinal 1967, 204 vd.

¹³⁷ Gurney 1973, 661; Beal 1986, 428.

kaldığı ve krallığın pek çok eyaletinin elden çıkmış olduğu görülmektedir. Ammuna döneminde gerçekleşen bu isyanlarda Adaniya, Arzava, Şallapa (vs.) kentlerin bulunduğu bilinmektedir. Adaniya kentinde isyan eden kişinin İşputahşu'nun babası Pariyawatri'nin olabileceğine yukarıda değinilmiştir. Ünal ise, Ammuna zamanında ayaklanan Kizzuvatna kralının Palliya olduğunu savunmaktadır¹³⁸.

Hitit Devleti ile Kizzuvatna Ülkesi arasında yapılan antlaşmaların bazılarında hem Hitit hem de Kizzuvatna tarafındaki antlaşma ortaklarının kimler olduğu hakkında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Meyer, Palliya/Pilliya'nın halefi olarak I. Şunaşşura'nın Kizzuvatna kralı olabileceğini, dolayısıyla Ammuna ile I. Şunaşşura arasında bir antlaşmanın yapıldığını söylemektedir¹³⁹. Kinal, bu antlaşmada taraflar arasında tam bir eşitliğin görüldüğünü söylemektedir. Ayrıca bu antlaşma sayesinde Hitit Devleti'nin ne kadar zaaf içinde bulunduğunu, dolayısıyla Hititler'in Kuzey Suriye üzerindeki hâkimiyetinin kaybolduğunun görüldüğünü belirtmektedir¹⁴⁰.

Kizzuvatna Ülkesi Krallığı'nın ne zaman ve kimler tarafından kurulduğuna dair kesin bir bilginin olmadığına yukarıda değinilmiştir. Ancak bu konuda Kinal, Ammuna zamanında meydana gelen bu isyanların sonucu olarak Kilikya'da Kizzuvatna denilen müstakil bir krallığın kurulduğunu söylemektedir¹⁴¹. Haas-Wilhelm ise, Hitit kralı I. Murşili'nin öldürülmesinden sonra, Hitit Devleti'nin zayıfladığı bir dönemde Güney Anadolu ile Antik Kilikya'nın orta kısmını içine alan bir bölgede bir Hurri kral devleti olan Kizzuvatna'nın kurulmuş olduğunu ileri sürmektedirler¹⁴².

Ammuna'dan sonra Hitit tahtına I. Huzziya'nın (M.Ö. ? ?) geçtiği görülmektedir. Klengel, I. Huzziya'nın krallığını ispatlayan hiçbir metne ulaşılmadığını, ardılı Telipinu'nun fermanının bu açıdan ayrı bir önem taşıdığını belirtmektedir¹⁴³. Telipinu Fermanı'nda Huzziya'nın Hitit tahtına geçişi şu şekilde geçmektedir:

¹³⁸ Ünal 2003, 126; Ünal 2007, 122.

¹³⁹ Meyer 1953, 108 ve 123. Bu görüşe katılanlar arasında Freu da vardır. Freu 2001, 19 vd.

¹⁴⁰ Kinal 1962, 90.

¹⁴¹ Kinal a.g.e., 90.

¹⁴² Haas-Wilhelm 1974, 2-3.

¹⁴³ Klengel 1999, 75.

KBo III 1 + KBo XII 5 + KBo III 68 + KBo XII 7 + KBo XII 12 (CTH 19)¹⁴⁴

§ 21

4 Ammuna tanrı olunca,

5 saray muhafızlarının başı Zuru gizlice o günlerde

6 ailesinin bir oğlu/çocuğu olan altın mızrak adamı Tahurwaili'yi gönderdi.

7 Ve Tittiya'nın ailesini, onun çocukları ile birlikte öldürdü.

§ 22

8 Ve kurye (haberci) Taruhšu'yu gönderdi. Hantili'yi çocuklarıyla birlikte

9 öldürdü. (Daha sonra) Huzziya kral oldu. Telipinu onun

10 en büyük kız kardeşi İştapariya ile evliydi.

Yukarıda da değinildiği gibi, Hitit kralı I. Huzziya hakkında çok belgeye sahip olmadığımız görülmektedir.

Hitit tahtına I. Huzziya'dan sonra Telipinu'nun (M.Ö. 1525-1500) geçtiği görülmektedir. Babasının tahtına oturduğunu söyleyen Telipinu, fermanında bu olayı şu şekilde ifade etmektedir:

§ 22

11 Huzziya onları öldürecekti. Olay ortaya çıktı.

12 Ve onları (Huzziya ailesini) Telipinu sürdü.

¹⁴⁴ Hoffmann 1984, 28 vd.

§ 23

13 Onun (Huzziya'nın) beş erkek kardeşi (vardı). (Telipinu) onlara evler dağıttı (ve şöyle dedi):
“Gitsinler! (El altında) olsunlar!

14 Yesinler, içsinler! Fakat onlara hiç kimse (kötü bir) girişimde olmasın (bulunmasın)!

15 Ve şöyle dedi: “Onlar bana kötü davrandılar. Ben onlara kötü [davranmayacağım].”

§ 24

16 Ben Telipinu babamın tahtına oturduğum zaman

Fermanın içeriğine göre, Telipinu'nun kendi krallık dönemini detaylı bir şekilde övdüğü anlaşılmaktadır. Telipinu'nun babasının adının şimdiye kadar hiçbir yerde geçmediği görülmektedir, fakat Telipinu'nun “babasının tahtına oturdu” sözleriyle onun Ammuna'nın oğlu, komplocular tarafından öldürülen Titti ve Hantili'nin de kardeşi olduğu düşünülmektedir¹⁴⁵.

Büyük bir reformcu olan Telipinu, Hitit sarayında taht mücadelesinden dolayı sıkça meydana geldiği görülen cinayetlere ve kan dökme işine son vermek amacıyla, anayasa niteliğindeki fermanında tahta geçiş sırasını şu şekilde belirtmektedir¹⁴⁶:

§ 27

31 Ve kraliyet ailesinde cinayetler çoğalmaya başladı.

32 Ve kraliçe Iştapariya öldü; ancak arkasından (olaylar) geldi/gelişti. Prens Ammuna öldü ve tanrının insanları da (şöyle)

33 diyorlardı: “İşte! Hattuşa'da cinayetler olağan hale geldi/çoğaldı.

34 Ve ben Telipinu Hattuşa'da (kent) meclisini toplantıya çağırdım (ve şöyle belirttim): Bundan böyle Hattuşa'da

¹⁴⁵ Gurney 1973, 663; Klengel 1999, 79.

¹⁴⁶ Hoffmann 1984, 33 vd.

35 (kraliyet) ailesinin oğluna hiç kimse ktlk yapmasın! Ve ona hançer ekmesin!

§ 28

36 Birinci dereceden (eşin) oğlu olan prens, kral olsun! Eğer

37 birinci (eşten) bir prens yoksa kim ikinci dereceden (eşin) oğlu (ise) kral o

38 olsun! Eğer (yine) de bir prens (ve) erkek ocuk yoksa kim birinci dereceden (eşin) kızı ise

39 ona bir igveysi alsınlar ve kral o ol[sun!]'”

Telipinu devrinin en önemli tarihi olaylarından birisi de, onun Kizzuvatna lkesi kralı İşputahşu ile bir antlaşma (CTH 21) yapmış olmasıdır. Antlaşma, Akadça ve Hititçe olmak üzere iki dilde yazılmış ve her iki nüshadan da parçalar elimize geçmiştir. Bu antlaşmanın, Hitit krallarının koruma altındakiler ve vasaller olmak üzere rakip glerle yaptığı uzun antlaşma serisinin ilki olduğu bilinmektedir. Bu antlaşma ile Kizzuvatna'nın bağımsız bir pozisyona sahip olduđu¹⁴⁷ ve durumun Hitit kralı tarafından zorunlu kabul edildiği anlaşılmaktadır¹⁴⁸. Klengel, İşputahşu'nun bu antlaşma ile Kizzuvatna'nın Mitanni gücüne karşı kendini desteklediğini sylemektedir¹⁴⁹.

Telipinu'nun Lavazantiya'da Lahhaş isminde birinin isyanını¹⁵⁰ bastırđıđı ve Haşşuwa'yı tahrip ettiği bilinmektedir. Gurney, bu iki yerin bu yörede (Kizzuvatna bölgesinde) olduğunu dolayısıyla İşputahşu ile yapılan antlaşmanın bu operasyonların devam ettiği sırada Telipinu'nun kendini güvence altına almayı amaçladığının tahmin edilmesi gerektiğini sylemektedir¹⁵¹.

¹⁴⁷ Garstang-Gurney 1959, 53.

¹⁴⁸ Dinçol 1981, 32.

¹⁴⁹ Klengel 1999, 81.

¹⁵⁰ nal bu isyanın Telipinu tarafından bu bölgeye sürgüne gönderilen Huzziya tarafından çıkarılmış olabileceğini söylemektedir (nal 2002, 128).

¹⁵¹ Gurney 1973, 665.

3.1.2 Orta Hitit Dönemi

Orta Hitit Dönemi'nin yöneticileri dizisinde Hitit Büyük Kralı Tahurwaili'nin (M.Ö. 1500-?) durumu hakkında birçok bilim adamı arasında tartışmaların olduğu görülmektedir¹⁵². Telipinu'nun, yukarıda gördüğümüz fermanından öğrendiğimiz gibi karısı Iştapariya ve oğlu prens Ammuna öldürülmüştür. Kurban listelerindeki sıralamaya göre, Hitit tahtına Telipinu'nun damadı Alluwamna'nın geçmiş olması, Telipinu'nun başka erkek çocuğunun olmadığını anlaşılmaktadır. Ancak, Boğazköy'de 1969 yılı kazısında açığa çıkarılan bir mühür baskısı (bk. Resim 2) Telipinu ile Alluwamna arasında kısa süreli de olsa bir kralın (Tahurwaili) hüküm sürdüğünü göstermektedir¹⁵³.

Otten, ele geçen mühür baskısını "Tabarna Mührü" olarak tanımlamış ve ilk defa belgelenen bir Hitit kral adı ve bir lanet formülünün olduğunu ifade etmiştir¹⁵⁴:

Dış çerçeve : ^{NA}₄ KIŠIB ta-ba-ar-na Ta-hur-ua-i-li LUGAL.GAL

İç çerçeve : ŠA A-UA-ŠÚ UŠ-PA-AH-HU BA.ÚŠ

"Büyük Kral Tabarna Tahurwaili'nin mührü

Kim onun sözünü değiştirirse öldürülecektir".

Hitit kralı Tahurwaili'nin, Kizzuvatna Ülkesi kralı Eheya ile bir antlaşma yapmış olduğu düşünülmektedir. Otten, gerek tablet gerekse mühür baskısının aynı renk hamura sahip olduğunu, bu nedenle mührün tableten kopmuş bir parça olduğunu söylemektedir. Ayrıca, Tahurwaili-Eheya antlaşmasının (CTH 29) ele geçen ilk orijinal, mühürlü antlaşma tableti özelliğini taşıdığını da belirtmektedir¹⁵⁵.

Tahurwaili'den sonra Hitit tahtına Alluwamna (M.Ö. ? ?), Alluwamna'dan sonra da II. Hantili'nin (M.Ö. ? ?) geçtiği bilinmektedir. Bu kralların Kizzuvatna ile ilişkilerinin olduğuna dair elde kesin bir belgenin mevcut olmadığı görülmektedir. Ancak, bir Hitit kralıyla eşitlik antlaşmasının kırık durumundaki Akadça versiyonunda (CTH 26) Paddatişşu isimli bir Kizzuvatna kralı ile karşılaşılmaktadır. Söz konusu metinde maalesef Hitit kralının ismi korunamamıştır. Beal, biçembilim (stilistik) açıdan, Akad dilinde kaleme alınmış bu belgenin İşputahşu ve Eheya dönemi antlaşmalarıyla

¹⁵² Bu konunun ayrıntıları için bk. Dinçol 1988.

¹⁵³ Dinçol 1988, 14.

¹⁵⁴ Otten 1971, 59 vd.

¹⁵⁵ Otten 1971, 60 vd.

benzerlik gösterdiğini, bu yüzden bu üç kralı bir grupta toplamak gerektiğini söylemektedir ve Paddatişşu'nun, İşputahşu ve Eheya'dan hemen sonra hüküm sürdüğünü belirterek II. Hantili ile çağdaş olması gerektiğini söylemektedir¹⁵⁶. Meyer, bu Kizzuvatna kralı Paddatişşu'yu, Telipinu (M.Ö. 1525-1500) ile I. Şuppiliuma (M.Ö. 1380-1345) arasında bir zamana yerleştirirken¹⁵⁷, Freu ise, Alluwamna zamanına koymaktadır¹⁵⁸. Gurney, bu bilim adamlarından çok farklı olarak, Kizzuvatna kralı Paddatişşu ile antlaşma yapan Hitit kralının I/II. Tuthaliya (M.Ö. 1450-1420) olabileceğini söylemektedir¹⁵⁹.

Telipinu'nun halefleri zamanında, Mitanniler'in gücünün Şauşşatar yönetimi altında doruk noktasına ulaştığı ve Kuzey Suriye'nin tamamı üzerinde bir Mitanni İmparatorluğu'nun kurulmuş olduğu¹⁶⁰, hatta Mitanni devletinin nüfuzunun Kizzuvatna'ya kadar yayıldığı¹⁶¹ görülmektedir. Çünkü Alalah kralı Niqmepa'nın, Şunaşşura adında biri aleyhine bir dava açtığı ve bu davaya da Mitanni kralı Şauşşatar'ın baktığına göre, hem Kizzuvatna'nın hem de Alalah'ın Mitanni Devleti'ne bağlı olduğu görülmektedir¹⁶². Gurney, bu durumun Alluwamna veya II. Hantili'nin zamanında olmuş olabileceğini söylemektedir¹⁶³. Beal ise, Hatti ile Kizzuvatna arasındaki bu kopukluğun büyük bir ihtimalle II. Zidanta ile Pilliya arasında yapılan antlaşmadan daha sonraki bir tarihte meydana gelmiş olduğunu söylemektedir¹⁶⁴.

Hitit krallık tahtına II. Hantili'den sonra oturan kişi II. Zidanta'dır (M.Ö ? ?). Birçok bilim adamınca, kurban listelerinin düzensiz oluşundan dolayı, II. Hantili, II. Zidanta ve II. Huzziya'nın, hiçbir zaman mevcut olmadıkları düşünülmektedir. Beal bu konuda, kurban listelerindeki Zidanta'nın İyaya isimli bir karısının olması bu kralın varlığını kanıtladığını, Telipinu Fermanı'ndaki Zidanta'nın ise, ismi *-ša* veya *-ta* ile biten bir karısının olduğunu ifade etmektedir¹⁶⁵. Gurney, Alluwamna, Huzziya ve Arnuwanda'ya ait mühür baskılarının Orta Hitit Dönemi karakteristiği olan tipte arazi bağış belgelerinde bulunduğu için, Hantili, Zidanta ve Huzziya'nın varlığından kuşkulanan için hiçbir nedenin olmadığını söylemektedir¹⁶⁶.

¹⁵⁶ Beal 1986, 431.

¹⁵⁷ Meyer 1953, 113 vd.

¹⁵⁸ Freu 2001, 17.

¹⁵⁹ Gurney 1973, 676.

¹⁶⁰ Gurney, 1973, 670.

¹⁶¹ Kinal 1967, 205.

¹⁶² Kinal 1967, 205.

¹⁶³ Gurney 1973, 671.

¹⁶⁴ Beal 1986, 430.

¹⁶⁵ Beal 1986, 428²¹.

¹⁶⁶ Gurney 1973, 669.

Beal, I. Zidanta'nın oğlu Ammuna dönemine kadar Kizzuvatna'nın Hatti Devleti'nin bir parçası olarak kaldığı için bu Zidanta'nın II. Zidanta olduğunu söylemektedir. Ayrıca, Mitanni kralı Barratarna'nın kontrolü altında, Alalah kralı ile Kizzuvatna kralı Pilliya arasında imzalanan antlaşmanın, Pilliya/Palliya'nın, Hitit kralı II. Zidanta ile yaptığı antlaşmadan öncesinde olması gerektiğinin mantıklı olduğunu, zira antlaşma metninde birbirlerinden aldıkları kentleri geri vereceklerinden bahsedilmiş olmasının bu durumu desteklediğini söylemektedir¹⁶⁷. Gurney, antlaşma metninde “Güneşim” şeklindeki¹⁶⁸ kraliyet unvanının kullanımının I. Zidanta'dan sonraki bir döneme işaret ettiğini, bununla birlikte bu terimin halâ en eski örneği olduğunu söylemektedir¹⁶⁹.

1984 yılında Boğazköy kazısında mühür baskılı bir toprak bağış belgesi ele geçmiştir. (Bo. 84/417 = KUB XXXII 184)¹⁷⁰. (bk. Resim 3).

^{NA}₄ KIŠIB ta-ba-ar-na ^mZi-da-a-an-za LUGAL.GAL

ŠA A-UA-ŠÚ UŠ-PA-AH-HU BA.ÚŠ

“Büyük Kral Tabarna Zidanza'nın mührü

Kim onun sözünü değiştirirse öldürülecektir”.

Otten, Tabarna mühürlerinin üslup ve unvanlarının sıralanması gibi ölçütlere dayanarak, Zidanza mührünün Alluwamna ve Huzziya arasında yer almakta olduğunu dolayısıyla II. Zidanza/Zidanta'ya ait olması gerektiğini söylemektedir¹⁷¹.

Kizzuvatna kralı Pilliya¹⁷² ile II. Zidanta arasında yapıldığı düşünülen antlaşmanın (CTH 25) eşitlik prensibine dayanan bir karakteri olduğu görülmektedir¹⁷³. Bu antlaşmadan, bir zamanlar Hatti ve Kizzuvatna arasında bir savaş yapıldığı ve bu sırada her iki tarafın sınır bölgesinde yer alan bazı

¹⁶⁷ Beal, 1986, 428.

¹⁶⁸ Otten 1951, 129.

KUB XXXVI 108 (CTH 25)

öy.

1 ^DUTU^{ŠI} LUGAL.GAL ^mZi-da-an-za LUGAL KUR ^{URU}Ha[at-ti.]

2 LUGAL KUR ^{URU}Ki-iz-zu-ua-at-na ták-šu-ul i-e-e[r.]

1 Hatti memleketi kralı majeste (güneşim) büyük kral Zidanza ile]

2 Kizzuvatna memleketi kralı (dostluk) antlaşması yap[tılar]

¹⁶⁹ Gurney 1973, 671.

¹⁷⁰ Dinçol 1988, 21.

¹⁷¹ Otten 1987, 26 vd.

¹⁷² Gurney, Hitit kralı II. Zidanta ile antlaşma yapan Kizzuvatna kralının II. Palliya olduğunu söylemektedir (Gurney 1973, 670).

¹⁷³ Klengel 1999, 96.

kentlerin işgal ve tahrip edildiği anlaşılmaktadır¹⁷⁴. Bunun dışında Palliya/Pilliya adı sık sık kültle ilgili metinlerde geçmektedir. Pilliya'nın, özellikle Kummanni'de Fırtına Tanrısı ve onun eşi Hepat'ın ayinleriyle çok ilgilenmiş, dindar bir kral olduğu görülmektedir¹⁷⁵.

Hitit tahtına II. Zidanta'dan sonra oturan kral, mutemelen II. Zidanta'nın oğlu olan ve Şummiri adlı biriyle evli olan II. Huzziya'dır¹⁷⁶ (M.Ö. ? ?). Toprak bağışlama senetleri (KBo VIII 26)¹⁷⁷ II. Huzziya'nın varlığını kanıtlayan en önemli belgeler olarak görülmektedir¹⁷⁸. Dış siyasette ise Klengel tarafından sadece hipotez olarak Kizzuvatna kralı Paddatişsu ile antlaşma yapan Hitit kralı olduğu düşünülmektedir¹⁷⁹.

Boğazköy'deki kazılar esnasında bulunan ülke bağışlama senetlerinin yeni buluşları, Hitit Orta Dönemi'nin Büyük Kral'lık dizisinde II. Huzziya ile I/II. Tuthaliya arasında bir Muvatalli'nin bulunduğunu göstermiştir¹⁸⁰. Üzerinde mühür baskısı bulunan bu bağış belgesi¹⁸¹ ile kral adı içeren Tabarna mühürler serisine bir yenisinin daha eklendiği görülmektedir (bk. Resim 4).

Mühürde görülen yazı şu şekildedir¹⁸²:

^{NA}₄ KIŠIB ta-ba-ar-na ^mNIR.GÁL LUGAL.GAL

ŠA A-UA-ŠÚ UŠ-PA-AH-HU BA.ÚŠ

“Büyük Kral Tabarna Muwattali'nin mührü

Kim onun sözünü değiştirirse öldürülecektir”.

Otten, mührün biçimsel olarak Zidanta mührü ile çok yakın benzerlik gösterdiğini söylemektedir¹⁸³.

I. Muwattali zamanında (M.Ö. ?-1450) Hitit Devleti'nin dış ilişkileri dikkate alındığı zaman şimdiye kadar kesin bir bilgi ile karşılaşılmadığı görülmektedir. Klengel, Kizzuvatna kralı Talzu ile

¹⁷⁴ Bryce 1998, 22.

¹⁷⁵ Ünal 2002, 129; Ünal-Girginer 2007, 128.

¹⁷⁶ Klengel 1999, 99.

¹⁷⁷ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Klengel 1999, 97 vd.

¹⁷⁸ KBo VIII 26'da bulunan mühür baskısı ve mührün tartışmalarının ayrıntıları için bk. Dinçol 1988, 25 vd.

¹⁷⁹ Klengel 1999, 73.

¹⁸⁰ Klengel 1999, 100.

¹⁸¹ KBo XXXII 187.

¹⁸² Otten 1987, 28 vd.

¹⁸³ Otten 1987, 28.

sözleşmesel bir bağıllık ve Kaşkalarla yapılan bazı antlaşmaların aslında Orta Krallığın periyodunun görünümüne uyduğunu, ancak hâlâ bir kesinliğin olmadığını ifade etmektedir¹⁸⁴.

Hitit İmparatorluğu ile Kizzuvatna Ülkesi Krallığı arasındaki ilişkilerde hangi döneme tarihlenmesi konusunda problem arzeden Kizzuvatna kralı² Talzu ismine, Kizzuvatna yer isimlerinin de içinde geçtiği, sonradan Kizzuvatna kralı Şunaşşura ve daha ileri bir tarihte ismi bilinmeyen bir Hitit kralı tarafından tekrar onaylanan bir arazi bağış belgesinde rastlanmaktadır. Goetze, bu Kizzuvatna kralını I. Şuppiluliuma'dan önceki bir döneme¹⁸⁵; Meyer, I. Şuppiluliuma (M.Ö. 1380-1345) dönemine¹⁸⁶; Beal ise, II. Huzziya (M.Ö. ? ?) dönemine¹⁸⁷ koymaktadırlar.

Talzu'nun kral olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak, KUB XL 2 Bo 4889 (CTH 641.1)¹⁸⁸ metnin 12. satırında geçen *ma-ah-ha-an Tal-zu-uš* ifadesini Goetze, "*Talzu kral olduğu zaman*" şeklinde tamamlamıştır¹⁸⁹. Bu tamamlamasına gerekçe olarak da yine aynı metnin 56. satırında adı geçen ve Kizzuvatna kralı olan Şunaşşura'nın da kral ünvanı ile geçmemesini örnek göstermiştir. Söz konusu tablette iki Kizzuvatna kralı, Şunaşşura ve halefi Talzu tarafından yapılan bağışlar anlatılmıştır. Metnin korunmuş kısmında Kizzuvatna'dan bahsedilmemiş olmasına karşın şahıs isimleri metinde geçen hadisenin Kizzuvatna ile ilişkili olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Metin şu şekildedir:

KUB XL 2 Bo 4889¹⁹⁰

Öy.

x+1 Serbest bır[akır]

2 Onlar fal vasıtasıyla bir soruşturma yaptılar []

3 belirlenmiştir []

4 Eğer Fırtına Tanrısı []

¹⁸⁴ Klengel 1999, 103.

¹⁸⁵ Goetze 1940, 78.

¹⁸⁶ Meyer 1953, 124.

¹⁸⁷ Beal 1986, 443.

¹⁸⁸ Transkripsiyon ve tercüme için bk. Goetze 1940, 60 vd.

¹⁸⁹ Goetze 1940, 61.

¹⁹⁰ Goetze 1940, .60 vd. Alemdar 2006, 72 vd.

5 bu Tanrılar, Tanrı Mu[wanu, Tanrı Muvatalli ve Ateş Tanrısı]

6 Fırtına Tanrısı'nın kurtuluşuna [gittiler.]

7 Kummanni Ülkesi Fırtına Tanrısı []

8 O da Puruna Nehrini iz[ledi.]

9 Bu Tanrılara []

10 hububat haşeresi, yılan, akrep, fare []

11 kuvvet []

12 Talzu [kral olduğu zaman,]

13 O, kurdu. [İshara] da[ğ]ının ortasında []

14 Yukarıda İshara Dağında []

15 O kurdu. O, üç taş sütun dik[ti. Tanrı Muwanu]

16 Muvatalli ve A[teş Tanrısı için]

17 [Neriša]kenti tanrısı İshara'ya ait kutsal oda içinde []

18 kusurlu hiç kimse gitmeyecek. []

19 O tanrıların heykellerinide yaptı. []

20 O altın (ve) gümüşten bir kız[ın] heykelini yaptı.[

21 Bütün eşyalar; 2 çift elbise []

22 İki kukkulamış elbisesi bağ[lanmıştır.(?)]

- 23 Onun içinde bronz bir kuş, bronz bir öküz, bronz []
- 24 Bronz bir köpek, bronz bir kase []
- 25 Onların eski şehirleri bunlar[dı]. Şehir []
- 26 Ekilmiş (ve) ekilmemiş topraklarıyla birlikte; harman yeri (ve) bahçesi; İpiara şehri [ekilmiş ve ekilmemiş toprakları, harman yeri (ve) bahçeleriyle birlikte şehri]
- 27 Ekilmiş ve ekilmemiş toprakları, harman yeri (ve) bahçelik arazisi ile birlikte; İzzi şehri [ekilmiş (ve) ekilmemiş toprakları, harman yeri (ve) bahçeleriyle birlikte dağda ki]
- 28 Margana şehri bahçivana aittir; Ubarbaš[ša] şehri [ekilmiş ve ekilmemiş toprakları, harman yeri ve sebze bahçeleri]
- 29 ve üzüm bağları ile birlikte dağlardaki Kunniyara şehri [bahçivana] aittir. [- şehri,]
- 30 Tarša yakınlarında ki Hulašša şehri (ve) şehri [ekilmiş ve ekilmemiş arazisi]
- 31 Harman yeri (ve) üzüm bağları ile birlikte; Lupuruna, Lakkiš[Şehri]
- 32 Ekilmiş (ve) ekilmemiş toprakları, harman yeri (ve) üzüm bağları⁹ ile birlikte. Alzara şehri [onun içine girer;]
- 33 Onun s[ınırı] Nerišša kenti Tanrısı İšhara'nın harabesinin önündedir, [arkasında]
- 34 Ateş Tanrısının. Bu şehirler Wutti'nin evine (dahildir.) Ve [onlar] bu [tanrılara verilmiştir.]
-
- 35 Bu şehirler es[ki çağlardan] beri bayan Entu'ya ve rahibe aittir. [o]
- 36 30 IKU arazi, 2 üzüm bağı (ve) 300 zeytin ağacı, bir ekilmiş arazi [tutmaktadır.]
- 37 Su kaynağının [yakınındaki] bir a[razi?] sınırdır. (ve) madanu ile sınırı vardır. Taş sütunlar kuru[lur.]
- 38 Puhandalı İštar yolu üzerinde insanların kullanması (?) için su []

39 toplamır. []den Daniti'ye bir hediye verilir; [] şehiri]

40 ekilmiş ve ekilmemiş toprakları, harman yeri ve bahçeleriyle birlikte Daniti'ye verilmiştir;

41 Bur-[Nehri'nin bu tarafı onun içine girer;]

Ay.

1 Aşağı tarafta Huraliyanza şehri onun sınıridir ve yukarı tarafta []

2 ekilmiş ve ekilmemiş topraklar, Şinamuya (giden) yol onun sınırı(dır.) O ekilmiş arazi çevresinde

3 (ve) 4 üzüm bağı(dır). İkinci olarak adı geçen Margana şehrindeki (bir arazi) dağlara doğru [onun içine girer.];

4 İkkāşipa ülkesi (ile) Waštişaya giden yol (onun) sınıridir. Dağlardaki [] ağaçlar

5 (ve) Duwattarina kaynağı; []in sebze bahçelerinin önünde onun sınırı(dır.) şehri]

6 ekilmiş ve ekilmemiş toprakları, harman yeri (ve) zeytin ağaçlığıyla birlikte A[-x-maşi] dağındaki

7 bir arazi Hapiri yerleşimine doğru onun içine girer. Onun çevresinde

8 20 zeytin ağacı tutmaktadır. Bu şehirler eskiden beri [Bayan Entu ve rahibe aittir.]

9 Ben onları Talzu'nun tableti (üzerinde) buld[um. Bu şehirler]

10 Tanrı Muwanuş, Tanrı Muwattaliş(ve) Ateş Tanrısına [aittir.] ve onları bayan Entu'ya ve

11 rahibe geri verdim. Ayrıca bütün tanrılar ve rahipler için

12 tapınak hizmetkârlarını ben azadettim. Her kim [vergi ödemeye yükümlüyse]

13 O şimdi aynı şekilde x []

14 Tanrıya ait olan bu şehirler; [] on]lara

15 ve Šunaššura geldi. (ve) Wuttiše ait [olan mülkü onayladı]

16 Sığır, koyun, ekme, bira, yulaf arpası (?) ile birlikte her zaman

17 Onlar tapınaklara koyarlar ve tapınaklar []

18 Ben şimdi tamamiyle aynı biçimde yaptım. [x]

19 Her üç yılda bir tanrıya şöyle bir vergi ödenir: []

20 2 çift GUZ.ZA elbisesi, 3 Watarwiza elbisesi, []

21 1 bronz kap, 1 bakır kazan, 1 bronz kap []

22 10 bronz kadeh 1 mina gümüş içmek için []

23 1 PA ½ PA X PA 3 ½ ince yağ. Bu []

24 3 güzel elbise (ve) bir yatak ve o Tanrı İš[hara'ya]

25 Ardından [onlar] (her) üç yılda (bir) entuya [verirler]

26 1 bronz kap, 1 bakır kazan, 10 bronz kâdeh, 1 çift []

27 içki için gümüş kâdeh; saraydan []

28 ahşaptan bir yatak, bir elbise, bir ahşap iskemle ahşap []

29 tamamiyle donatılmış, aletler []

30 ve tamamı donatılmış gümüş bir kadeh []

31 Her üç yılda bir baş tüccar [rahibe şunları verir:]

32 iki keten elbise, 3 bakliyat meyvesi, bir bronz kap, 1 bakır ka[zan]

33 şunları verir. 1 altın , []

34 içmek için, 3 güzel elbise, 1 *KUDATUM* []

35 Danitiş ve rahip []

36 Her kim rahibe vurursa []

37 [x] mina gümüş verir; [her kim] bayan Entuya [vurursa]

38 [] []

I. Muvatalli'nin, KUB XXXIV 40 ay. 8'-13'. satırlarına göre Himuili ve Kantuzzili adlarını taşıyan iki kişi tarafından öldürüldüğü anlaşılmaktadır¹⁹¹. I. Muvatalli'nin öldürülmesinden sonra Hitit tahtına geçen I/II. Tuthaliya'nın (M.Ö 1450-1420), askeri alanda başarılı bir kral olduğu görülmektedir. II. Huzziya, I. Muvatalli ve I/II. Tuthaliya'nın arasında hiçbir akrabalığın olmadığı düşünülmektedir¹⁹². Ancak, I/II. Tuthaliya'nın babası ya da annesi yoluyla, bir şekilde, önceki hanedanın bir mensubu olduğu ifade edilmektedir¹⁹³. Zira, Bo 99/69¹⁹⁴ nolu mühür baskısında babasının adının Kantuzzili olduğu görülmektedir¹⁹⁵. Hurri kökenli bir ismi olan Nikalmati ile evli olan I/II. Tuthaliya ile beraber Hitit krallık tahtında güçlü bir Hurri etkisi görülse de bu kral ile yeni bir hanedanlığın başlamadığı düşünülmektedir¹⁹⁶. Ancak, Hitit hanedanlığında görülen bu Hurri etkisinin, Hititler'in, Kizzuvatna ile olan münasebetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır¹⁹⁷.

¹⁹¹ de Martino 1991, 6.

¹⁹² de Martino 1991, 19.

¹⁹³ de Martino 2003, 43.

¹⁹⁴ Soysal 2003, 48-54; 2011, 65 vd.; 2012, 320.

¹⁹⁵ de Martino 2003, 43. Krş. Beal 1986, 444 vd. Ancak Soysal, burada adı geçen Tuthaliya'nın I/II. Tuthaliya olamayacağını söylemektedir. Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Soysal 2012, 320 vd.

¹⁹⁶ Klengel 1999, 109. Krş. Wilhelm 1988, 369; Martino 1991, 20.

¹⁹⁷ de Martino 2003, 45.

Çok sayıda askeri seferler düzenleyen Hitit kralının, Batı Anadolu'da "Aşşuva Birliği"ne, Kaşka halkına, Hurrilere ve İşuva bölgesine karşı savaştığı bilinmektedir. Doğu toprakları ve Suriye alanıyla ilgili olarak da, bu bölgelerdeki her olası Hitit genişlemesi Mitanni'nin askeri varlığı ile engellendiği görülmektedir¹⁹⁸. Hititlerin Suriye'ye ilerlemesinden önce, bir süre Mitanni'ye bağlı kalmış olan Kizzuvatna Ülkesi ile Hitit Devleti arasında bir antlaşma yapılmıştır. Ancak, Şunaşşura isimli hangi kral ve krallar ile Hititli partneri hakkında görüş ayrılıklarının olduğu görülmektedir. II. Muvatalli¹⁹⁹ ve I. Şuppiluliuma²⁰⁰ dönemlerine ait olduğunu düşünen bilim adamları bulunmaktadır. Akadça ve Hititçe olarak ele geçen antlaşma metinlerinden hiçbirinin eşitlik antlaşması niteliği taşımadığı ancak, eşitlik ile ilgili ipuçları barındırdığı görülmektedir²⁰¹.

Antlaşmanın Akadça versiyonunda, antlaşmayı yapan kralın büyük babası döneminde güçlenen, aynı kralın babası döneminde zayıflayan ve kralın döneminde tekrar güçlenen bir ilişkiler ağına dair ipuçları verilmektedir.

KBo I 5 (CTH 41)²⁰²

5 *pa-na-nu-um a-na pa-n[i a]-bi a-bi-ia* KUR^{URU} *Ki-iz-zu-ua-at-ni*

6 *ša* KUR^{URU} *Ha-at-t[i i]p-pa-ši* EGIR^{arga} *-nu-um* KUR^{URU} *Ki-iz-zu[ua-a]t-ni*

7 *a-na* KUR^{URU} *Ha-a[t-t]i ip-tu-ur a-n[a K]UR* *Hur-ri iš-hu-ur*

5 Önceden büyük babamın zamanında Kizzuvatna ülkesi

6 Hatti ülkesinin parçası olmuştu. Fakat sonradan Kizzuvatna ülkesi

7 Hatti ülkesi'nden ayrıldı ve Hurri ülkesi'nin tarafına geçti.

¹⁹⁸ de Martino 2003, 46.

¹⁹⁹ Weidner 1923, 89.

²⁰⁰ Goetze 1940, 40; Meyer 1953, 124.

²⁰¹ Beal 1986, 433.

²⁰² Weidner 1923, 88 vd.

Bu şablonun I. Şuppiluliuma dönemi (M.Ö. 1380-1345) ile örtüştüğüne inanılmıştır. Bununla birlikte I. Şuppiluliuma, Mitanni kralı Tuşratta ile çağdaştır, oysaki Alalah kralı Niqmepa ile arasındaki münasebetten tanınan Kizzuvatna kralı Şunaşşura, Tuşratta'dan üç nesil önce, Hitit kralı II. Tudhaliya döneminde hüküm süren Mitanni'li Şauşşatar ile çağdaştır. Bu kronolojik problemi çözmek içinse, iki Şunaşşura'dan I. Şunaşşura'nın Mitannili Şauşşatar dolayısıyla II. Tudhaliya ile çağdaş, II. Şunaşşura'nın ise I. Şuppiluliuma ile çağdaş olduğunun kabul edildiği görülmektedir. Bu noktada Akadça kaleme alınmış antlaşma II. Şunaşşura dönemine yerleştirilirken, Akadça antlaşmanın herhangi bir bölümüyle uyuşmayan ve Orta Hitit Dönemi'ne özgü bir el yazısıyla kaleme alınan Hitit dilindeki antlaşma I. Şunaşşura'ya atfedilmiştir²⁰³. Bunun yanı sıra Şunaşşura antlaşmasını I. Şuppiluliuma'nın babası III. Tudhaliya dönemine (M.Ö. 1400-1380) yerleştiren bilim adamları da bulunmaktadır²⁰⁴.

Şunaşşura antlaşmasının I/II. Tudhaliya²⁰⁵ ile yapıldığını söyleyen Beal, Kizzuvatna'nın I. Şuppiluliuma zamanında bağımsız hatta yarı bağımsız bir ülke olmadığına dair delillerin I. Şuppiluliuma'nın Kizzuvatna'ya rahip olarak atadığı oğlu Telipinu ile yaptığı kararnamenin bir vasal antlaşması olarak okunması gerçeğinden anlaşıldığını belirtmektedir. Hitit tahtı konusunda prens olan Arnuwanda'yı tanımak, onu desteklemek ayrıca kral ve kralın yasasına iftira atan herhangi bir kimseyi koruma altına almamakla sorumlu tutulmuştur. Bütün bunların tapınak personeli için hazırlanan bir direktifnameden farklı olarak bir vasal antlaşması niteliğine sahip olduğunu, zira, Şuppiluliuma'nın Kuzey Suriye'ye düzenlediği seferler sırasında Kizzuvatna'lı bir kralın Hitit ordusunun desteğindeki ordulara önderlik ettiğini ama görünürde herhangi bir Kizzuvatna'lı kralın bulunmadığını, onun yerine Kizzuvatna rahibi sıfatıyla Telipinu'nun Suriye'deki Hitit destekli ordulara kumandanlık ettiğinin görüldüğünü söylemektedir. Ayrıca, I. Arnuwanda ile Kizzuvatna'nın çeşitli kentlerine krali bir jandarma kuvveti olarak yerleştirilmiş İşmerikalı Adamlar arasında yapılan antlaşmada, bozgunculuk yapmakla suçlanan en rütbeli memurun literatüre bir çeşit taşra valisi olarak geçen *BĒL MAD-GALTI* olmasının²⁰⁶ dikkat çekici olduğunu söylemektedir²⁰⁷.

III. Hattuşili (M.Ö. 1275-1250) zamanına ait bir metinde (KBo VI 28 CTH 88)²⁰⁸
I. Şuppiluliuma'nın babası III. Tudhaliya (M.Ö. 1400-1380) döneminde Kizzuvatna'nın Hitit

²⁰³ Meyer 1953, 124; Gurney 1973, 670; Ünal 2002, 127; Ünal-Girginer 2007, 123.

²⁰⁴ ten Cate 1998, 34 vd.

²⁰⁵ Wilhelm 1988, 365.

²⁰⁶ KUB XXIII 68 + ABoT 58 öy. 21-22.

²⁰⁷ Beal 1986, 437.

²⁰⁸ Goetze 1940, 21-22.

Devleti'ne bağlı olduğu görülmektedir. Metinde Kizzuvatna'nın kaybedilmiş olmadığından bahsedilmemektedir aksine Kizzuvatna Hitit toprakları içinde bir kent olarak gözükmektedir²⁰⁹.

II. Murşili (M.Ö. 1343-1310) zamanına ait bir metne (Bo 280/4)²¹⁰ göre Tudhaliya'lardan biri Gece Tanrıçasının heykelini Kizzuvatna'dan Şamuha'ya taşımıştır. Beal, bu metinde II. Murşili'nin büyük babası olarak (*ABI-ABIYA*) değil de atası (*ABBĀYA*) olarak anmış olduğu için buradaki Tudhaliya'nın büyük babası III. Tudhaliya'dan ziyade, daha erken bir tarihte yaşamış büyük-büyük büyük babası I/II. Tudhaliya'yı işaret etmiş olması gerektiğini düşünmektedir. Zira, Hititlerin komşu ülkelerin tanrılarını ancak o ülkeyi tamamen kontrolü altına aldığına başka yere naklettiğini, ayrıca vasal bir kralın Kizzuvatna'dan Kizzuvatna'lı tanrılarını dışarı çıkarmaya müsaade etmeyeceğini, zaten metinde böyle bir vasal kralın varlığından söz etmediğini belirtmektedir²¹¹.

Tüm bu verilere dayanarak Beal, şayet Hitit krallarının aynı soydan geldikleri doğru kabul edildiğinde, I/II. Tudhaliya'nın büyük babası II. Zidanta ile Palliya arasında bir antlaşma olduğunu; daha sonra Palliya'nın Mitanni'ye haraç ödeyen bir kral olduğunu söylemektedir. Babasının jenerasyonunda hüküm sürdüğü dönemde (II. Huzziya- Talzu^(?)) Kizzuvatna'nın Mitanni egemenliğinde kaldığından Hitit Devleti ile bir antlaşma yapmadığını, Şunaşşura döneminde ise Kizzuvatna'nın Mitannili Şauşşatar'a hâlâ vergi ödeyen bir kral olduğunu ve bir süre sonra Hitit Devleti ile Kizzuvatna arasında yapılan antlaşma ile Kizzuvatna'nın tekrar Hitit'e döndüğünü belirtmektedir. Sonuç olarak II. Zidanta'dan II. Tudhaliya dönemine kadar uzanan Hitit-Kizzuvatna ilişkilerinin Şunaşşura Antlaşması'nda görülen dönemle benzerlik gösterdiğini ve Şunaşşura ile II. Tudhaliya'nın çağdaş olduğunu, ayrıca ikinci bir Şunaşşura'nın var olmasına dair hiçbir gerekçenin bulunmadığını söylemektedir²¹².

I/II. Tudhaliya'nın oğlu I. Arnuwanda'nın yıllıklarından (KUB XXIII 21) bu kralın daha prens iken, babası I/II. Tudhaliya ile birlikte Zunnahara, Adaniya, Sinuwanda, Ullita, Arzava, Maşa ve Arduqqa'ya karşı savaştığı bilinmektedir. Kral I/II. Tudhaliya'nın saltanatının sonlarına doğru, Şunaşşura ile yaptığı eşit haklara sahip devlet antlaşması hükümlerini yok sayıp, Hitit ordularını toplayarak oğlu prens ve kral adayı Arnuwanda ile birlikte Kizzuvatna'ya karşı büyük bir sefer düzenlemiş olduğu görülmektedir²¹³. Kizzuvatna'nın bu dönemden sonra bağımsızlığını kaybettiğini ve bir Hitit kenti olduğu anlaşılmaktadır.

²⁰⁹ Beal 1986, 436.

²¹⁰ Goetze 1940, 24.

²¹¹ Beal 1986, 439.

²¹² Beal 1986, 439 vd.

²¹³ Ünal 2002, 137; Ünal-Girginer 2007, 137 vd.

I./II. Tudhaliya'dan sonra Hitit tahtına geçen I. Arnuwanda (M.Ö. 1420-1400) döneminde Kizzuvatna ile ilgili olarak Arnuwanda'nın İşmerika'lı Adamlar ile yaptığı antlaşma bilinmektedir. Bu antlaşmada, İşmerika'lı Adamlar'ın Hitit kralı I. Arnuwanda ve ailesine karşı sadakat yemini ettiği görülmektedir. Garstang-Gurney, İşmerika'nın Hititler tarafından fethedilişi sonrasında söz konusu bu adamların Kizzuvatna Ülkesi'ndeki belli yerlere sürgün edildiği iddiasındadır²¹⁴. Beal ise, İşmerikalı adamların Hitit kralı tarafından Kizzuvatnada'ki çeşitli kentlere yerleştirildiğini ve krali bir jandarma kuvveti olarak bu kentlerde görev yaptıklarını söylemektedir²¹⁵.

I. Arnuwanda, bilim adamları arasında çok tartışmalı bir konu olan Kantuzzili²¹⁶ adındaki oğlunu, Kizzuvatna'ya rahip-kral olarak atamıştır. Kizzuvatna'ya bir Hitit prensinin rahip-kral olarak atanmasının önemi, Hititler'in Kizzuvatna'daki yerli geleneklere uymaları ve rahip-kral geleneğine bağlı kalmalarıdır²¹⁷. Kizzuvatna'nın I. Arnuwanda döneminde Hitit topraklarının bir parçası olduğu görülmektedir²¹⁸.

I. Arnuwanda'dan sonra Hitit tahtına geçen II. Hattuşili'nin varlığı ve kesin olarak Hitit tahtına oturup oturmadığı hakkında bilim adamları arasında tartışmalar devam etmektedir²¹⁹. Carruba'ya göre KUB XXXVI 109²²⁰ nolu metin I. Arnuwanda'nın kardeşi²²¹ olan II. Hattuşili'nin, tahta çıkarılma metni olarak yorumlanır.

II. Hattuşili'nin zamanını ele alan ve onun adını dile getiren metinler şimdiye kadar bir kesinlik içinde adlandırılmamıştır²²². Kizzuvatna kralı Paddatişsu ile yapılan antlaşmanın bu Hitit kralı ile yapıldığını savunan görüşler bulunmaktadır²²³.

II. Hattuşili'den sonra Hitit tahtına geçen I. Arnuwanda'nın oğlu III. Tudhaliya'dır. III. Tudhaliya (M.Ö. 1400-1380) döneminde Hitit Devleti'ne başkentlik görevini Hattuşa'nın değil Şapinuva'nın yaptığı anlaşılmaktadır²²⁴. Çünkü Şapinuva'da ele geçen çivi yazılı arşivler içerisinde *itkalzi* ritueli tabletlerinde kurban sahipleri olarak Taduhepa, Taşmişarri ya da Taduhepa-Taşmişarri geçmektedir ve Taşmişarri'nin daha sonra III. Tudhaliya olarak Hitit tahtına çıktığı kanıtlanmıştır²²⁵.

²¹⁴ Garstang-Gurney 1959, 53.

²¹⁵ Beal 1986, 437.

²¹⁶ Bu konudaki tartışmalar için bk., de Martino 1991, 5-21; Soysal 2012, 309-346.

²¹⁷ Ünal-Girginer 2007, 137.

²¹⁸ de Martino 2005, 315.

²¹⁹ Bu konudaki tartışmalar için bk. de Martino 1991, 9 dpn. 34.

²²⁰ Carruba 1977, 190-191.

²²¹ Klengel 1999, 125.

²²² Klengel 1999, 125.

²²³ Meyer 1953, 124.

²²⁴ Süel 2008, 470.

²²⁵ Süel 1996, 554-555 ve dpn. 6.

Ayrıca, Şapinuva kentinde ele geçen arşivler içerisinde, Hitit mektuplaşmalarında adet olduğu üzere ^DUTU^{ŠI} “Güneşim” yani Büyük Kral’a yazılmış birçok belge bulunmaktadır²²⁶.

III. Tudhaliya’nın Kizzuvatna ile olan ilişkileri hakkında Boğazköy’de ele geçen belge bulunmamıştır²²⁷. Ancak Aygül Süel, Şapinuva (Ortaköy)’da ikamet eden ve ülkeyi buradan idare eden III. Tudhaliya’ya Kizzuvatna, Hakmiş, Hayaşa, Hurri ülkesi, Alalah, Huşura, İşmerika, Ugarit, Neya ve Yukarı Ülke gibi şehirler ve ülkeler ile ilgili konuların yer aldığı görevli mektuplarının geldiğini söylemektedir²²⁸. Kizzuvatna kralı ile yapılan Şunaşurra Antlaşması’nın bu kral ile yapıldığını görüşünde bulunan bilim adamları bulunmaktadır²²⁹.

III. Tudhaliya’ya ait olduğu genel bir kabul görüşü olan ve II. Murşili tarafından yazdırılmış olan bir belgede, Gece (Siyah) Tanrıçası’nın heykelini Kizzuvatna’daki tapımdan Şamuha kentine taşıdığı öğrenilmektedir.

KUB XXXII 133 (CTH 482)²³⁰

Öy.

1 *UM-MA* ^DUTU^{ŠI} ^mMur-ši-DINGIR-LIM LUGAL.GAL DUMU ^mŠu-up-pí-lu-li-u-ma
LUGAL.GAL UR.SAG

2 AB.BA-IA-za-kán ku-ua-pí ^mTu-ut-ha-li-ia-aš LUGAL.GAL DINGIR GE₆ IŠ-TU É
DINGIR GE₆

3 ^{URU}Ki-iz-zu-ua-at-ni ar-ha šar-ri-i-e-et na-an-za-an I-NA ^{URU}Ša-mu-ha

4 É.DINGIR-LIM ha-an-ti-i i-ia-at nu-za ha-az-zi-ui₅-ta iš-hi-ú-li^{HI.A}-ia ku-e

5 I-NA É DINGIR-GE₆ kat-ta-an ha-ma-an-kat-ta ú-e-ir-ma-at-kán ^{LÚ.MEŠ}DUB.SAR GIŠ

6 LÚ.^{MEŠ} É DINGIR-LIM-ia ua-ah-nu-uš-ki-ua-an da-a-ir na-at

^mMur-ši-DINGIR-LIM-iš

²²⁶ Süel 2008, 459.

²²⁷ Ünal 2002, 148; Ünal-Girginer 2007, 145.

²²⁸ Süel 2008, 462.

²²⁹ ten Cate 1998, 34 vd.; Ünal 2002, 148; Ünal-Girginer 2007, 145.

²³⁰ Goetze 1940, 24 (öy. s 2-7); Transkripsiyon ve tercümenin tamamı için bk. Miller 2004, 312.

7 LUGAL.GAL tup-pí-ia-az EGIR-pa a-ni-ia-nu-un zi-la-du-ua ku-ua-pí

8 *I-NA* É DINGIR GE₆^{URU}Ša-mu-ha ma-a-an LUGAL na-aš-ma MUNUS.LUGAL na-aš-
šu DUMU.LUGAL

9 na-aš-ma DUMU.MUNUS:LUGAL *I-NA* É DINGIR GE₆^{URU}Ša-mu-ha ú-iz-zi nu ke-e

10 ha-az-zi-ui₅-ta e-eš-ša-an-du

Tercüme:

1 Kahraman, büyük kral Şuppiluliuma'nın oğlu, büyük kral, majesteleri Murşili şöyle (söyler):

2-3 Atam büyük kral Tudhaliya Kizzuvatna'daki Gece'nin tanrıçası'nın tapınağından
Gece'nin tanrıçasını ayırdığında ona Şamuha'daki

4 tapınakta öncelik tanıdı (önde gelen tanrılardan biri yaptı) ve o ritüel ve ayinlere

5 Gece'nin tanrıçasının tapınağında ilaveler yaptı. Ancak tahta tablet yazıcıları

6 ve tapınak personeli geldiler ve onları değiştirmeye başladılar. Murşili

7 büyük kral, tabletlerden onları tekrar yerine getirdi. Gelecekte

8 Şamuha'nın Gece'nin tanrıçası'nın tapınağında ister kral ister kraliçe, prens

9 veya prenses Şamuha'nın Gece'nin tanrıçasının tapınağına girerse bu

10 ritüelleri uygulasin.

Söz konusu dönemde Şamuha kenti belki ikametgâh olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir²³¹. Otten ve Haas'ın bu konudaki yorumları, Hattuşa'dan Şamuha'ya taşınmanın geçici olduğu şeklindedir. Haas, III. Tudhaliya'nın Siyah Tanrıça kültürünü Kizzuvatna'dan Şamuha'ya taşımasının, bir yanda Kizzuvatna'nın geri kazanıldığı görüşünü desteklerken, diğer yandan Şamuha'nın III. Tudhaliya için bir çeşit geçici ikametgâh olduğunu söylemektedir²³². Klengel ise,

²³¹ Wilhelm 1982, 44.

²³² Haas 1985, 271; Otten 1995, 11.

Şamuha için, geçici ikametgâh ve üs tanımlamasını yaparak, kentin sadece bu amaçla kullanıldığını söylemektedir²³³.

3.1.3 Hitit İmparatorluk Dönemi

I. Şuppiluliuma (M.Ö 1380-1345), henüz tahta geçmeden, Hitit ülkesinin kuzey ve kuzeydoğusun da bulunan Kaşkalı düşmanı yenerek, büyük bir zafer elde etmiştir. I. Şuppiluliuma'nın, babası ile çok yakın ilişkileri olmasına rağmen, ondan daha yaşlı olduğu tahmin edilen, Genç Tudhaliya olarak adlandırılan kardeşi²³⁴ tahta geçmiştir. Başlangıçta bu durumu kabullenen I. Şuppiluliuma'nın, daha sonra yanındaki üst düzey destekçileri ile birlikte Genç Tudhaliya'yı öldürerek, Hitit tahtına çıktığı görülmektedir. Bu durumu I. Şuppiluliuma'nın oğlu II. Murşili, Veba Duaları'nda şöyle anlatmaktadır:

KUB XIV 14 + KUB XIX 1 + KUB XIX 2 + KBo III 47 (I. Veba Duası) CTH 378²³⁵

Öy. I

16 [Fakat Babam] Tudhaliya'yı cezalandırmak isteyince, Hattuşa'nın

17 [prensleri, beyle]ri, yüksek rütbeli subayları hep[si ba]bamın tarafını

18 [tuttular]. Tudhaliya'yı yemin tanrıları yakaladılar.

19 [Tudhaliya'yı öld]ürdüler. Sonra onun kardeşlerini [onları da öl]dürdüler.

20 [(akrabalarını) yakaladılar] ve onları Alaşiya ülkesine (sürgüne) gönderdiler.

Hitit İmparatorluk Dönemi'nin ilk kralı kabul edilen I. Şuppiluliuma'nın (M.Ö. 1380-1345) askeri alanda başarılı bir kral olduğu görülmektedir. Ünal, I. Şuppiluliuma'nın, uzun süren Kuzey Suriye seferleri sırasında ve sonucunda Kizzuvatna'yı Hitit topraklarına kattığının kesin olduğunu, bu geçişin olasılıkla savaşız olmuş olabileceğini, aksi takdirde onun oğlu II. Murşili tarafından yazdırılan yıllıklarda tıpkı Arzava, Kaşka ve Hurri savaşlarında olduğu gibi bu savaşlardan mutlaka söz edilmesi gerektiğini belirtmektedir²³⁶. Aynı zamanda I. Şuppiluliuma'nın Mitanni kralı Şattiwaza ile yaptığı

²³³ Klengel 1999, 132.

²³⁴ Genç Tudhaliya'nın, I. Şuppiluliuma'nın kardeşi olup olmadığı hakkındaki en son tartışma için bk. Soysal 2012, 325 vd.

²³⁵ Transkripsiyon ve tercüme için bk. Goetze 1930, 164 vd.

²³⁶ Ünal-Girginer 2007, 146.

antlaşmanın (CTH 51) şahit olarak isimleri sayılan tanrı listesinde, Hitit panteonu içinde Kizzuvatna ve Hatti'nin erkek ve dişi tanrılarının isimlerinin sayılması, Kizzuvatna'nın, I. Şuppiluliuma döneminde Hitit kraliyetinin bir parçası olarak görüldüğünün bir kanıtı olduğu söylenmektedir²³⁷.

I. Şuppiluliuma'nın Mitanni kralı Tuşratta'ya karşı kazanmış olduğu zaferle Hitit-Hurri mücadelesinin sona erdiği görülmektedir. Bu durum şimdiye kadar Hitit-Hurri çıkar çatışmasının tam merkezinde, stratejik açıdan son derece önemli bir konumda bulunan, imzaladığı anlaşmalar ile sürekli olarak taraf değiştiren Kizzuvatna krallığının Hititler nazarındaki önemini de kaybetmesine neden olmuştur²³⁸.

I. Şuppiluliuma ve eşi Kraliçe Henti, Prens Arnuwanda ve Muhafız Kıtası subayı Zida; oğulları Telipinu'yu Kizzuvatna tanrılar üçlüsü Teşup, Hepat ve Şarruma için rahip-kral olarak atamışlar ve ona Hattuşa'daki hanedana sadakat yemini ettirmişlerdir. Kizzuvatna'ya rahip-kral olarak atanan Telipinu'nun Kizzuvatna'daki faaliyetleri ve oradaki yönetimi hakkında bugüne kadar ele geçen bir belgenin olmadığı görülmektedir.

I. Şuppiluliuma'dan sonra, Hitit tarih yazıcılığı açısından kendisinden çok bilgi sağlanan II. Murşili (M.Ö. 1343-1310) Hitit tahtına geçmiştir. II. Murşili hem babasının icraatlarını hem de kendi dönemindeki olayları anlatan yıllıklar yazdırarak birçok belge bırakmıştır. Babasının ölümünden sonra tahta geçen kardeşi Arnuwanda'nın hasta olduğundan dolayı öldüğünü ve kendisinin çocuk yaşta Hitit tahtına geçtiğini anlatmaktadır²³⁹.

Kizzuvatna'nın istisnai dini önemi dolayısıyla II. Murşili'nin bayram ve ayin kutlamak ve bir defa da büyü ve tıpla tedavi görmek amacıyla sayısız kez Kizzuvatna'ya gittiği görülmektedir²⁴⁰. Annal metninde de belirttiği gibi, II. Murşili, hükümdarlığının 9. yılında²⁴¹ Kummanni kentinin Hepatı'na ait bayramlarını (EZEN halziyauwaš ŠA^D Hepát^{URU} Kummanni) kutlamak amacıyla Kizzuvatna'ya gittiği bilinmektedir²⁴². Ayrıca, II. Murşili, Batı Anadolu'ya sefere giderken volkanik dağların patlaması ve lav püskürtmesi yüzünden çok korkmuş ve yüzüne felç düşmüştür. Bu yüzden

²³⁷ Harry- Hoffner 1997, 183.

²³⁸ Strauß 2006, 7.

²³⁹ II. Murşili'nin Yıllıkları için bk. Goetze 1933.

²⁴⁰ Ünal 2002, 142; Ünal-Girginer 2007, 149.

²⁴¹ II. Murşili'nin karısının ölümü de kralın 9. hükümdarlık senesine tarihlenmektedir (Bryce, 1998: 227 ve dnp. 70).

²⁴² Goetze 1933, 106 vd.

konusamaz duruma gelmiş olan kralın, bu derdinin büyü ile tedavisi için Kizzuvatna'ya geldiği ve burada bir büyü ayini yaptırdığı bilinmektedir²⁴³.

II. Murşili, bıraktığı belgeden bu olayı şu şekilde aktarmaktadır:

CTH 486²⁴⁴

Öy.

1 [(Güneşim)] Murşili, Büyük Kral [(şöyle)] (der): Ben (eskiden) Kunnu'nun harabesine

2 [(yürüdüm.)] (Burada) bir fırtına çıktı ve Fırtına Tanrısı [(korkunç)] (bir şekilde) göğü

3 [(inletti.)] Ben korktum, ağ[(zımdaki)] kelime(ler)

4 [(azaldı)] ve kelime(ler) biraz [(nadir)] yukarı çıktı (dudaklarımdan döküldü).

5 Bahsedilen olayı ben u[(nu)]ttum (onunla ilgilenmedim).

6 Ardından yıllar g[(eçti)]kten sonra

7 ilgili olay geldi (ve) bana rüyamda görünmeye b[(aşlad)]ı. Ve

8 rüya içinde tanrının eli bana ulaştı (dokundu) ve ağızım beni (tamamıyla)

9 terk etti. Fala b[(aşvurdum)] ve (hastalık nedeni olarak) Man[(uziya)] kentinin Fırtına Tanrısı

10 tespit edildi. Manuziya kentinin Fırtına Tanrısı ile ilgili fala başvurdum

11 ve ona bir 'vekil' sığırının verilmesi ve onun ateş ile yakılması

12 (ayrıca) kuşların yakılması tespit edildi. 'Vekil' sığırı (ile ilgili)

13 fala başvurdum ve onun yerinde, Kummanni'de,

²⁴³ Ünal 2002, 143; Ünal-Girginer 2007, 149.

²⁴⁴ CTH 486= A: KUB 43.50 + KUB 15.36 + KUB 12.27 + IBoT 4.26; B: KUB 43.51 + KUB 12.31 + IBoT 2.112 + KUB 48.100; C: KBo 4.2 (Metnin transkripsiyonu ve tercümesi için bk. Alparslan 2006, 116).

14 tapmakta verilmesi tespit edildi. Bir ‘vekil’ sığırını

15 [süslediler ve güneşim elini (üzerine) ko]ydu ve onu

16 [(Kummanni Ülkesi’ne gönde)]rdiler. Güneşim ise,

17 arkasından referans yaptı. ‘Vekil’ sığırı,

18 süsledikleri günde ise, o gün Güneşim yıkandı, (çünkü)

19 [(önceki)] geceyi bir kadın ile

20 [(geçirdi. Sabahley)]in (güneşim) yıkandıktan sonra ise,

21 elini bahsedildiği şekilde ‘vekil’ sığıra koydu.

22 ‘Vekil’ sığır gönderildiği zaman Güneşim, ‘vekil’ sığırın

23 arkasından 7 gün boyunca temizlendi.

24 Vekil’ sığır Kummanni Ülkesi’ne götürülürken, onu

25 sunmalarına kadar bekledi, [(Güneşim)] (daha fazla)

26 beklemedi [ve] 7 gün (zaman) geçirdi. 8. günde

27 7 gün geçtikten sonra, Güneşim []

28 [*Metin yerleri kırık*]

29 [*Metin yerleri kırık*]

30 [(Kuşları ise şöyle yak)]tı: Bir ku[(ş enumaşsiya)],

31 [(bir fal kuşu itark)]iya, bir fal kuşu [(mudriya)],

32 [(bir kuş iniya iririya)], bir kuş il[(miya palmiya, 1 kuş iriltehiya)],

33 bir kuş ulahhulziya, bir kuş duwant[(ehiya, bir koyun tahaşiya duruşiya)]

34 bir kuş kibişşiya punuhunşiy[(a, bir kuş gamerşiya)]

35 bir kuş tatiya duwarniya, bir ku[(ş şerdihiya şerabihiya)]

36 bir kuş anişhiya bindihiya (ve) bir [(koyun zuzumakiya için)]

37 [(ateş il)]e yakılacağı söyle

38 [(tespit edildi.)] [] olduğunda

39 [(‘vekil’ sığır ile)] ne/hangi?

40 [(bakılmış ve onu aynı) şe]kilde o gün

41 [(gönderdiler.)] Tanrıya

42 [(ve *anzai* masasında)] olan []

43 [(verdiler)]

Hitit kralının hastalığının başlangıcını bu şekilde anlatıldıktan sonra metin, II. Murşili'nin fala başvurduğunu kaydetmektedir. Falda, hastalığının nedeni olarak Manuzziya²⁴⁵ kentinin Fırtına Tanrısı tespit edilir. Bu tanrıyı memnun etmek için ise, kralın yerini tutacak bir sığırın, ‘vekil’ olarak Kummanni Ülkesi’ne götürülmesi ve orada yakılması, ayrıca bazı kuşların (MUŞEN^{HI.A}) da yakılması gerekmektedir. Metnin devamı işte bu gereksinimlerin ne şekilde yerine getirileceğini, ya da getirildiğini anlatmaktadır²⁴⁶.

II. Murşili’den sonra Hitit tahtına geçen kral II. Muvatalli’dir (M.Ö. 1310-1282). Mısır’la yapılan Kadeş Savaşı’nın kahramanı olan bu kral, başkenti Hattuşa’dan Tarhuntaşşa’ya taşımıştır. Muvatalli’nin başkenti, Anadolu’nun güneyinde daha güvenli bir yer olan Tarhuntaşşa’ya taşınmış olmasının, kuzeyde daimi bir tehlike olan Kaşkalar’dan korumak amacını güttüğü görüşlerden biridir.

²⁴⁵ Metinden de anlaşıldığı gibi Manuzziya, Kummanni’de/Kizzuvatna’da yer almaktadır. Kesin yeri ise, bilinmemektedir (RGTC 6: 259 vd.; RGTC 6/2: 100 vd.).

²⁴⁶ Alparslan 2006, 124.

Diğer bir görüş, II. Muvatalli'nin döneminde, güneyde kuvvetlenmeye başlayan ve ilerisi için bir tehdit unsuru olarak görülen Mısır'a karşı, Hitit Devleti'nin Kuzey Suriye Bölgesi'ndeki topraklarını korumak amacıyla, başkenti bu bölgeye daha yakın bir yere taşımış olması şeklindedir. Farklı bir yaklaşıma göre ise; Kizzuvatna kültürünün ihmali, Muvatalli'yi başkenti Kizzuvatna'ya yakın bir yer olan Tarhuntaşsa'ya taşımaya sevk etmiştir²⁴⁷. Bu sırada Hattuşa'da ne kadar tanrı varsa, hepsini kendi bölgesine taşımış, bazılarını da Kummanni'ye getirerek oraya yerleştirmiş ve onlar için yeni tapınaklar yaptırmıştır²⁴⁸.

II. Muvatalli'nin başkent olarak seçtiği Tarhuntaşsa ve territoryumunun Kizzuvatna Bölgesi'ne yakın oluşu, dikkatleri kendisinin Hurri kültürüne olan eğilimine çekmektedir. Zira, dua metinlerinde Kizzuvatnalı Tanrılar sıkça zikredilmiştir. Kummanni'nin Fırtına Tanrısı için yaptığı dua metninde (CTH 382) ve *pihaššašši- Fırtına Tanrısı*'na yaptığı duada (CTH 381) Kizzuvatnalı tanrıların adları geçmektedir: Hepat, Şarruma, Huzzi, Hutanni gibi. Ayrıca, Hurri kökenli bir bayram olan (*h*)*işuwa- Bayramı*'nın, II. Muvatalli Dönemi'ndeki kutlamalarına bazı eklemeler yapıldığı kesin bir şekilde bilinmektedir. Bayramın 8. tabletinde, Kral II. Muvatalli'nin, eskiden olmayan bazı yenilikler eklediği yazılıdır. Belli bir takvime bağlı kalmaksızın kutlanan (*h*)*işuwa- Bayramı*'nda adı geçen tanrıların büyük bir kısmı yine Hurri kökenlidir. Aynı şekilde, İşuva adı hem Hurri bölgesinde kalan bir yer adı, hem de bir Hurri tanrı adıdır. Tüm bunlar, II. Muvatalli'nin Hurri kültürüne verdiği öneme bir kez daha dikkatleri çekmektedir²⁴⁹.

Kalabalık bir orduyla Kadeş Savaşı'na gittiğini bildiğimiz Hitit tarafının müttefiklerini, Mısır kaynaklarından öğrenmekteyiz²⁵⁰: Alše, Kaška (kuzeyde), Aravanna, Dardaniya, Maša (batıda), Aşuva, Qabasu, Karkiša, Pitašša, Lukka, Kizzuvatna, Naharina, Ugarit, Nuhašše, Kadeş ve (M)ušnatu, Kargamış, Halep krallıklarıdır. Kizzuvatna adının da Kadeş'e giden gruplar içinde sayılmasının ve Hitit başkentinin Kizzuvatna'ya yakın bir bölge olan Tarhuntaşsa'ya taşınması, Kizzuvatna'nın II. Muvatalli döneminde Hitit egemenliği altında olduğunun bir göstergesi durumundadır.

III. Hattuşili döneminde (M.Ö. 1275-1250) Kizzuvatna'daki siyasi gelişmelerle ilgili hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Bu bölgenin artık bir Hitit eyaleti gibi olduğu ve her iki ülkenin de siyasi ve kültürel açıdan yakın olduğu anlaşılmaktadır.

III. Hattuşili kendi yazdırdığı otobiyografisinde, kardeşi II. Muvatalli'ye, Mısır'a karşı kazanılan Kadeş Savaşı'nda yardım edip ülkesine dönerken, koruyucu tanrısına gerekli kurbanları

²⁴⁷ Bu konuda daha fazla bilgi ve bibliyografya için bk. Alparslan 2007, 173.

²⁴⁸ Ünal 2002, 143; Ünal-Girginer 2007, 150.

²⁴⁹ Alparslan 2007, 174.

²⁵⁰ Akurgal 1989, 90.

sunmak için Kummanni ve Lavazantiya kentlerine uğrayarak buradaki siyasal işleri sırasında Tanrıça Iştar'ın rahibi P/Bentipşarri'nin kızı olan Puduhepa ile evlendiğini şu şekilde anlatmaktadır²⁵¹.

“Şimdi Mısır ülkesinden dönünce tanrıçaya adak sunmak için Lavazantiya şehrine gittim ve tanrıçanın kültürünü yerine getirdim. Sonra tanrıçanın evlilik buyruğuyla rahip Pentipşarri'nin kızı Puduhepa'yı aldım ve birleştik”.

Bir rahibe olarak yetişen ve de kraliçelik makamı ile birlikte Tawananna'lık ünvanını da alan Puduhepa; Hurrili teophor bir isim taşımaktadır. “Pudu” anlamı bilinmeyen Hurrice verbal bir köktür, “hepa” ise Hurrilerin baş tanrıçası Hepat'ın adını sembolize etmektedir. Hitit yazılı kaynaklarında Puduhepa; “Kizzuvatna Ülkesi'nin kızı”, “Kummanni şehrinin kızı”, “Lavazantiya rahibi Bentipşarri'nin kızı”, “Rahibin kızı” ve “Lavazantiya şehri Iştari'nin hizmetkârı (=rahibesi)” ünvanları ile geçmektedir ve onun Kizzuvatna Kummannili olmakla övüldüğü görülmektedir. Ayrıca, Fraktin Kaya Kabartması üzerinde²⁵² “Puduhepa, büyük kraliçe, Kizzuvatna ülkesinin kızı, tanrılar tarafından sevilen” ifadesi yer almaktadır.

Etkin bir kraliçe olan Puduhepa²⁵³ zamanında Develi ile Hanyeri arasında yer alan Fraktin, Taşçı, İmamkulu ve Hanyeri (*Gezbeli*) kaya kabartmalarının hemen hepsi yapılmış, Hitit Devleti ile Kizzuvatna arasında hızlı ulaşımı sağlamak için kestirme bir köprü kurulmuştur²⁵⁴.

Puduhepa'nın Hurri kültür ve geleneklerini Hititler'e taşıdığı, Kizzuvatna'da Hurri din ve kültürüyle ilgili ne kadar yazılı tablet varsa, hepsini başkâtip Walwaziti aracılığı ile kopya ettirdiği ve Hattuşa'da özel bir “Kizzuvatna arşivi/kütüphanesi” kurmuş olduğu görülmektedir²⁵⁵. Bu metinler arasında (*H*)*işuwa*- ayinleri en başta yer almaktadır. Puduhepa'nun (*h*)*işuwa festival* ritüeli ile ilişkili materyalin gözden geçirilip muhafaza altına alınması ile ilişkili olarak vermiş olduğu söz konusu direktif Kizzuvatna menşeli ritüel ilmi, başka bir deyişle ritüel literatürünün Hattuşa'ya nakledilmesi ile ilişkili önemli bir delil niteliği de taşımaktadır²⁵⁶.

²⁵¹ Otten 1981, 16 vd.

²⁵² Güterbock 1978, 133.

²⁵³ Eskiçağlarda önemli bir devlet antlaşması üzerine, kral yanında mühür basabilen tek kraliçe odur (Ünal-Girginer 2007, 336). Anıtsal Mısır kaynakları barış antlaşmasından söz ederken, bu iki mühürü de tarif etmiştir: “bu gümüş tabletin ortasında, ön tarafında Seth'in tasvirinin yer aldığı betimler ve Hatti'nin Büyük Prensi'nin betimi yer alır. Diğer yüzde, Hatti prensesini gösteren kadın figürü yer almakta olup, bu da “Puduhepa Hatti'nin Prensesi, Kizzuvatna Ülkesi'nin kızı” sözleriyle çerçevelenmiştir” (Archi 1997: 6-7).

²⁵⁴ Ünal 2002, 147; Ünal-Girginer 2007, 152.

²⁵⁵ Ünal-Girginer 2007, 338.

²⁵⁶ Strauß 2005, 230.

KBo 15.52 Ay. IV 39'-45'²⁵⁷

39' Kraliçe Puduhepa

40' Katiplerin başı UR.MAH.LÚ'yu (Walwaziti)

41'-44' Hattuşa'daki Kizzuvatna tabletlerini araştırmak için görevlendirdikten sonra, o, Işuva bayramının bu tabletlerinin

45' aynı gün kopyalarını çıkardı.

III. Hattuşili'den sonra Hitit tahtına geçen IV. Tudhaliya zamanında da (M.Ö. 1250-1220) Tawananna'lık görevini sürdüren Puduhepa, III. Hattuşili zamanında yapımına başlanan ve IV. Tudhaliya döneminde tamamlanan Yazılıkaya açık hava tapınağının yapımında da etkin rol oynamıştır.

Kizzuvatna hakkında IV. Tudhaliya dönemine tarihlenen belge şu an için elde bulunmamaktadır. Ancak Kizzuvatna'nın dini öneminin her zaman etkili olduğu görülmektedir. Hitit Büyük Kral'ı IV. Tudhaliya ile Tarhuntaşa Kralı Kurunta²⁵⁸ arasında yapılan antlaşmanın bronz bir levha üzerine kazındığı ve yedi adet yapılan bu tabletlerden bir tanesinin de Kizzuvatna'nın Hepat'ı için yapıldığı görülmektedir.

Kol. IV²⁵⁹

44 ki-i-ma TUP-PA^{HI.A} DUB VII^{KAM} i-ia-an-na-at IŞ-TU^{NA4} KIŞIB^D UTU^{URU} A-ri-in-na

45 Û IŞ-TU^{NA4} KIŞIB^D U^{URU} HA-AT-TI ši-ia-an

46 nu DUB I^{KAM} A-NA PA-NI^D UTU^{URU} A-ri-in-na

47 DUB I^{KAM} PA-NI^D U^{URU} HA-AT-TI DUB I^{KAM} A-NA PA-NI^D Le-el-ua-ni

48 DUB I^{KAM} PA-NI^D Hé-pát^{URU} Ki-iz-zu-ua-at-ni

²⁵⁷ Dinçol 1969, 32,40.

²⁵⁸ II. Muvatalli'nin oğlu, Urhi-Teşup'un kardeşi.

²⁵⁹ Otten 1988, 28-29.

49 DUB I^{KAM} PA-NI ^DU pí-ha-aš-aš-aš-ši

50 DUB I^{KAM} I-NA É LUGAL PA-NI ^DZi-it-ha-ri-ia GAR-ri

51 DUB I^{KAM}-ma ^mD LAMMA-aš LUGAL KUR ^{URU}D U-ta-aš-ša I-NA É-ŠU har-zi

44 7 (yedi) tane tablet yapılmıştır. Bu tabletler Arinna'nın Güneş Tanrıçası

45 ve Hatti şehrinin Fırtına Tanrısının mührü ile damgalanmıştır.

46 1 tablet Arinna'nın Güneş Tanrıçasının huzuruna,

47 1 tablet Hatti şehrinin Fırtına Tanrısının huzuruna, 1 tablet tanrı Lelvani'nin huzuruna,

48 1 tablet Kizzuvatna şehri tanrıçası Hepat'ın huzuruna,

49 1 tablet pihaşaşşi sıfatlı Fırtına Tanrısının huzuruna,

50 1 tablet tanrı Zitharaya'nın huzurunda, sarayın içinde bulunur.

51 1 tablet Tarhuntaşşa ülkesi kralı Kurunta'nın elinde bulunmaktadır.

M.Ö. 2. binin sonlarına doğru *Deniz Kavimleri* adı verilen kavimlerin istilası ile Hitit İmparatorluğu'nun çöktüğü bilinmektedir. Mısır firavunu III. Ramses'in 8. saltanat yılına tarihlenen metinde²⁶⁰, Kode/Qadi ismi altında, Kizzuvatna'nın adı, Kargamış, Arzava ve Alaşya ile birlikte anılmakta ve hiçbir devletin o Deniz Kavimleri'ne karşı koyamadıkları ve yıkılıp gittikleri yazılıdır²⁶¹. Hitit ve yerli Kizzuvatna hâkimiyetinin çökmesinden sonra buralara kimlerin gelip yerleştiği şu an için tam olarak bilinmemektedir.

²⁶⁰ Yazıtta "Hatti, Karkamış, Arzava ve Alaşya "deniz kavimlerine nasıl kurban oluyorsa, Kizzuvatna'da öyle olsun" ifadesi dikkat çekmektedir (Strauß 2006, 8).

²⁶¹ Ünal 2006, 30.

3.1.4 Rahip Kantuzzili

Yazılı kaynaklarda birkaç değişik kişiyi gösteren Kantuzzili, Hitit tarihinde ön plana çıkan isimlerden biridir. Her ne kadar krallık makamını işgal etmemiş olsalar da, Kantuzzili adını paylaşan bu kişiler ve özellikle Orta Hitit devrinde yaşamış olanları, yaşadıkları devrin politik gelişmelerini belirleyebilecek derecede önemli şahsiyetler görünümündedir. Öyle ki, bazı metinlerde bu Kantuzzili'ler, aynı zamanı paylaşan Hitit krallarına göre neredeyse daha öne çıkan bir pozisyonda tanıtılmaktadır²⁶².

Burada konumuz içine giren Kantuzzili²⁶³, Orta Hitit Dönemi'nde yaşamış bir şahsiyettir. İlahi çift Teşup ve Hepat'ın başrahibi olarak Kizzuvatna'ya tayin edilen Kantuzzili'nin burada rahip-krallık görevini yaptığı bilinmektedir. Bazı Kizzuwatna rituallerinin icracısı ve duaların da sahibi olup, daha çok (Kizzuwatna'lı) Teşup-Hepat kültüne yakın ruhanî kimliği ile ön plana çıkan bu prens (DUMU.LUGAL), bazen adı verilmeksizin sadece (LÚ)SANGA “rahip” şeklinde anılır. Bu durum, III. Tudhaliya devri Maşat ve Ortaköy mektuplarında da izlenmektedir²⁶⁴.

Kizzuvatna'da tanrı çifti Teşup ve Hepat'ın rahibi olan ve yine burada rahip krallık görevini yapan Kantuzzili'ya ait dua metninde, Kantuzzili Güneş tanrısına kendisine öfkelenen ve bu yüzden hastalanmasına neden olduğunu düşündüğü bir tanrı ile arasını bulması için ricada bulunmaktadır. Bu hususta Kantuzzili'nin söz konusu tanrının arzularını öğrenebilmek için bazı yollara başvurduğu görülür. Güneş Tanrısı İştanu için kaleme alınan söz konusu dua metninde Kantuzzili'nin telaffuz ettiği tanrının görünme biçimleri ilk kez bu duada dile getirilmiştir; Eski Hitit Dönemi'nde, bir tanrının bu kadar kişileştirilmiş başka herhangi bir metin parçasının nakledilmediği görülmektedir²⁶⁵.

KUB 30.10 Öfkeli tanrının huzurunda Yalvarma²⁶⁶

§ 1' (Öy. 1'-5') [Hangi] tanrı öfkeleniyse, o tanrı gözlerini başka tarafa çevirdi ve Kantuzzili'nin hareket etmesine izin vermiyor. Bu tanrı ister cennette, isterse yeryüzünde olsun, sen, Ey İştanu, ona gitmelisin. Git, benimkinin tanrısıyla konuş {ve ona de (?)}. Kantuzzili'nin şu sözlerini ilet:

²⁶² Soysal 2012, 309 vd.

²⁶³ Kantuzzili'nin hangi kralın çağdaşı, kimin oğlu olduğu hakkındaki tartışmalar için bk., de Martino 1991, 5-21; Soysal 2012, 309-346.

²⁶⁴ Soysal 2012, 312 vd.

²⁶⁵ Kammenhuber 1976, 16.

²⁶⁶ Singer 2002, 31 vd.

§ 2' (Öy. 6'-10') Tanrım, annem beni doğurduğundan beri, sen, ey tanrım, beni yükselttin. Sadece sen, tanrım, [benim ismim] ve itibarısın. Sen, [tanrım] beni iyi insanların arasına kattın. Benim yaptıklarımı, sen, tanrım, etkili (yani güçlü) bir yere yönlendirdin. Tanrım, sen [bana], Kantuzzili'ye bedeninin ve ruhunun hizmetkârı diye hitap et. Çocukluktan beri bildiğim Tanrımın merhametini, ben biliyorum ve kabul ediyorum.

§ 3' (Öy. 11'-14') Ben biraz daha büyüdüm ve tanrının merhameti ve bilgeliğini her şeyde tasdik ettim. Hiçbir zaman tanrımın üzerine yemin etmedim ve hiçbir zaman yemin bozmadım. Tanrım için kutsal olan ve benim yemeye hakkım olmayan şeyi, ben hiçbir zaman yemedim ve bu yüzden vücudumu kirletmedim.

§ 4' (Öy. 15'-19') Ben hiçbir zaman bir öküzü ağıldan ayırmadım ve ben hiçbir zaman bir koyunu ağıldan ayırmadım. Ben ekmek buldum, fakat ben onu hiçbir zaman kendim yemedim; ben su bulsam da, ben onu hiçbir zaman kendim içmedim. Şimdi iyileşti mi? Ben, Ey Tanrım senin gözünde iyileştim mi? Gücümü tekrar geri kazandım mı; ey Tanrım, ben senin sözünle gücümü tekrar kazandım mı?

§ 5' (Öy. 20'-23') Yaşam ölümle ilişkilidir ve ölüm yaşama ilişkilidir. Bir insan hiçbir zaman ilelebet yaşayamaz. Yaşadığı günler sayılıdır. Bir insan sonsuza kadar yaşasa bile, kötü bir hastalık baş gösterdiğinde, o onun için sıkıntı olmayacak mı?

§ 6' (Öy. 24'-28') Şimdi tanrım tüm ruhunu bütün kalbiyle bana açsın ve o benim günahlarımı söylesin ki ben onlar hakkında bilgi sahibi olabileyim. Veya bir kâhin bana onu söylesin. Ya tanrı bana bir rüyada konuşsun ve tanrım kalbini açsın ve [bana] günahlarımı desin ki ben onlar hakkında bilgi sahibi olabileyim [veya] güneş tanrısının bir kâhini onu bana bir ciğer yardımıyla söylesin. Tanrım [tüm ruhunu] bütün kalbiyle açsın ve o benim günahlarımı söylesin ki ben onlar hakkında bilgi sahibi olayım.

§ 7' (Öy.29'-Ay. 5) Sen, tanrım, bana [saygı] ve güç bağışla! [Ey Güneş Tanrısı], sen [herkesin çobanı]sın ve mesajın herkese [tat]lıdır. [Bana] öfkelenen ve beni reddeden [tanrım,] benim için tekrar aynı şeyi düşünsün ve [beni] hayatta tutsun. Bana hastalık veren tanrım, bana [tekrar] merhametli olsun. Ben [hastalık(?)] yüzünden çok zahmet çektim ve çaba harcadım. Fakat ben artık daha fazla yapamıyorum. Sen nasıl kazıyı çıkardıysan, [....], sen döndün [.....].

§ 8' (Ay.6-9) [Tanrımın öfkesi (?)] tekrar azalsın ve onun kalbine tekrar [...] ... Tekrar kursun [... Ey Güneş tanrısı], Sin ve Ningal'in en hareketli [oğlu], [senin bıyığın lapis lazulidendir]. [Ben], Kantuzzili, senin hizmetkarın, [....] bu yazıyla seni çağırıyorum] ve [sana] diyorum ki.

§ 9' (Ay. 10-13) Ey Güneş Tanrısı, Lordum! Ben, Kantuzzili, bu yazıyla tanrıyı çağırdım ve [tanrı]m beni dinlesin. Ben, Kantuzzili tanrıma ne yaptım ve [ben tanrıma karşı ne günah işledim?] Sen beni yaptın, sen beni yarattın. Fakat şimdi, ben, Kantuzzili, sana ne yaptım. Tüccar [adam] güneşin karşısında terazinin kefelerini kaldırır ve terazinin kefelerini bozar. [Fakat ben,] ben tanrı[ya] ne yaptım?

§ 10' (Ay. 14-17) Hastalık yüzünden benim evim bir ıstırap evi haline geldi ve ıstırap yüzünden benim ruhum benden başka bir yere damladı. Ben yıl boyunca hasta olan biri gibi oldum. Ve şimdi hastalık ve ıstırap benim için çok fazla oldu ve ben onu sana, tanrıma söylemeye devam ediyorum.

§ 11' (Ay. 18-21) Gece vakti yatağımda herhangi bir tatlı rüya benim üzerime hâsıl olmadı ve ben hiçbir destek görmedim. Fakat şimdi [tanr]ım kendi gücünü ve koruyucu tanrınınkini kullan. Ben hiçbir zaman bir kâhin aracılığıyla senin, tanrımın annemin rahminden (yani içinde) benim için bir hastalığı uygun görüp görmediğini soruşturmadım.

§ 12' (Ay. 22-16) Şimdi tanrımın huzurunda ben merhamet için ağlıyorum. Beni duy tanrım! Beni kralın kapısında istenmeyen biri yapma. Benim iyilik yaptıklarım, onlardan hiçbiri [beni] kurtaramaz. [Sen], ey Tanrım, bana [anne ve baba oldun]. [Sadece sen benim babam] ve annemsin [...] *Metnin geri kalan kısmı kırık durumdadır.*

Duanın kendi içinde tanıtılan en önemli özelliği, sebeplerden sonra dini cezalar için kendini yargılama ve pişmanlığa karşı gayretli çabalarla bir araya getirilen bir sorgudur²⁶⁷.

3.1.5 Rahip Telipinu

I. Şuppiluliuma'nın ikinci kraliçesi Henti döneminde, oğlu Telipinu'yu Teşup, Hepat ve Şarruma'ya hizmet etmek amacıyla Kizzuvatna'ya “*Rahip*” olarak tayin ettiği bilinmektedir. Kizzuvatna Ülkesi'nde düzenli bir rahiplik kurumunun olmadığı, Telipinu'yu rahip olarak tayin eden kararnamenin bir “vasal” anlaşması gibi okunmuş olmasından anlaşılmaktadır²⁶⁸. Telipinu Hitit tahtı konusunda sadece taç prensi Arnuvanda'yı tanımak, onu desteklemek ve Arnuvanda için iyi şeyler yapmakla mükellef kılınmıştı.

²⁶⁷ Singer 2002a, 312.

²⁶⁸ Beal 1986, 436.

KUB XIX 25 (CTH 44)²⁶⁹

Öy.

1 [Hatti ülkesi kralı, Büyük kral Ma]jeste Šuppiluliuma,

2 [Büyük Kraliçe Hin]ti, [Prens] Arnu(w)an[da ve Baş muhafız Zida şöyle (söyler)]:

3 [Biz Kız]zuwatna şehrinde, onun oğlu Telipinu'yu [Teşup, Hepat]

4 ve Šarrumaya [köle olarak verdik.]

5 Ve seni rahip yaptık.

6 Ve ben [Büyük Kral] Šuppiluliuma, [Büyük Kraliçe Hinti], Prens

7 Arnu(w)anda ve [saray muhafızlarının başı [Zida, rahip

8 Telipinu için [oğlu (ve) torunu için de geçerli]

9 şöyle bir antlaşma [yaptık]:

10-11 Aynı şekilde ben, Majeste ve de kraliçe, Telipinu'yu nasıl [tanrıların rahibi] ve de kölesi olarak tanıdıysak. O, [prens Arnu(w)anda'yı da aynı şekilde

12 [bey] olarak tanısin ve onu

13 ve (aynı şekilde) biz onu koruyacağız. Ve ona [iyi bir şekilde davranacağız. Ve o, bey olarak]

14 Hatti ülkesinde başka bir insanı istemesin.

²⁶⁹ Transkripsiyon ve tercüme için bk. Goetze1940, 12 vd.

15 [] x hepsi x []

KUB XIX 26²⁷⁰

Öy. I

1 [] x x

2 [] rahibin oğlu

3 []

4 [] aldıkları zaman

5 [] onu da

6 [suçlu tutarlar]

7-9 her kim Kral]a, kraliçeye ya da prense karşı herhangi bir suç işlerse, o kişiyi rahip ya da rahibin oğluna karşı

10 (kendi tarafına) çekmesin (korunmasın). O, kralın nasıl

11 düşmanı ise, aynı şekilde onun da düşmanı olsun

12 fakat eğer onlar onu mahkemeye çağırırsa,

13 aynı şekilde rahip ya da rahibin oğlu

14 orada (mahkemede) doğruyu söylediği gibi

15 o, ayrıca o kişi karşısında da

²⁷⁰ Alemdar 2006, 179 vd.

16 aynı şekilde doğruyu şöylesin.

17 Her kim kral (ve) kraliçeye dost ise

18 aynı şekilde, rahibe de dost olsun.

19 (Eğer) sen nüfuslu bey ve eğer x - x - x - x

20 ya da ordu x

21 [K]alk ve gel! Ya da (eğer) o, kral (ve) kraliçenin

22 iyi (hareketlerini) senin önünde kötü söylerse ya da (eğer)

23 o, kralın yönetimini (kötülerse) ya da kralın

24 ihtimamını (gözetiminin huzurunda) küçültürse, (eğer) s[en]

25 Onu işitirsen, onu gizleme

26 Onu saraya haber ver. (bildir.)

27 Kizzuvatna ülkesi []-dığıında

IV

1 [ve] eğer onun erkek kardeşi (ve) kız kardeşi,

2 birbiriyle kavgaya tutuşursa

3 erkek kardeşleri ve kız kardeşleri kralın mahkemesine çağır.

4 eğer rahip beyin huzurunda

5 kötü bazı şeyler söylerse, oradaki

6 bey ne tahrik edilsin ne de [rahibe]

7 kötü (birşey) yapmasın. []

8 Onu (iyi bir şekilde) sorgulasın. Ve eğer bir bey, []

9 rahibin huzurunda köt[ü konuşursa]

10 rahip ne tahrik edilsin ne de beye

11 kötü (birşey) yap[masın.]

12 ve o []

13 x x ve rahip eve

14 x x

15 x x

3.2 Hitit İmparatorluğu İle Kizzuvatna Ülkesi Arasında Yapılan Antlaşmalar

3.2.1 Kizzuvatna Ülkesi Kralı İşputahşu ile Hitit Kralı Telipinu Arasında Yapılan Antlaşma

CTH 21 başlığı altında toplanan antlaşma Kizzuvatna Ülkesi kralı İşputahşu ile Hitit kralı Telipinu arasında yapılmıştır. 10 paragraf ve 22 satırdan oluşmaktadır. Akadça nüshasında (KUB XXXI 82) Hitit kralından “Büyük Kral” diye bahsedilirken, Kizzuvatna kralından sadece ismi ile bahsedilmektedir (7. ve 9.satır). Ancak Hititçe nüsha KUB XXXI 81 Öy. 8. satırda ise İşputahşu “Büyük Kral” ifadesi ile geçmektedir. Kizzuvatna’nın bağımsız bir pozisyona sahip olduğu ve bu durumun Hitit kralı tarafından zorunlu olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

KUB XXXI 82 (CTH 21)²⁷¹

1’ kral ? [

2’

3’]

4’

5’] Hatti Memleketi’nden

6’]

7’ [Büyük krala ait bir yerleşim yeri] İşputahşu’nun (eline geçmişse) onu Büyük kralın denetimine bıraksın.

8’ [] ve Hatti Memleketi’nin kralı için aynı şekilde

²⁷¹ Transkripsiyon ve tercüme için bk. del Monte 1981, 203 vd. Alemdar 2006, 24-38.

9' [Eğer İşputahşu Büyük kraldan destek birlikleri (isterse)] o seve seve verecek

10' [eğer seve seve vermezse; bu olmadan tanrı yemini bozu]lur. Eğer askerler

11' [verilirse her nereye (giderlerse gitsinler) İşputahşu 'nun atlı arabaları ve piyade erle]ri (ganimetten)

12' [Büyük kralın birlikleri, atlı arabaları ve piyade erleri kadar pay] alacaklar. Ve büyük kral içinde [aynı şekilde]

13' [a]lacaklar ve büyük kral için aynı şekilde

14' [ver]ilir. Büyük kral böyle söylemeyecek (söylemiyor.)

15' []aynı şekilde

16' [ver]ilir. Hatti Ülkesi iyidir.

17' []büyük kral yakalayacak ve İşp[utahşu]'ya (iade edecek)

18' [aynı şekil]de

19' []verilirse nereye giderse x [

20' []] ve büyük kral için aynı şekilde

21' [Eğer İşputahşu 'nun kölesi (tebaası) beyi]nin şahsına yönelik [suikast girişiminde bulunursa]
(daha sonra) Hatti ulkesine [ayak basarsa]

22' [Büyük kral kaçığı yakalayacak ve İşputahşu'ya] verecek. Ve büyük kral için aynı şekilde (
yapılması söz konusudur.)

KUB XXXI 81 (CTH 21)²⁷²

Öy.

1]-masın.

2] -x

3] Büyük kral tutsun

4]

5] olsun.

6] Kizzuvatna Memleketi kralı (için) aynı şekilde

7] x x x x

8]Büyük kralın (ve) İşputahşu'nun

9] x aynı şekilde

10] x

²⁷² Transkripsiyon ve tercüme için bk. Alemdar 2006, 24-38.

11

] x-x-x-x-z

Ay.

1

] x-x [] x-x

2

] x -x- x- x ve İşputahşu

3

] x-x-x İşputahşu ve adı geçen büyük kralın

4

ya]nında

5

] Kanithi Memleketi kralı Píriiaşáuma

6

] -x-x Píriiaşáuma yemin

7

] -x

8

] -x-x yemin etti ve

9

] -x-x

10

] büyük kralın sınırı(dır)? ve Kizzuvatna Memleketi kralı İşputahşu

11

] yakın gelirse ve onu

12

] x

KBo XIX 36²⁷³

Öy. I

1 x şehri [

2 Eğer [

3 x-x-x [

Ay.

1 Büyük kral [

2 Ve İşputa[hşu

3

4 [] x-x x [

KBo XIX 37²⁷⁴

1] x'ler ve antlaşmalar [

2] x Telipinu ve İş[putahşu

3]-x şöyle xx [

4] x yoktur ve [

²⁷³ Alemdar 2006, 31 vd.

²⁷⁴ Alemdar a.g.e., 35 vd.

5]-x ve eğer adı geçen [

6]x tabletlerim ve x[

7 Be]nim orada [

8] x-x ve tanrılar arka[(dan)

9] -x-x -[

10] x[

Bu antlaşmaya göre;

- Her iki taraf birbirlerine ait olan yakın yerlerini geri verecek.
- İşpitaşu'nun Hitit Büyük Kralı'ndan askeri talebi olursa yardım edilecek, ancak ganimetler her iki taraf askeri arasında eşit paylaşılacak.
- Karşılıklı olarak kaçaklar iade edilecek.
- (Kırık olan kısımda) olasılıkla sınır ihlali ile ilgili ifadeler yer almaktadır.

Antlaşmanın eşitlik ilkesine göre uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu durum biraz da Hitit Devleti'nin o dönemde içinde bulunduğu durumla ilgilidir. Telipinu, ülke içinde çıkan isyanları bastırmakla ve ülkenin huzurunu temin etmekle meşguldü.

3.2.2 Kizzuvatna Ülkesi Kralı Eheya ile Bir Hitit Kralı Arasında Yapılan Antlaşma

CTH 29 başlığı altında toplanan bu antlaşma metni Kizzuvatna Ülkesi kralı Eheya ile ismi bilinmeyen bir Hitit Kralı arasında imzalanmıştır. Antlaşma 10 paragraf ve 26 satırdan oluşmaktadır. Bu antlaşma ele geçen ilk orijinal, mühürlü antlaşma tableti özelliğini taşımaktadır²⁷⁵.

KBo XXVIII 108 (CTH 29)²⁷⁶

1 x

2 x

3 kaça[k

4

5 [Büyük kral]a ait bir yerleşim yeri [Eheya'nın] (eline geçmişse)

6 (onu) [Büyük Kralın] denetimine bıraksın... ve eğer Eheya'ya ait bir yerleşim yeri (ikametgah)

7 Büyük kralın [eline geçmişse], o onu Eheya'nın denetimine bıraksın.

8 Eğer Büyük kral [Eheya'dan] destek birlikleri [(isterse) o seve seve verecek.]

9 Eğer o seve seve ver[mezse; tanrı yemini bozular.

10 Ve eğer [birlikler] verilirse, her nereye [(giderlerse gitsinler) Büyük kralın birlikleri, atlı arabaları ve piyade erleri (ganimetten)]

11 Eheya'nın birlikleri, atlı arabaları ve [piyade erleri kadar pay alacaklar.]

²⁷⁵ Otten 1971, 60 vd.

²⁷⁶ Transkripsiyon ve tercüme için bk. del Monte 1981, 210-212; Alemdar 2006, 40-48.

12 Eğer Eh[ey]a Büyük kraldan destek birlikleri [isterse] o seve seve verecek. Eğer seve seve vermezse

13 tanrı yemini bozular. Ve [eğer birlikler verilirse her nereye giderlerse gitsinler.]

14 E[heia'nın] birlikleri, atlı arabaları ve (ganimetten) [Büyük kralın birlikleri, atlı arabaları ve piyade erleri kadar pay alacaklar.]

15 Eğer, Büyük kralın bir tebası (kölesi) bey[inin başına kastederse (ldrmeye teşebbüs ederse, daha sonra) Kizzuvatna topraklarına ayak basarsa ve Büyük Kral [kaçağın arkasından birini]

16 [g]nderir ve s[y]lerse: "o bana karşı isyan etti. Ben kaçağı iade edeceğim".] Eğer söz doğru ise kaçağı iade edecekler]

17 Eğer kaça[k sözü reddeder (ve şöyle) iddia ederse; "ben bizzat kendim ona karşı isyan etmedim" söz() doğru değildir.]

18 Hangi güvenilir Hatti'li olursa olsun Eheya tanrının yeminini isteyecek (ve) bu konu hakkında o tanrıların huzurunda (da) yemin etmiş olduğundan kaçağı iade edecekler.]

19 Eğer Eheya'nın bir kölesi (tebası) [beyinin başına kastederse ve sonra Hatti ülkesine giderse ve Eheya kaçağın arkasından birini]

20 gönderir ve şöyle s[y]lerse : "o bana karşı isyan etti. Ben kaçağı iade edeceğim".] Eğer söz doğru ise kaçağ[ı iade edecekler.]

21 Fakat kaça[k sözü reddeder (ve şöyle) iddia ederse "ben bizzat kendim ona karşı isyan etmedim" söz() doğru değildir]

22 Hangi güvenilir Kizzuwa[tnalı olursa olsun Büyük kral tanrının yeminini isteyecek (ve) bu konu hakkında o tanrıların huzurunda (da) yemin etmiş olduğundan kaçağı iade edecekler.]

23 Eğer, büyük kral ya oğlunu ya da erkek köle[sini (tebaasını) Eheya'nın huzuruna gönderecek olursa Eheya ona kötölük yapmayacak.

24 Ve eğer Eheya ya oğlun[u ya da erkek kölesini (tebaasını) Büyük kralın huzuruna gönderecek olursa Büyük Kral ona kötölük yapmayacak.]

25 Eğer, Büyük kralın bir kölesi Hatti ülkesinde beyinin başı[na kasteder (beyine komplo kurarsa) ve Eheya bunu işitirse O, Büyük Kral'a bu olayı haber etsin.]

26 [Eheya'nın bir kölesi Kizzuvatna ülkesinde, beyinin başına kasteder (beyine komplo kurarsa) ve Büyük Kral bunu işitirse, O, Eheya'ya bu olayı haber etsin.]

Bu antlaşmaya göre;

- Her iki taraf da birbirlerine ait yerleşim yerlerine müdahale etmeyecekler (İşputahşu antlaşması ile benzer).
- İşputahşu antlaşmasında olduğu gibi bu antlaşmada da, gerek Eheya Büyük Kral'dan gerekse Hitit Büyük Kralı Eheya'dan destek birlikleri isteme talebinde bulunursa bu talepler karşılıklı olarak kabul edilecek ve yine ganimetler her iki tarafın askerleri arasında eşit olarak paylaşılacak.
- Kaçak meselesi: Her iki taraf karşılıklı olarak kendilerine sığınan kaçakları, kaçaklar suçlarını inkâr etseler ve hatta tanrı huzurunda yemin etseler dahi, iade edilecekler. Zira bu kaçaklar, krallarını öldürmeye teşebbüs edebilecek kadar ciddi bir suç ile itham edilmektedirler.
- Her iki taraf birbirlerine gönderilen kişilere (ki bunlar arasında kralın oğlu da bulunmaktadır) herhangi bir kötölük yapmayacaklarını da garanti etmektedirler.
- Her iki ülkenin kralları da duydukları komplo, cinayet gibi haberleri birbirlerine iletecekler.

Eşitlik ilkesine göre düzenlenen bu antlaşma, İşputahşu antlaşması ile hemen hemen benzer maddeler içermektedir. Önce yapılan bir antlaşmanın değişen krallar zamanında da yenilenen bir şekli görünümündedir.

3.2.3 Kizzuvatna Ülkesi Kralı Paddatişsu ile Bir Hitit Kralı Arasında Yapılan Antlaşma

CTH 26 başlığı altında toplanan antlaşma Kizzuvatna Ülkesi kralı Paddatişsu ile bir Hitit kralı arasında yapılmıştır. Antlaşma 11 paragraf ve 44 satırdan oluşmaktadır. Paddatişsu Antlaşması'nda, Kizzuvatna Ülkesi'nin ismi ile ilişkili olarak daha önce hiçbir yerde rastlamadığımız birkaç form bulunmaktadır.

KUR^{URU}Ki-iz-zu-ua-ta-na^{KI} s.22, 34,38

KUR^{URU}Ki-iz-ua-ta-na s.28

KUR^{URU}Ki-iz-zu-ua-ta-ni^{KI} s.30

KUR^{URU}Ki-iz-zu-ua-ta-ni s.9,17

KUR^{URU}Ki-iz-ua-ta-ni s.25

KUB XXXIV 1 +KBo XXVIII 105a + KBo XXVIII 105b (akk.) (CTH 26)²⁷⁷

1 [Eğer Büyük Kral'ın bir kölesi (tebaası)- beyine karşı komplo kurarsa ve sonra Kizzuvatna ülkesine giderse]

2 ve Büyük Kral] kaçağın arkasından birini [gönderir ve şöyle söylerse: " o bana karşı isyan etti. Ben onu geri döndüreceğim!"]

3 Eğer söz [doğru ise kaçağı geri döndürecekler. Fakat kaçak (sözü) reddeder (ve şöyle) iddia ederse]

4 "Ben [bizzat kendim] ona karşı isyan etmedim."söz(ü) [doğru değildir. Hangi güvenilir Hattili olursa olsun]

5 [Pad]datişsu tanrının yeminini isteyecek. (ve) bu konu ha[kkında o tanrıların huzurunda da yemin etmiş olduğundan] kaç[ağı geri döndürecekler.]

²⁷⁷ Transkripsiyon ve tercüme için bk., G.Meyer 1953, 112 vd; Alemdar 2006, 50 vd. Tercüme için bk.: Beckman 1996, 12-13; Karauğuz 2002, 49 vd.

6 Eğer Paddatişşu'nun bir kölesi (tebaası) beyine karşı komplo kurar ve sonra Hatti ülkesine gi[derse]

7 [ve Pa]ddatişşu kaçağın arkasından birini gönderir (ve) şöyle söylese: "O bana karşı isyan etti. Ben onu geri döndüreceğim!"

8 [Eğer] söz doğru ise, kaçağı geri döndürecekler. Fakat kaçak (sözü) reddeder (ve şöyle) iddia ederse.

9 "[Ben bizzat kendim] ona karşı isyan etmedim". Söz(ü) doğru değildir. Hangi güvenilir Kizzuvatnalı olursa olsun]

10 [Büyük Kral] (tanrının) yemin isteyecek. (Ve) bu konu hakkında o tanrıların huzurunda da yemin etmiş olduğundan kaçağı geri döndürecekler.

11 [Eğer Büyük Kral] ya oğlunu ya da erkek kölesini (tebaasını) Paddatişşu'nun huzuruna gönderecek olursa

12 Paddatişşu ona kötülük yapmayacak. Ve Eğer Paddatişşu ya oğlunu ya da erkek kölesini (tebaasını)

13 Büyük Kral'ın [huzur]una gönderecek olursa Büyük Kral ona kötülük yapmayacak.

14 [Eğer] Büyük Kral'ın bir kölesi, Hatti ülkesinde beyine karşı komplo kurar ve

15 [Paddatişşu bunu işitirse, O, Büyük Kral'a bu (olayı) haber etsin. Paddatişşu'nun bir kölesi

16 Kizzuvatna ülkesinde, beyine [karşı] komplo kurar ve Büyük Kral bunu işitirse, o, Paddatişşu'ya bu (olayı) haber etsin.

17 [Eğer] Büyük Kral'ın (Himayesi altında bulunan) bir yerde çoban karısıyla, servetiyle, büyük ve küçükbaş hayvanlarıyla yola çıkarsa ve Kizzuvatna ülkesine giderse

18 [Paddatişşu onları yakalayacak ve onları Büyük Kral'a geri verecek. Ve eğer Paddatişşu'nun (Himayesi altında bulunan bir bölgede) çoban

19 [karısıyla], servetiyle, büyük ve küçükbaş hayvanlarıyla yola çıkarsa ve Hatti ülkesine girerse

20 [Büyük Kral onları yaka]layacak ve onları Paddatişsu'ya geri verecek.

21 [Eğer bir] Hattili yalan yere şöyle haber verirse: "bir çoban karısıyla, servetiyle

22 yola çıktı ve Kizzuvatna ülkesine girdi." Fakat çoban karısıyla

23 [hiçbir surette] yola çıkmamışsa (şehirler arasındaki çobanlar) ve eğer şehirde gerçekten çobanlar varsa

24 [sonra] hangi güvenilir Hititli olursa olsun, Paddatişsu yemin isteyecek

25 (ve) bu konu hakkında o tanrıların huzurunda da yemin etmiş olduğundan kadınlar geri verilecek. Ve Eğer Kizzuvatna ülkesinden biri

26 [yalan yere] şöyle haber verirse: "bir çoban karısıyla servetiyle yola çıktı.

27 ve [Hatti ülkesine] girdi." Fakat çoban karısıyla hiçbir surette yola çıkmamışsa (şehirler arasındaki çobanlar)

28 ve eğer gerçekten çobanlar varsa, sonra hangi güvenilir Kizzuvatnalı olursa olsun

29 [Büyük Kral] yemin isteyecek (ve) bu konu hakkında o tanrıların huzurunda da yemin etmiş olduğundan kadınlar geri verilecek.

30 [Eğer.....] sığ[ır çobanı], Hatti ülkesinden; Kizzuvatna bölgesi sınırı içine inerse (geçerse)

31 [.....(bu sürü) arasından (?)] bazılarını çalan bir [hır]sız mağdur için tam iki katını tanzim edecek ve otuz şeql gümüş verecek.

32 [Eğer.....] vermezse sonra, o, bir hırsızdır. Ve o, *görevinden alınsın?*

33 [Eğer], sığır çobanı hırsıza gitsin ve o, ölsün.

34 [Eğer..... sığır çobanı], Kizzuvatna ülkesinden, Hatti ülkesi bölgesi sınırına inerse

35 [.....(bu sürü)] arasından (?) bazılarını çalan bir [hırsız], sürünün sahibine tam iki katını tanzim edecek ve otuz şekel gümüş verecek.

36 [.....] vermezse, sonra o, bir hırsızdır. Ve o, görevinden alınsın?

37 [Eğer.....], sığır sürüsü hırsıza gitsin ve o, ölsün.

38 [Eğer bir Hattili], Kizzuvatna [ülkesinin bir adamına], bronz bir mızrak bronz bir hançer ya da bronz bir balta

39 [...] ile vurursa,ve onu hançerle tehdit ederse o] onu öldürürse. Eğer o satarsa

40 [.....ona güçlü elleriyle] vurursa ve o öldürülürse o insan için bir adam verir.

41 [Eğer Kizzuvatna'lı bir adam Hat]tili bir adamı bronz mızrakla, bronz hançerle ya da

42 bronz balta ile vurursa ve onu hançerle tehdit ederse o onu öldürürse eğer o satarsa

43 [.....] ona güçlü elleriyle vurursa ve o ölürse o insan için bir adam verir.

44 [.....] x

Bu antlaşmada;

- Bu antlaşma da diğerleri (İşputahşu ve Ehey) gibi askeri yardım, ganimet paylaşımı, kaçakların iadesi, komplo haberlerinin bildirilmesi gibi benzeri konuları içermektedir.
- Paddatişşu antlaşması diğerlerinden farklı olarak, bir çobanın malı mülkü ve ailesiyle gitmesi konusunu içermektedir. Böyle bir durumda her iki ülkenin kralı da bu kişiyi yakalayacak ve iade edecektir.
- Yalan haber: Hatti ülkesinden ya da Kizzuvatna ülkesinden bir kişinin yaydığı yalan haber konusuna yer verilmiştir. Yalan haberin konusu da yine bir çobanın karısıyla Hatti ülkesine ya da Kizzuvatna ülkesine girmesiyle ilgilidir.
- Çobanın ne sebeple kendi ülkesinden ayrıldığı ya da hangi amaçla diğer ülkeye girdiği açık değildir. Ancak anlaşılan her iki taraf için bir tehdit unsurudur.
- Hırsızlık: Sığır çobanının ülkelerine girmesinden duydukları tedirginliğin nedeni antlaşmanın diğer maddelerinde ortaya çıkmaktadır. Hatti ülkesine ya da Kizzuvatna'ya bir çobanın girmesinden sonra yaşanan hırsızlık olayından çoban sorumlu tutlacaktır ve sürünün sahibine kaybının iki katını tazmin etme ve 30 şekel gümüş verme cezasına çarptırılacaktır²⁷⁸.
- Yaralama, adam öldürme: Bir Hattili Kizzuvatnalı bir adama ya da bir Kizzuvatnalı Hattili bir adama şiddet uygularsa ve ölümüne yol açarsa onun yerine bir adam verilecektir²⁷⁹.

²⁷⁸ Hırsızlık gibi toplumun düzenini bozan suçların Hitit Kanunları'nda karşılığı, § 44B. – 45., § 57. – 71., 73., § 81. - 83., § 91. – 97. paragrafları arasında belirtilmiştir. (Imparati 1964, 63-65, 77-83, 85, 89, 93-97).

²⁷⁹ Cinayet ya da bir insanı öldürmek konuları , Hitit Kanunları'nda § 1. – 5., § 38., § 43. – 44A., § 72. paragraflar arasında işlenmiştir. (Imparati 1964, 37-39, 57, 61, 85).

3.2.4 Kizzuvatna Ülkesi Kralı Piliya ile Hitit Kralı Zidanza Arasında Yapılan Antlaşma

CTH 25 başlığı altında toplanan antlaşma Kizzuvatna Ülkesi kralı Pilliya (Palliya) ile Hitit kralı Zidanza arasında imzalanmıştır. Hatti ve Kizzuvatna arasındaki en eski devlet antlaşmasının I. Zidanza (yak. MÖ.1490) döneminde imzalandığı ileri sürülmüştür²⁸⁰. Gurney, antlaşma metninde “*Güneşim*” şeklindeki kraliyet unvanının kullanımının I. Zidanza’dan sonraki bir döneme işaret ettiğini, bununla birlikte bu terimin hala en eski örneği olduğunu söylemektedir²⁸¹.

KUB XXXVI 108 (CTH 25)²⁸²

Öy.

1 Hatti memleketi kralı majeste büyük kral Zidanza ile]

2 Kizzuvatna memleketi kralı (dostluk) antlaşması imzala[dılar]

3 Ve onlar şöyle kararlaştırdılar: [Pilliya'nın aldığı] şehirler

4 tekrar majestenin olsun. Pilliya []

5 tuttum. (Benim aldığım şehirler ise tekrar) Pilliya'nın o[lsunlar]

6 Majeste inşa edilen şehirler (den) []

7 terkedilenleri Majeste (tekrar) [inşa et]mesin.

8 Benim ele geçirdiğim inşa edilen şehirleri

9 tekrar Pilliya inşa etmesin [(o zaman)

10 sonra yemini bozarsın.

²⁸⁰ Meyer 1953, 109-123; Kammenhuber 1968, 87-109.

²⁸¹ Gurney 1973, 671.

²⁸² Transkripsiyon ve tercüme için bk. Otten 1951, 129 vd.; Alemdar 2006, 67 vd.

11 Büyük kral bir şehri veya [

12 yapar []

13 masın []

14 x []

15 x []

Bu antlaşmada;

- Hitit kralının “majeste” ünvanı ile ifade edildiği görülmektedir.
- Pilliya'nın Hititlerden, Zidanza'nın da Kizzuvatna'dan aldığı şehirlerin birbirlerine iade edilmesinden, her iki ülke arasında bir savaşın olduğu ve birbirlerinin şehirlerini ele geçirdikleri anlaşılmaktadır. Ancak iki ülke arasında bir savaşın olduğu veya bu antlaşmanın savaşın sonrasında yapıldığını belirten kesin bir delil mevcut değildir.

Bu antlaşma diğer üç antlaşmaların (İşputahşu, Eheya ve Paddatişşu) içeriğinden farklıdır.

3.2.5 Kizzuvatna Ülkesi Kralı Şunaşşura ile Bir Hitit Kralı Arasında Yapılan Antlaşma

CTH 131 ve CTH 41 başlığı altında toplanan antlaşmalar. Kizzuvatna Ülkesi kralı Şunaşşura ile bir Hitit kralı arasında yapılmış bir antlaşmayı içermektedir. CTH 131 Hititçe olarak kaleme alınmıştır. CTH 41 ise Akadca ve Hititçe olmak üzere iki nüshadan oluşmaktadır.

KUB XXXVI 127 (CTH 131)²⁸³

Öy.

1 [Eğer, Mitanni ülkesi kralı], [Hatti ülkesi kralına düşman olursa ona

2 [Majeste,] Şunaşşura'ya (şöyle) yazar:

3 [] onu [tanı]." Şunaşşura ona kötü -nın [

4 Eğer O, Majestenin (yanında) olmazsa, ben majeste ülkemi düşmana

5 [kar]şı koruyacağım (der). ve Majesteye yazar. Yaya ve arabalı askerler

6 [] gelmez. Eğer yaya ve arabalı askerler için?

7 [Eğer Mitan[ni Ülkesi'nin kralı] ile Hatti Ülkesi kralı düşman olursa Şunaşşura ona

8 [] vermez. O, ülkesine girmesine izin vermez. Ve ülkesini savunacaktır.

9 O, yaya ve arabalı savaşçılarıyla birlikte, gelmez. Eğer Şunaşşura için durum elverişliyse Majesteye

10 Yardıma gelir. Fakat eğer onun için durum elverişli değilse, o, gelmez.

11 [Eğer]Mitanni [Ülkesi kralı], Kizzuvatna ülkesi kralına karşı düşman olursa, eğer Majeste

²⁸³ Petschow 1962, 244 vd.; del Monte 1981, 214-215 ve 218-219; Alemdar 2006, 88 vd.

12 için (durum elverişli ise), o, [Şun]aşşu[ra'ya ya]rdıma gelir. Fakat eğer durum onun için elverişli değil[se, o], gelmez.

13 [Eğer herhangi biri], Hatti Ülkesine kötülük planlarsa ya bu Mitanni Ülkesi(dir.)

14 [ya da başka bir ülke (dir.) Şun]aşşura bunu iştirse, onu

15 []ona bildirsin.

16 [] x

17 [] işi]tir.

Ay.

1 [] x [] x []

2 []

3 [] sa] ya da o kaçarsa ve o []

4 [] arayacak ve ona eğer []

5 Majesteye [geri] verir.

6 [Eğer başka ülkeden] Kizzuvatna Ülkesi'ne bizzat o giderse.

7 [Şunaşşura onu] yakalar. ve Onu Majesteye geri verir ve Şunaşşura için de (bu konu) aynı [şekildedir.)

8 [Eğer bir kaçak] Hatti Ülkesi'nden Kizzuvatna Ülkesi'ne gelir

9 [Şunaşşura] onu yakalacak ve onu majesteye geri verecek.

10 [Eğer herhangi biri bir kaça]ğı saklarsa ve onu, onun evinde bulurlarsa

11 [ve 12 baş verecek.] Eğer 12 baş bulamazsa onu öldürüller.

12 [h]er kim gizlediyse karısını, çocuklarını kefarete verirler.

13 [Eğer bir köle kaçağı (evinde)] saklarsa ve onu gizlerse ve

14 [isterse beyi onun için taz]minat öder ve 12 baş verir isterse tazmin etmez.

15 [ve adı geçen köleyi kov]arsa ona verdiklerini alır. Eğer onun (verecek bir şeyi) yoksa

16 [ve beyi şu şek]ilde yemin eder. Eğer bu benim köleme ait bir şey ise

17 []Şunaşşura için aynı şekilde.

18 [Eğer Hatti Memleketi'nin bir kaçağı b]aşka bir memlekete giderse arkadan o [başka]

19 [bir ülkeden gelip Kizzuvatna Memleketine giderse Şu]naşşu[ra onu yakalar v]e majesteye g[eri verir.]

KBo I 5 (CTH 41)²⁸⁴

Öy.

1-4 [Hatti ülkesi kralı(?) Büyük Kral] Tudhaliya'nın²⁸⁵ mührü²⁸⁶. [Şunaşşura(?) ile ...]-dığında birbirleriyle yemin ettiler ve bu antlaşmayı akdettiler.

5 Önceden büyük babamın zamanında Kizzuvatna ülkesi

6 Hatti ülkesinin parçası olmuştu. Fakat sonradan Kizzuvatna ülkesi

7 Hatti ülkesi'nden ayrıldı ve Hurri ülkesi'nin tarafına geçti.

8 [Şimdi] Majstemin köleleri olan İşuwa ülkesi halkı

9 Majesteme karşı düşmanlığa [başladı.]

10 Ben onun efendisi onlara [savaşa] gittim (ve) İşuwa ülkesini yendim. Fakat [İşuwa halkı] Majstem'in önünden

11 kaçtı. (ve) Hurri ülkesine indi. Ben Majeste Hurrilere

12 (haber) gönderdim: "Kölelerimi iade et!" Fakat Hurriler,

13 Majesteme şöyle haber gönderdi: " Hayır! (Geri vermeyeceğiz)"

²⁸⁴ Transkripsiyon ve tercüme için bk; Weidner 1923, 88 vd., Alemdar 2006, 96 vd.; Tercüme için bk. Beckman 1996, 14 vd.; Karauğuz 2002, 52 vd.

²⁸⁵ Wilhelm, [N]A₄.KIŞIB ifadesinden sonra tespit edilen işaret formlarına ait izlerin ismin kesin olarak okunmasına imkan verecek bir yeterlilikte olmadığını, bununla birlikte mevcut işaret formlarını elemek suretiyle metnin ilgili kısmında çok büyük bir olasılıkla ^{lm}Tu^l-u[t-h]a-[li-i]a şeklindeki bir isim formuna ulaşmanın mümkün olabileceğini düşündüğünü ifade etmektedir. Wilhelm 1988, 365.

²⁸⁶ Wilhelm, ilk işaretin [N]A₄.KIŞIB "Mühür" olarak okunmasının Boğazköy'de şimdiye kadar karşılaşmadığımız bir anlaşma girişinin söz konusu olduğu anlamına geldiğini belirtmektedir. Wilhelm 1988, 362.

14 Önceleri- büyük babamın zamanında- bu şehirlerin halkı Hurri ülkesine gittiler (ve)

15 orada yerleştiler. Onlar sonradan

16 Hatti ülkesine kaçak olarak

17 geldi. Fakat şimdi, sonuçta

18 sığırlar ahırını seçti

19 Onların tamamı ükeme geldi.

20 Hurrili, ben Majesteye kölelerimi iade etmedi fakat yaya

21 ve arabalı savaşçılarını sevk etti. Onlar majestemin yokluğunda İšuwa ülkesini yağmaladı (ve)

22 buldukları tüm NAMRA sığır (ve) koyunları yakaladı.

23 Hurri ülkesine götürdü. Ben Majeste (ise), diğer bir

24 düşmanla savaşmak için başka bir yerde kaldım.

25 Hurrili yeminini bozdu. Bunun üzerine ben Majeste- Hurrililere şöyle bir (haber)

26 gönderdim: "Eğer bazı ülkeler senden

27 ayrılıp (ve) Hatti ülkesine

28 (sadağatle) geçmek isterlerse, böyle birşey nasıl olacak?" Hurrili

29 (bana) Majesteye şöyle (haber) gönderdi: "Aynen bu şekilde!"

30 Şimdi Kizzuvatna ülkesi halkı Hitit sığıridır.

31 ve ahırlarını seçti. Onlar Hurriliden

32 ayrıldılar (ve) Majestemin tarafına geçtiler. Hurrili, Hatti ülkesine karşı

33 günah işledi. Ve o, Kizzuvatna ülkesine karşı ciddi bir günah işledi

34 Kizzuvatna ülkesi kurtuluşuna fazlasıyla

35 sevindi. Şimdi Hatti ve Kizzuvatna ülkesi

36 tanrı yemininden kurtarıldı. Şimdi ben Majeste

37 Kizzuvatna ülkesi halkına bağımsızlığını verdim.

38 Hurriler, Şunaşşura'ya köle diyorlar.

39 Fakat şimdi Majeste onu gerçek bir kral yaptı

40 Şunaşşura, güneşimin benim huzuruma gelsin ve Majestenin yüzüne

41 baksın. O, güneşin (Majestenin) huzuruna gelir gelmez.

42 Majestenin asılzadeleri(üst rütbeli ileri gelenler) koltuklarından <kalksın>

43 Hiçkimse ondan üstün olmasın. O, Kizzuvatna ülkesine hiç zaman kaybetmeden

44 gitsin.

45 Her ne zaman Majestem onu: "Benim huzuruma gel! diye çağırırsa,

46 (ve) o- gelmek istemezse, onun oğullarından hangisini majeste

47 görevlendirmişse Majestenin huzuruna gelsin.

48 Ancak o, kesinlikle Majesteye vergi ödemesin.

49 Majeste, Büyük Kral, Şunaşşura'yı isyana

50 tahrik etmesin (ve) ona düşman olmasın. Majeste bizzat kendi şahsını ve ülkesini

51-52 Koruduğu gibi, aynı şekilde, Şunaşşura'nın şahsını ve ülkesini de korusun. Şunaşşura'nın

53 ardılı olarak tayin ettiği oğullarından hangisi olursa olsun Majestem

54 krallığı korusun.

55 Şunaşşura, Büyük Krala karşı gelmesin (ve) ona düşman olmasın.

56 Şunaşşura başını ve ülkesini koruduğu gibi,

57 aynı şekilde, Majestenin ülkesini ve şahsını da korusun.

58 Majestemin, Şunaşşura'ya ardılı olarak tayin ettiği oğullarından hangisi olursa olsun,

59 Şunaşşura bunu tahtında korusun.

60 Eğer biri- Majestenin şahsına karşı isyan ederse [ve o, onu

61 yakalarsa], Majestem onu istediği gibi yapsın

62 [Eğer düşman] Hatti ülkesi sınırları içinde bulunuyorsa

63 şehri zaptetmiş ya da etrafını kuşatmışsa],o, Majestenin düşmanı olduğu [gibi

64 aynı şekilde Şunaşşura'nında düşmanı olsun.]

65 [Bu düşmanı, Hatti Ülkesi halkı] onu yakaladığı zaman (yakalamışsa)

66 [onu öldürsün, veya] onu [Şunaşşura'nın eline]teslim etsin.

67 [O, onu öldürdüğü takdirde Şunaşşura]

68 [Hatti Ülkesi halkı ile düş]man olacak.

69 [Eğer majeste Şunaşşura öcünü aldıysa, bu takdirde o onları] krallığına

70 [tekrar yerleştiresin. Fakat bu düşman, Hatti Ülkesi'nin halkı]

71 [onu öldürmemişse onu Şunaşşura'nın eline teslim etmemiş]se

72 [o, onu öldüremez]

Öy. II

1 Şunaşşura Hatti memleketi ile düşman olduğu zaman

2 Eğer biri Şunaşşura'ya karşı isyan ederse ve o,

3 onu yakalarsa, Şunaşşura dilediği gibi [yapsın.]

4 Eđer dūřman Kizzuvatna ũlkesinde ise (ve) o,

5 şehri zaptetmiş ya da etrafını kuşatmışsa,

6 o řunařura'nın dūřmanı olduđu gibi, aynı řekilde, Majestenin de dūřmanı olsun.

7 Eđer Kizzuvatna Halkı- dūřmanı yakalarsa- onlar onu öldürsün.

8 Eğer onlar Majestenin himayesine

9 onu verirlerse, o, onu öldürsün. Majeste

10 Kizzuvatna ũlkesi (ile) barış halinde olsun

11 [Eğer] şunaşura, Majesteden yardım isterse, o, ona

12-13 tahtı iade etsin. Eđer Kizzuvatna [Memleketi] Halkı, dūřman öldürmezse,

14 ya da o, öldüremesin diye Majestenin himayesine onu vermişse,

15 Majeste yapabildiđi kadar, Kizzuvatna ũlkesine karřı dūřmanları teslim etmesin.

16 Eğer herhangi biri, tek bir kişiyi ya da bir şehri isyana kışkırtırsa ve Majesteye karşı savaşa başlatırsa, şunaşura onu işitir işitmez

18 Majesteye bildirsin(?)

19 Eğer herhangi biri, tek bir kişiyi ya da [bir şehri] isyana kışkırtırsa ve şunaşura'ya

20 karşı [savaşa başlarsa] Majeste

21 onu işitir işitmez, şunaşşura'ya bildirsin(?)

22 Eğer herhangi bir ülke, majesteye [karşı] savaşa başlarsa

23 şunaşşura onu işitir <işitmez> Mejestelerine bildirsin(?)

24 Eğer her bir ülke, şunaşşura'ya karşı savaşa başlarsa,

25 Majeste onu işitir işitmez şunşşura'ya bildirsin.

26 Eğer Majestenin ülkesindeki herhangi bir şehir, savaşa başlarsa

27 O, Majestenin düşmanı olduğu gibi, aynı şekilde, şunaşşura'nın da düşmanı (olsun)

28 Onlar birlikte savaşı ynetsinler.

29 şunaşşura ele geçirdiği bir şehrin askerlerini, NAMRA'larını ve malını

30 alsın. Hiçkimse ona itiraz etmesin.

31 Ve Majeste ele geçirdiği bir şehrin askerlerini, NAMRA'larını ve malını

32 alsın. Hiç kimse ona itiraz etmesin

33 Ancak şehir majestenin bölgesinde kalsın.

34 Ve eğer Şunaşşura'nın ülkesindeki herhangi bir şehir savaşa başlarsa,

35 O, Şunaşşura'nın düşmanı olduğu gibi,

36 aynı şekilde, Majestenin de (düşmanı) olsun. Onlar birlikte savaşsın.

37 Şunaşşura ele geçirdiği bir şehrin askerlerini, NAMRA'larını ve malını

38 alsın. Hiçkimse ona itiraz etmesin.

39 Ve Majeste ele geçirdiği bir şehrin askerlerini NAMRA'larını ve malını

40 alsın. Hiçkimse ona itiraz etmesin.

41 Ancak şehir Şunaşşura'nın mülkü olarak kalsın.

42 Eğer herhangi bir ülke, majesteye karşı savaşa başlarsa,

43 Bu ülke Şunaşşura'nın yemini altına alınmıştır.

44 Majeste Şunaşşura'dan askeri yardım iste(diğinde),

45 Şunaşşura askerleri sağlasın.

46 Eğer Şunaşşura askerleri temin eder ve (şöyle) söyleirse: "Düşmana karşı

47 (savaşa) başla" Majeste (savaşa) başlasın. Eğer böyle söylemezse, onlar ülkesinde

48 nöbette kalsın.

49 Eđer o dűřmana karřı askerleri (savařa) sűrerse, Majeste'nin askerleri ele geęirdikleri NAMRA'ları

50 alsın. şunaşşura'nın askerleri

51 ele geğirdiği NAMRA'ları alsın.

52 Eđer herhangi bir űlke, řunařřura'ya karřı

53 savařa bařlarsa, o űlke Majeste'nin yemini altına alınmıřtır.

54 şunaşşura, majesteden askeri yardım istesin ve

55 Majeste ona askerleri sağlasın.

56 ve majeste askerlere verilse (ve) şöyle derse: "

57 dűřmana karřı kullanılsın", (öyleyse) o, onu öyle kullansın eđer onlar (onu) söylemezse

58 űlkesinde korumaya alsın.

59 O askerleri dűřmana karřı kullanırsa bu takdirde řunařřura'nın askerleri

60 ele geğirilen ganimetten bu payı alsınlar.

61 Majeste askerleri ele geğirilen ganimetten (ganimet paręalarından)

62 bu payı alsınlar.

63 Eğer majesteye karşı bir düşmanlık yapılır (ve) düşman

64 onların ülkesinin içine girerse

65 eğer Şunaşşura'nın ülkesinde düşmanlık sürerse o zaman Şunaşşura

66 senin asilzadelerinle birlikte beni korumaya gelsi[n.]

67 eğer senin önünde herhang[i b]ir mesele varsa o zaman

68 senin asilzadelerinin başına oğlunu gönder (ve o zaman) [be]ni koru[ma]k için

69 gelsin.

Ay. III

1 []

2 Eğer Şunaşşura'ya [karşı] ciddi bir tehdit (düşmanlık) [olursa] ve çok sayıda

3 düşman onun ülkesine girerse

4 eğer Majestenin ülkesine dokunulmazsa, ben Majeste ordularıyla birlikte

5 yardımına geleceğim. Eğer Majeste bir sorunla karşı karşıya kalırsa

6 ordumun başında yüksek rütbeli bir bey göndereceğim.

7 Her kim Majesteme karşı savaşa başlarsa, (o),

8 Şunaşşura'nın düşmanı olsun

9 Ben majesteye destek vereceğim.

10 Biz onunla (birlikte) savaşı yöneteceğiz.

11 Her kim Şunaşşura ile savaşa tutuşursa, sizin düşmanınız

12 Majestenizin (düşmanı) olsun. Majesteniz beni desteklesin.

13 Biz onunla (birlikte) savaşacağız

14 Ben Şunaşşura majestenize karşı isyana tahrik eden

15 (her kim olursa olsun) Ben onu arayıp bulacağım.

16 Ve Şunaşşura'ya karşı isyana tahrik eden her kim olursa olsun

17 Majesteniz onu arayıp bulacak.

18 Gelecekte Hatti ülkesi, Kizzuvatna ülkesine karşı

19 her hangi birini, kötü isyana kışkırtmasın.

20 Ve gelecekte Kizzuvatna ülkesi, Hatti ülkesine karşı

21 herhangi birini, kötü isyana kışkırtmasın.

22/23 Eđer bir Hititli, bir takım dūřmanın ađzından řunařřura ile ilgili bazı haberler duyarsa, o,

24 şunaşşura'ya onu bildirsin (?)

25 Ve Eđer Kizzuvatna ũlkesinden biri bir takım dūřmanın ađzından

26 Majeste ile ilgili bazı haberler duyarsa, o

27 Majesteye onu bildirsin(?)

28 Eğer Majeste, şunaşşura'ya elçisini gönderirse,

29 şunaşşura her hangi bir şekilde ona kötü davranmasın

30 O, bitki büyüşü yardımıyla ona karşı suç işlezesin(?)

31 Eğer şunaşşura, oğlunu ya da elçisini Majestenin huzuruna

32 <gönderirse> ya da eğer şunaşşura bizzat kendi gelirse

33 Majeste herhangi bir şekilde onlara kötü davranmasın onlar

34 bitki büyüşü yardımıyla onlara karşı suç işlezesin(?)

35 Hatti ve Kizzuvatna ũlkesi müttefik olsun

36 Onlar birbiriyle dostluklarını sürdürsünler

37 Üstelik, eğer Hurri ülkesinin herhangi bir şehri,

38 Şunaşşura'nın şehirlerine saldırılsa, biz Hurriliye karşı,

39 onun şehirlerinin herhangi birinde onunla savaşaacağız.

40 ve Majestenin askeri ele geçirdiği NAMRA'ların hepsini alsın

41/42 ve Şunaşşura'nın askerleri ele geçirdiği tüm NAMRA'ları alsın

43 Ben Majeste, Şunaşşura'ya o şehri

44 vereceğim. Ben Majeste onun ülkesini genişleteceğim.

45 Ve Hurri ülkesinde yendiğimiz hangi şehirle ilgili

46 olursa olsun, ben Majestemin aldıklarını iste

47 Ve istiyorum. Majesteye git ve herşeyi iste ki onun isteklerinin tümünü

Şunaşşura'ya versin.

48 Gelecekte, Kizzuvatna ülkesi (hiçbir zaman) Hurri ülkesine

49 tekrar geri döndürülmesin.

50/51 Üstelik, eğer Hurri ülkesi Kralı, üstelik eğer Şunaşşura Hurri kralından ayrılırsa

52 ve Majesteme geri döndüğünü işitirse, eğer Hurri ülkesi kralı

53 Şunaşşura adına bazı hediyeler hazırlarsa

54 ben Majeste Hurri Kralına Şunaşşura için

55 Hazırladığı hediyeleri kabul etmeyeceğim.

56 [Eğer] Hurri ülkesi kralı Şunaşşura hakkındaki iddiasından(?) vazgeçerse

57 Hurri kralı ve (şöyle) söylerse, "Kizzuvatna ülkesi

58/59 Majestenizin ülkesidir. Ben Kizzuvatna ülkesi (ile) kanunsuz bir (şekilde)

irtibata(?) geçmeyeceğim."

60 Eğer Hurri ülkesi kralı şartları yemin altına şöyle koyarsa

61 "[Majesteniz] karşılıklı olarak bana, Hurri ülkesi kralı ile hediye hazırlasın

62 Ve sonra Hurri ülkesi kralı Şunaşşura'dan (hediye) isteme hakkından vazgeçmezse

63 Ben Majeste [onun] hediyesini kabul etmeyeceğim.

Ay. IV

1 []

2 []x Şunaşşura

3] [

4 x

5-6 Daha sonra ben, Şunaşşura'nın malı olarak geri verilen Hurri ülkesinin herhangi bir şeyini, Uruşsa halkını ve tüccarlarını,

7 Hurri ülkesi kralına geri vermeyeceğim.

8 Sonradan eğer Hurri ülkesi kralı, nazik bir şekilde

9 onları isterse, ben Majeste kabul etmeyeceğim.

10 Hurri ülkesi kralı bu konuda yemin etsin.

11 Eğer bu düşman benim düşmanımrsa, Majesteminki de benim düşmanımdır.

12 (Sonra o) sen Şunaşşura'nın da düşmanıdır.

13 Bu düşman daima her ikimizle savaşsın.

14 Ve eğer Şunaşşura şöyle söylesen?

15 " Hatti askerleri yardıma gelseydi

16 onların vahşeti neredeyse ülkemi kaplayacaktı."

17-18 Bununla birlikte ben Majeste, sen Şunaşşura için yaya ve arabalı savaşçıları nasıl temin ettiysen, sen de aynı şekilde benim için yaya ve arabalı savaşçıları temin etsin.

19 Üstelik ben Majeste, Hurri ya da

20 Arzava ülkesine karşı savaşa gidersem

21 Şunaşşura yüz süvari ve bin piyade asker

22 temin etsin. Ve Majestemin nezaretinde orduya katılsın.

23 Onlar Majestemin huzuruna varana kadar, sen, sefer için

24 gerekli hazırlıkları yerine getir.

25 Üstelik biz önceden yaptığımız yemin tabletini geçersiz

26 kılacağız. Gerçekte, biz Hurri kralının sözlerine atacağız.

27 Üstelik Şunaşşura, artık Hurri ülkesi kralının [kölesi] değildir.

28 Biz başka bir tablet yapacağız. Ayrıca Şunaşşura

29 Hurri ülkesi kralına elçisini göndermesin.

30 Ve ülkesine, Hurri ülkesinin elçisinin girmesine

31 izin vermesin.

32 Üstelik ben Majestemin gönderdiği, sözlerin yazılı olduğu bir tabletle

33 ve sana sözlü olarak yanıt veren elçi<nin> sözleriyle

34 ilgili olarak, eğer elçisinin sözleri

35-37 tabletin sözleriyle uyuşursa ey Şunaşşura, O elçiye güven. Fakat eğer elçisinin söylediği sözler tabletin sözleri ile uyuşmazsa sen

38 Şunaşşura elçiye güvenme

39 ve onun (getirdiği) haberin kötü sözlerini işitme.

40 Deniz yönünde, Lamiya şehri Majesteye aittir. Ve Pitura şehri

41 Şunaşşura'ya aittir. Sınır bölgesi iyice araştırılacak

42 ve onu kendi aralarında bölecekler. Majeste, Lamiya'yı tahkim etmesin.

43 Aruna şehri Majesteye aittir. Pitura şehrine doğru sınır bölgesi

44 iyice araştırılacak ve onu kendi aralarında bölecekler.

45 Majeste Aruna şehrini tahkim etmeyecek Şaliya şehri

46 Majesteye aittir. Zinziluwa (ve) Erimma şehri

47 Şunaşşura'ya aittir. Sınır bölgesi iyice araştırılacak ve

48 onu kendi aralarında bölecekler. Majeste, Şaliya şehrini tahkim etsin.

49 Anamuşta şehri Majesteye aittir. Zabaraşna şehri dağı

50 Şunaşşura'ya aittir. Sınır bölgesi iyice araştırılacak.

51 Ve onu kendi aralarında bölecekler. Majeste, Anamuşta şehrini tahkim etsin.

52 Eskiden beri onların ikisi arasındaki sınır

53 şöyledir: Turutna şehri yönünde hangi şehir olursa olsun, Büyük Kral'ındır.

54 Adaniya ülkesi yönünde hangi şehir olursa olsun, Şunaşşura'nındır.

55 Luwana şehri yönündeki, Ehbina şehri

56 Şunaşşura'nın sınırındır. Hatti ülkesi yönünde hangi şehir olursa olsun, Büyük

Kral'ındır.

57 Adaniya ülkesi yönündeki hangi şehir olursa olsun, Şunaşşura'nındır.

58 Şerigga şehri Majeste aittir. Luwana şehri Şunaşşura'ya aittir.

59 Şamri nehri onun sınırır. Büyük Kral, Adaniya ülkesi yönündeki

60 Şamri nehrini geçmesin, Şunaşşura

61 Hatti ülkesi yönündeki Şamri nehrini geçmesin.

62 Zilipuna şehri yönünde Şamri nehri sınırır. [] şehri yönünde

63 Şamri nehri Şunaşşura'nın sınırır. Şunaşşura

64 Hatti yönündeki Şamri nehrini geçmesin

65 Büyük Kral Adaniya yönündeki Şamri nehrini

66 geçmesin.

KUB VIII 81 + KBo XIX 39²⁸⁷

Öy. II

x+1[]-x onu majesteye getir.

2 []Eğer o (başka bir) ülkeden Kizzuvatna Memleketine

²⁸⁷ Alemdar 2006, 138 vd.

3 [bizzat o giderse] Şunaşşura onu

4 [yakalayacak x x] majesteye (geri) gönderecek.

5 [Şunaşşur]a için aynı şekilde.

6 Fakat eğer başka bir ülke ya da şehir ya da ordu majesteye (karşı kusurlu ise)

7 ve majeste Şunaşşura'ya (şöyle) yazar:

8 “O benim(dir) Onu bil (kabul et)” ve onu (sen) Şunaşşura

9 arkadan majesteye sevkette

10 (o kişinin) gözlerini çevirsin.

11 Eğer Hattuşa şehrinde bir kaçak [Kizzuvatna] şehrine

12 giderse Şunaşşura onu yakalasın. Ve onu

13 majesteye geri göndersin. Eğer kaçağı

14 herhangi biri saklarsa ve onu evinde

15 bulurlarsa

Ay. III

1 O on iki baş verir. Eğer on iki baş

2 bulamazsa, o adı geçen öldürülsün.

3 Ve eğer köle kaçığı saklarsa

4 ve onun beyi onun için

5 zararı ödemezse on iki baş vermezse

6 Eğer onun beyi onun için zararı ödemezse

7 ve adı geçen köleyi kovar.

8 Ve Şunaşşura için aynı şekildedir.

9 [Eğer] bir kaçak Hattuşa şehrinden

10 başka bir [] giderse ve o başka

11 ülkeden Kizzuvatna şehrine giderse

12 Şunaşşura onu yakalar. Ve onu majesteye

13 [Şunaşşu]ra için (aynı şekildedir).

14 [] x aynı şekilde

15 [] başka ülkeden gelirse

16 [] x çağırır.

17 [] -x kaldırmazın.

18 [] kaçak

19 [] x aynı şekilde

20 [] x

Bu metinden (KUB XXXVI 127) anlaşıldığını göre;

- Mitanni ülkesi, hem Hatti ülkesinin hem de Kizzuvatna ülkesinin düşmanıdır.
- Eğer, Mitanni ülkesi, Kizzuvatna'ya veya Hatti'ye düşmanlık yaparsa, her iki ülke durumlarının elverişli olması durumunda birbirlerine yardıma gideceklerdir. Diğer antlaşmalarda yardım etme konusu “*seve seve*” şeklinde tabir edilirken bu antlaşmada “*durum elverişli ise*” şekline dönüşmüştür.
- Kaçaklar Meselesi: Kaçaklar karşılıklı olarak birbirlerine iade edileceklerdir. Eğer, kaçakları taraflardan birisi saklarsa, bu suç sayılacak ve karşılığında kefarete ödenecektir.

KBo I 5 metninden anlaşıldığına göre; Hitit Büyük Kralı, çok detaylı bir şekilde büyük babasının zamanından başlatarak Hurriler ile neden düşman olduklarını açıklamaktadır.

- Metni yazdıran Hitit Büyük Kralı'nın büyük babası zamanında Kizzuvatna ülkesi, önce Hatti ülkesinin sonra da Hurri ülkesinin tarafına geçmiştir.
- Bu metinde; Büyük Kral'ın büyük babasının zamanında İşuwa ülkesi halkının Hurri ülkesine teslim olduğu anlaşılıyor. Büyük Kral, İşuwa halkını Hurriler'den geri ister ancak “hayır” cevabını alır.
- Büyük Kral'ın zamanında ise İşuvalı kaçaklar kendiliğinden Hatti ülkesine geri gelirler.
- Hurriler, Hitit kralı başka bir yer iken, İşuwa ülkesini yağmalamışlardır. Bu durum, Hurriler'in Hititler'le yaptığı yemini bozma anlamına gelir ki, kral, metinde sitemli bir şekilde Hurriler'e karşı çıkmaktadır.

Sonuçta, Kizzuvatna artık Hitit ülkesinin yanındadır. Buna karşılık olarak da Majeste, Kizzuvatna ülkesi halkına bağımsızlığını vermiştir. Hurriler'in “köle” diye hitap ettiği Şunaşşura'yı Majeste gerçek bir kral yapmıştır. Majestenin Şunaşşura'yı kral yapmasıyla ona bazı sorumluluklar yüklediği görülmektedir. Yani; Majeste, Kizzuvatna'yı Hurriler'den kurtararak bağımsızlığına

kavuşturmuş, vergi vermekten muaf tutmuştur. Ancak, kendi tarafına aldığı bir ülke üzerinde tahakküm kurmaya başlamıştır.

- Majeste, Şunaşşura'yı ne zaman çağırırsa o ya da oğullarından biri gelmek zorundadır.
- Majeste Şunaşşura'yı koruyacak, Şunaşşura da Majeste'yi koruyacak.
- Majeste'nin düşmanı Şunaşşura'nın düşmanı sayılacak, Şunaşşura'nın düşmanı da Majeste'nin düşmanı sayılacak.
- Diğer antlaşmalarda da karşılaştığımız bir isyan ya da savaş meselesi karşılıklı olarak birbirlerine bildirilecektir.
- Hitit kralının ya da Şunaşşura'nın ülkesindeki herhangi bir şehir savaşa başlarsa, her iki kral birlikte savaşı yönetecek, ancak, şehirlerin mülkünü sahip olan ülkenin elinde kalması koşuluyla, ele geçirdikleri NAMRA'ları, malı-mülkü alacaklar kimse de buna itiraz etmeyecektir.
- Herhangi bir ülke Majeste'ye karşı savaş başlattığında Şunaşşura askeri yardımda bulunacak ve savaş sonunda hem Majeste'nin hem de Şunaşşura'nın askerleri ele geçirdikleri NAMRA'ları alacaklardır. Şunaşşura'ya karşı savaş başlatıldığında da, Majeste Şunaşşura'ya askeri yardımda bulunacak, Majeste'nin askerleri ve Şunaşşura'nın askerleri bu kez ganimetten pay alacaklardır.
- Sürekli yapılan vurgu: Bir düşman saldırısı karşısında birlikte savaşacaklardır. Ülkelerine düşman girmesi durumunda, eğer o sırada kendi ülkelerinde herhangi bir olay yok ise krallar bizzat orduların başlarında yardıma gideceklerdir. Eğer durum aksi ise ordularını yüksek rütbeli birinin komutasında yardıma göndereceklerdir, yani her şekilde yardım konusu gerçekleşecektir.
- Diğer antlaşma metinlerinde de karşılaştığımız, birbirleri hakkında duydukları komplo, isyan ve ülkeyi zor duruma düşürecek kötü haberleri derhal bildirmeleri özellikle vurgulanmıştır. İsyan eden kişilerin aranıp bulunması, bu kişilerin teslim edilmesi ile birbirlerine gönderilen elçilere iyi davranılması konuları yine belirtilmiştir.
- Hurrili Düşman: Şunaşşura'ya Hurrili saldırırsa Majeste Şunaşşura'nın yanında olacaktır. Hurrili düşmana karşı savaşta Majeste Şunaşşura'yı yalnız bırakmayacak ve ele geçirdikleri Hurri ülkesi şehirlerinden hangisini isterse Şunaşşura'ya orası verilecektir.

Bu davranışın nedeni, Şunaşşura'yı hoş tutarak Kizzuvatna'yı Hurriller'e karşı tampon bir bölge olarak kullanmak düşüncesi olmalıdır. Zira, Hurri ülkesinin her iki ülkenin düşmanı olduğu ve bu düşmana karşı birlikte hareket etmeleri gerektiği devamlı olarak vurgulanmaktadır. Hurri kralının Şunaşşura ile daha önce yaptığı yemin artık geçersizdir ve Şunaşşura'nın Hurri ülkesi ve kralı ile olan

irtibatı tamamen kesilmiştir. Antlaşmanın ilerleyen satırlarından da Majeste'nin düşmanı olarak yalnızca Hurri ülkesi değil Arzava ülkesi de görülmektedir ve bu düşmana karşı da Şunaşşura Majeste'nin yanında yer alacaktır.

- Antlaşmanın sonuna baktığımızda, Şunaşşura ile Hatti Büyük Kralı arasında sınırların ne şekilde tespit edildiği de detaylı bir şekilde belirtilmiştir.

4. BÖLÜM

HİTİT RİTÜEL DÜNYASINDA KIZZUVATNA ÜLKESİ'NİN ROLÜ

4.1 Kizzuvatna Ritüelleri

Hitit Devlet Arşivi içerisinde ritüel metinler oldukça büyük bir yer tutmaktadır. Laroche'nin kataloğunda Anadolu ve Kizzuvatna kökenli ritüeller (CTH 390-500) ve diğer yabancı dillerde olanlar (CTH 725-832) şeklinde iki grup halinde toplanmıştır²⁸⁸. Ritüel metinler iki başlık altında toplanabilir: Birincisi bayram ritüelleri diye adlandırılan, özellikle düzenli tapınak hizmetlerini ve tanrıların bakımını tespit eden ritüellerdir. Diğeri ise genellikle büyü ritüelleri diye adlandırılan, düzenli olmayan her türlü hastalık, rahatsızlık, kirlenme vs. gibi durumlar için uygun eylemleri öngören ritüellerdir. Bu ritüel ayrımını Hititliler'in de yapmış olduğu görülmektedir; düzenli bayram ritüelleri için Sümerce tabir EZEN₄ ve büyü ritüelleri için de SISKUR ifadesini kullanmışlardır²⁸⁹.

Kizzuvatna menşeli ritüel yazmanları arasında patailli-rahibi Papanikri (CTH 476), Amnihatna, AZU, SANGA veya purapši- rahibi olarak nitelenen Tubi, Mati (CTH 471-473) Maştigga (CTH 404, 405, 454) ve Şalaşu isimli kadınlar ile Zarpiya isimli bir hekim de bulunmaktadır (CTH 757). CTH 475 no.lu ritüel metni de benzer şekilde, Kummanni/ Kizzuvatna kralı Palliya'dan bahsedilmiş olduğu için Kizzuvatna tradisyonuna atfedilmiştir.

Bu belgelerden edindiğimiz bilgilere göre, ^{LU}SANGA “rahip” ve ^{LÚ}GUDU₁₂ “merhemli rahip”, ^{LU}AZU “falcı, büyücü, kahin”, ^{MUNUS}ŞU.GI (hašaua-) “yaşlı kadın, büyücü kadın”, ^{LÚ}MUSEN.DÙ “kahin, kuş yakalayıcı (fal esnasında)”, ^{LÚ}IGI.MUSEN “kuş bakıcı, kahin”, ^{LÚ}HAL “kahin”, ^{LÚ}A.ZU “erkek hekim”, ^{MUNUS}A.ZU “erkek hekim”, ^{GAL}^{LÚ}.MEŠ A.ZU “doktorların başı” ^{LÚ}A.ZU SAG “baş hekim”, ^{LÚ}A.ZU TUR “asistan/küçük doktor” ^{LÚ}patili “patili rahip”, ^{MUNUS}SUHUR.LÁ “oda hizmetçisi kadın”, “hizmetçi kadın”, ^{MUNUS}hašnupalla “ebe”, ^{MUNUS}ŞA.ZU “kadın hekim” ^{LÚ}purapši “kahin”, ^{MUNUS}karta “tapınak görevlisi kadın”, ^{MUNUS}É.DINGIR^{LIM} “tapınak görevlisi kadın” gibi unvanlı görevliler bulunmaktadır²⁹⁰.

Bu metinlerde, ritüel malzemeleri olarak, iplikler, yünler, süs eşyaları, araç gereçler, yiyecek ve içecekler, çeşitli hayvanlar, kaplar, değişik malzemelerden yapılmış heykeller ve majik gücü olan

²⁸⁸ Laroche 1971, 70-85 ve 129-143.

²⁸⁹ Miller 2005, 129.

²⁹⁰ Reyhan 2002, 1; Murat 2002, 1.

daha birçok malzemelerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Ammihatna ritüelinde, (CTH 471) ritüel öncesi hazırlığın son derece ayrıntılı biçimde kaleme alındığı görülmektedir. Her biri fonksiyonel açıdan birbiriyle bağlantılı, ritüel sırasında çoğunlukla ortaklaşa kullanıldığı anlaşılan objeler telaffuz edilmiştir.

KBo V 2²⁹¹

Öy. I

10 Ve şunları alacağım; 16 kuzu, 15 keçi , 154 büyük kuş

11 108 küçük kuş 54 *KUKUB* kabı bira , şarap, 14 kap

12 ince yağ, 2 wakşur kabı saf zeytin yağı

13 2 wakşur kabı bal, 3 avuç incir, 3 avuç kuru üzüm,

14 1 peynir, 1 ekşi maya, 1 avuç dolusu tuz,

15 sinir (adale), gangati bitkisi, lakkarwa bitkisi

16 huerniš bitkisi 1 bardak tatlı süt

17 14 beyaz kişri yünü, 14 yumak mavi yün

18 14 yumak kırmızı yün 14 (parça) kazzarnull kumaşı

19 15 şekel gümüş

20 temizlik suyu için 14 su kabı,

²⁹¹ Transkripsiyon ve tercüme için bk. Murat 2002, 21 vd.

21 14 su kabı, 14 GIR.GAN kabı, 14 küçük çanak 14 tencere

22 14 kâse (DILIM.GAL), 40 bardak, 500 hupuwai kabı

23 14 kurban masası, 14 çift hasır ayaklık

24 5 hasır masa, 14 büyük testi , 14 büyük testi, 14 (el biçimli) ağaçtan içki kabı

25 14 havan

Ammihatna ritüelinden örnek verdiğimiz bu malzemeler, ritüelde, kurban sahibi ile büyü malzemeleri arasında bir bağlantı kurularak, kirlenmiş olan kurban sahibinin üstündeki zararlı maddelerin, kirliliğin başka bir maddeye aktarımı pratiklerinden yararlanılan bir yöntem olarak kullanılmaktadır²⁹².

Hititler doğadaki her türden düzensizlik ve hastalığın, insanoğlu ile tanrılar arasındaki bozuk ilişkiden kaynaklandığını düşünüyorlardı; tanrıların bu musibetleri insanlara kızdıkları için musallat ettiklerine dair genel bir kanı söz konusuydu²⁹³.

Kökeni her ne olursa olsun Hitit ritüel metinleri az çok benzer bir giriş kısmına sahiptir. Tabletlerin giriş bölümünde veya kolophon kısımlarında ritüel metinlerini kaleme alan katibin köken ve fonksiyonu ile ilişkili kısa bir bilgi verilmiş olduğu göze çarpmaktadır. Bu sayede Kizzuvatna veya Kummanni kökenli kâtiplerin kimliklerine ulaşma imkânı olduğu görülmektedir. Söz konusu tipteki metinlerin giriş kısımlarında ritüelin yapılış gerekçesi hakkında bilgi verilmiş olduğu da dikkati çekmektedir; bu çerçevede zaman zaman gerekçe ile ilişkili semptomların sıralanabildiği de görülmüştür²⁹⁴.

²⁹² Murat 2002, 118.

²⁹³ Strauß 2006, 17.

²⁹⁴ Ritüel vekilinin hastalığı, fiziksel veya ruhsal rahatsızlıklar, doğada meydana gelen düzensizlikler vs. (Strauß 2006, 16).

Öy. I

1 Kizzuvatna'lı kadın Maštigga şöyle (der): Eğer

2 baba oğul ile, koca karısı ile ya da erkek kardeş kız kardeşi ile

3 kavga ederlerse onları birlikte iken barıştıracam ve onlara şöyle yapacağım.

4 []x

Kizzuvatna kökenli ritüeller içinde tanrıları çekme ritüelleri Hitit ritüel dünyasında önemli yer işgal etmektedir. Tanrıları çağırma ritüelleri, çeşitli sebeplerden dolayı bir ülkeyi, kenti ya da tapınağı terk eden tanrıları geri döndürmek amacıyla yapılan ritüellerdir. Boğazköy arşivinde bu amaçla düzenlenmiş pek çok ritüel metin bulunmaktadır. Tanrıların ülkeyi, kenti ya da tapınağı herhangi bir kirliliğe öfkelenerek terk ettikleri kabul edilir. Bunun sonucunda hastalık, salgın, kıtlık, kuraklık, ev içinde kan, lanet, gözyaşı gibi istenmeyen pek çok durum ortaya çıkmaktadır. Bu istenmeyen durumlardan kurtulmak için ise tanrının geri çağırılması gerekmektedir. Tanrının çağırılışı sadece bir “geri dönme/döndürme” eylemi olarak düşünülmemelidir. Bu ritüeller aynı zamanda “arınma/arındırma ritüelleri”dir²⁹⁶.

Tanrıda oluşan “hiddet, öfke, kin” gibi duygular büyüsel bir kirlenme olarak kabul edilmekte ve tanrının yapılan çağrıya cevap vermesi için onun bu kirlilikten arındırılması gerekmektedir. Bu sebeple, tanrı çağırılırken aynı zamanda uygulanan çeşitli büyü yöntemleri ile de arındırılmaktadır. Bu amaçla hazırlanan ve Boğazköy arşivinden ele geçen ve “*A-NA KASKAL*(^{MEŠ}) huittiya- “yollara çekmek/çağırma” ifadesi ile formüle edilen ritüel metinler büyük bir grup oluşturmaktadır.²⁹⁷ Bu metinlerden tanrıların genellikle, kurban malzemeleri ile donatılmış yollar kullanılarak yeraltından, su kaynaklarından, denizden, ırmaktan, ateşten, çayırdan, dağdan, gökyüzünden, çukurlardan ve isimleri uzunca listeler oluşturan çeşitli şehirlerden çağırıldıkları anlaşılmaktadır. Örnek olarak, 230. Purapši-rahibi Ammihatna, Tulpi ve Mati'nin, tapınağı kirlilikten arındırmak için düzenlediği ritüel metninde yola çağırma ayini ile sözlü diriliş bölümünü içerdiği görülmektedir.

²⁹⁵ Tercüme ve transkripsiyonun için bk. Reyhan 2002, 26 vd.

²⁹⁶ Reyhan 2010, 638.

²⁹⁷ Haas 1988, 37-38.

ABoT 28 + 29 + 30 + 31 + IBoT II 113 + KUB XXX 38 + 38b + 738/b + 756/b + 1134/c + 1721/c + 2107/c Öy. I 17-25²⁹⁸ (CTH 472.A/B)

17 ve o dağların, ırmakların, denizlerin,

18 yedi yolun tanrısını çağırır ve şöyle der:

19-22 “Şayet o gökyüzüne giderse, şayet o dağa giderse, şayet.

(veya) şayet o yedi yola giderse, tanrı hangi pıslığın önünden kaçırılır.

23 Şimdi buraya gökyüzünden gel, buraya dağdan gel, buraya

24 ırmaktan gel, buraya denizden gel, buraya [yol]dan gel, buraya

25 yedi patikadan gel!”

Tanrıları geri dönmesi için onları ikna edici (bal, güzel kokulu ince yağ, şarap gibi) ve geri dönmelerini kolaylaştırıcı (kumaştan, baldan, çizilmiş yollar gibi) nitelikteki pek çok kurban malzemesinin kullanıldığı görülmektedir. Eril bir “Sedir Tanrısının” çağrıldığı bir ritüelde bu durum şu şekilde ifade edilmektedir.

KUB XV 34²⁹⁹ Öy. I 21-24 (CTH 483.I.A)

“Ondan sonra bir kureşşar- bezi örme işi masandan aşağı ve onunla yol yapılır; kureşşar bezinin önünde ekmekten bir yol çizilir. Ekmekten yolun bir tarafına baldan bir yol, diğer tarafına sıvı yağla karıştırılmış şaraptan bir yol çizilir.”

Hazırlanan bu kurban malzemeleri vasıtasıyla tanrıların yola çağırılması ile ilgili ritüellerin kaynağının Kizzuvatna’da aranması gerektiği vurgulanmaktadır³⁰⁰.

²⁹⁸ Haas-Wilhelm 1974, 11.

²⁹⁹ Transkripsiyon ve tercüme için bk. Haas-Wilhelm 1974, 183 vd.

³⁰⁰ Haas-Wilhelm 1974, 9.

Kizzuvatna kültüründe farklı nedenlerden dolayı ortaya çıkan, kuşun kurban edilmesi, festival ritüellerinde, ara sıra, ekme ve içki gibi sunuların yanında kurban yemeği olarak görülmektedir. Kuşun kurban edilme işlemiyle, daha ziyade, kanın libasyon edilmesi veya yakma gibi kültürel nitelikte ayinlerde karşılaşılmaktadır.

4.2. Kizzuvatna'nın Hitit Ritüel Dünyasına Kültürel Etkisi

Kizzuvatna'ya Hitit Büyük Kralı I. Şuppiluliuma, oğlu Telipinu'yu rahip olarak atadıktan sonra Hitit devletinin yayılım hedefleri çerçevesinde Telipinu'nun Halep/Aleppo kralı olarak atanması neticesinde Kizzuvatna'nın bir Hitit kenti olduğu göze çarpmaktadır. Ancak, politik açıdan önemini kaybeden Kizzuvatna'nın Hitit Devleti'nin devlet dini üzerindeki etkilerini Hitit İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcından itibaren oldukça güçlü bir şekilde hissetmek mümkündür³⁰¹. Kizzuvatna'dan Hattuşa'ya yani Hitit dünyasına kültürel bir akışın varlığı görülmektedir. Bunlar arasında efsaneler (mitoloji), masallar, anekdotlar ve diğer eserler, ağız yıkama ayinleri (*itkalzi*), fal, büyü ve tıpla ilgili metinler, tanrıları çekme ritüeli gibi genellikle ritüel ve dinsel alanda birçok örnekleri bulunmaktadır.

Hititler'de büyüün, çoğunlukla Mezopotamya, Kuzey Suriye, Kizzuvatna ve Arzava'dan kaynaklandığı, Hurriler aracılığı ile Mezopotamya ve Suriye geleneklerinin³⁰² Hatti'ye aktarıldığı, özellikle Kizzuvatna üzerinden Hattuşa'ya gelen büyü bilgisinin Hurri ve Luviler'e ait olduğu, büyü metinlerini hem dini hem de linguistik açıdan inceleyen pek çok araştırmacı tarafından kabul edilen bir görüştür.

Boğazköy-Hattuşa'daki kütüphane ve arşivlerden günümüze farklı türde metinleri içeren binlerce kil tablet ulaşmıştır. Hitit metin külliyyatının büyük bir kısmı arınma ve sağaltma (tedavi) ritüellerinden oluşmaktadır. Düzenli aralıklarla gerçekleştirilen festival ritüellerinin aksine, bu ritüellerin, bir şahsı veya topluluğu ilgilendiren acil bir durum söz konusu olduğunda, normal düzende meydana gelebilecek bir değişiklik nedeniyle veya tanrılar ile insanlar arasında bozulan uyum dolayısıyla gerçekleştirilebildiği anlaşılmaktadır. Hattuşa'da gün ışığına çıkarılan çok sayıda ritüel metni, bu etkinliklerin, her olasılık düşünülerek, etkili karşı ritüellerle birlikte gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır³⁰³. Hitit sarayında kraliyet ailesini her türden kirlenmeye karşı koruyabilmek için imparatorluğun çeşitli bölgelerinden gelmiş ritüel uzmanlarının bilgi ve hünere başvurduğu

³⁰¹ Haas-Wilhelm 1974, 4.

³⁰² Aslı Hurrice olan Allaiturahhi gibi Kuzey Suriyeli ritüelcilerin metinlerinin Kizzuvatna üzerinden Hattuşa'ya ulaştıktan sonra Hitit kâtiplerince tercümesinin yapıldığını söylemek mümkündür (Miller 2004, 506-511; 2005, 129 vd).

³⁰³ Strauß 2006, 1.

görülür. Ritüel metinlerinin giriş kısmında verilen bilgiler de bu durumu doğrulamaktadır; yazarların kimlik hanesinde Orta Anadolu'daki merkezlerin dışında Güney Anadolu'daki çeşitli yerleşim birimlerinin, Kizzuvatna ve Kummanni gibi, telaffuz edilmiş olduğu dikkati çekmektedir. Bu hususta Kuzey Suriye ve Babil menşeli ritüel uzmanlarının da ritüel metinlerinin yazmanı olarak gözüktüğü bilinmektedir. Dil ile ilişkili kriterler Hattuşa'da yapılan ritüel metinlerinin farklı kökenleri olduğunu ortaya koymaktadır. Ritüel uygulamaları ile ilişkili olarak hazırlanan direktif metinleri genel olarak Hitit dilinde kaleme alınırken, söz konusu metinlerde telaffuz edilen büyülerin Pala, Hatti, Luvi, Hurri veya Akkad dillerinde nakledilebildiği dikkati çekmektedir. Bu ritüel yazmanlarının geldiği yerleşim merkezleri ve çeşitli dilsel unsurlar, Hitit dünyasında farklı köken ve etkileşimlerin söz konusu olduğunu akla getirmektedir.

Hitit kaynakları, Hatti ile Kizzuvatna arasındaki politik ilişkilerin kültürel, özellikle de dini-kültürel alanda sürdürülen ilişkilerle iç içe yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Kizzuvatna'nın Hitit İmparatorluğu ile birleşmesi sonrası bu ülkenin tanrılarının Hitit Panteonuna girdiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan I. Şuppiluliuma döneminden itibaren imzalanan devlet anlaşmalarında bu tanrılarının isimlerinin telaffuz edilmiş olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu vesikalarda Kizzuvatna tanrılarının Hitit tarafının yemin tanrıları arasında zikredildiği görülmektedir. Tanrılar ile birlikte Kizzuvatna'ya özgü dini unsur ve tradisyonların da Hitit kült ve festival takvimine girdiği dikkati çekmektedir. Hattuşa'da Kizzuvatna tanrıları için düzenlemiş kurban listelerini içeren çok sayıda festival ritüel metni bulunmaktadır. Kizzuvatna ritüellerinin daha Orta Hitit Dönemi'nde Hattuşa'ya nakledilerek, büyük ölçüde özümsemiş oldukları görülmektedir. Söz konusu ritüeller Hattuşa kentinin dışında Hitit yazı formunda nakledilmiştir. Bu metinler Kizzuvatna kökenli bir ritüel tradisyonunu belgeleyen birer vesika niteliğindedir³⁰⁴.

Miller, bu konuda Hitit dünyasında Kizzuvatna metinleri veya Kizzuvatna etkisi görülen metinlerin ilk olarak Orta Hitit Dönemi'ne, muhtemelen de I/II. Tudhaliya'nın Kizzuvatna'yı Mitanni Krallığı'nın güç alanından ayırabildiği döneme rastladığını belirtmektedir. Bu nedenle, Hitit tarihinde bu dönemden itibaren Hattuşaş ve Kizzuvatna arasında ağırlıklı olarak dini bir kültürel alışverişin oluşmasının hiç de şaşırtıcı olmadığını, ritüel metinlerindeki Kizzuvatna etkisinin, kendini, özellikle Hitit-Luvi temeli ile Hurri-Suriye üst tabakanın renkli karışımında gösterdiğini ifade etmektedir³⁰⁵. Kammenhuber, Kizzuvatna'nın, M.Ö. 1400 yıllarında Luvi ve Hurri etkisinde olan bir bölge olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir³⁰⁶. Hititler'in, Hitit toplumunda yer alan büyü uygulamalarının büyük çoğunluğunu Hurrice ve Luvice konuşulan bu Kizzuvatna bölgesinden aldıkları

³⁰⁴ Strauß 2006, 12.

³⁰⁵ Miller 2005, 130.

³⁰⁶ Kammenhuber 1968, 99-104; Haas-Wilhelm 1974; Haas 1994, 17.

anlaşılmaktadır. Bu nedenle büyüyle tedaviyi içeren rituellere büyük bir kısmı Luvi ve Hurri ortak kültürünü yansıtan Kizzuvatna kökenli metinlerdir³⁰⁷.

Kizzuvatna'da yazılıp Hattuşa'ya getirildiği yani Hattuşalı kâtiplerin elinde Çukurova'dan getirilmiş nüshaların bulunduğu ve dolayısıyla bunların üzerinden yeni nüshaların oluşturulduğu ve Hattuşa'daki saray ile tapınaklarda görevli yazmanların Kizzuvatna kökenli metinlerden faydalanmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Bir ebe ritüelinde görevli bir ritüel uzmanının Kizzuvatna menşeli bir tablete başvurabildiği anlaşılmaktadır. Ebe ritüelinin konu edildiği tablet parçasında “Doğum Festivali”nin Kizzuvatna'dan gelen bir tablet üzerinde kaydedilmiş olduğu not düşülmüştür.

(CTH 489.A ve B): **KBo 17.65 + (Duplikat KUB 44.59) Öy. 37-39**³⁰⁸

37 [doğum zamanında], doğum bayramı nasıl yapılırsa ve bayram nasıl kutlanırsa

38 [onun nasıl yapılacağı *kurta* tabletinde ya]zılıdır. O Kizzuvatna (da)'dır. Ben onu sözlü olarak

39 [icra edemem]. Onu oradan (Kizzuvatna) getireceğim.

Ayrıca başka bir ritüel etkinliğinde ise “Kizzuvatna'nın eski tabletleri” söz konusudur³⁰⁹:

KBo 21.37 + + Ay 22, 25³¹⁰ CTH 479.3

22 keldi (kurban/ritüeli) Kizzuvatna'nın eski tabletine göre yapılmaz.

25 Kizzuvatna'nın eski tabletinde bu şekilde vardır.

Hitit dinsel dünyasında, bayramların kutlanması ve geciktirilmemesi, tanrıların gazabından kaçınılması açısından son derece önem arz etmektedir. Bu konuda Hitit İmparatorluk Dönemi krallarının görev ve sorumluluk sahibi çeşitli memurlara özel olarak görev direktifleri verdikleri ve bu direktiflerle, o konuda, genel ya da özel düzenlemeler yaptıkları görülmektedir³¹¹. Bayramların zamanlarının geciktirilmemesi ve zamanında kutlanması gerektiği bu direktiflerde açıkça görülmektedir.

³⁰⁷ Kammenhuber 1968,102-104.

³⁰⁸ Miller 2004, 518.

³⁰⁹ Miller 2004, 516; Strauß 2006, 12.

³¹⁰ Transkripsiyon için bk. Trémouille 2002, 849.

³¹¹ Süel 1985, 1.

KUB XIII 4 Öy. II 57-77³¹²

57 Ayrıca siz ki tapınak adamlar(sınız) eğer bayramları

58 bayram zamanında kutlamazsanız, ilkbahar bayramını

59 sonbaharda kutlarsanız ve sonbahar bayramını

60 ilkbaharda kutlarsanız ve eğer bayramın tam kutlama zamanı

61 gelince ve onu kim kutlayacaksa ve siz

62 rahiplere, merhemli rahiplere, tanrı analarına ve tapınak adamlarına

63 gelirse ve sizin eteklerinize kapanırsa (ve şöyle derse) önümde hasat

64 ya da düğün ya da yolculuk ya da başka

65 bir mesele (var). Bana destek olunuz. Bahsettiğim

66 mesele (yeterki) şimdilik bitsin.

67 Bahsettiğim (bu) mesele bittiği zaman

68 bayramı aynı şekilde kutlayacağım. İnsanın isteğine göre

69 hareket etmeyiniz. (O insan) size kötülük etmesin

70 ve siz tanrıların isteği ile alışveriş yapmayın.

71 (Eğer) size (o) insan kötülük eder(se) (ve) siz alışveriş yaparsanız

72 tanrılar gelecekte sizden intikam alırlar.

73 Onun için size, canlarınıza, karılarınıza, çocuklarınıza, hizmetkârlarınıza

74 kötülükte bulunurlar. Bu bakımdan tanrıların isteğine göre

³¹² Süel 1985, 47 vd.

75 hareket ediniz. (Ancak o zaman) ekmek yersiniz, su içersiniz

76 ve ev kurarsınız. O insanın isteğine göre hareket etmeyiniz.

77 Ölümü satmayınız ve ölümü satın almayınız.

Bayramların kutlanması tapınak görevlileri için çok önemli olduğu kadar kral ve kraliçe için de aynı derece önem arz etmektedir. Hitit krallarının, Hattuşa'da olduğu kadar başka kentlerde de bayram kutlamalarına katıldığı ve bu bayramların icrası için gitmediği zaman bunun kral için sorun teşkil ettiği metinlerden bilinmektedir. Hattuşa dışındaki bayram kutlanan kentler arasında Kizzuvatna'nın (ya da Kummanni) da olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Hitit Büyük Kral'ı II. Murşili'nin, hem babasının söz verip de kutlayamadığı hem de kendisi için kutlanması gerekli olan bayramı yapmak için Kizzuvatna'ya geldiği bilinmektedir.

KUB 14.4 Ay III 23-25³¹³ CTH 70

23 Kummanni ülkesine gittiğimde, babam, Kummannili Hepat'ın

24 çağırma bayramını yapmaya söz vermişti. Fakat o kutlanmadı.

25 o benim için sorun oldu ve Kizzuvatna'ya gittim.

KUB 14.29 + + Öy I 22-26³¹⁴ CTH 61

22 Kummannili Hepat'ı çağırma bayramı benim için

23 sorun olduğunda Kizzuvatna'ya gittim.

24 Kizzuvatna'ya vardığımda

³¹³ Goetze 1940, 10.

³¹⁴ Transkripsiyon ve tercüme için bk. Goetze 1933, 108-109.

25 Kargamış kralı LUGAL-^DSIN-*aš* (Şarri-Kuşuh), Kizzuvatna'da

26 karşıma geldi. O benim yanımdaydı.

Kummanni kentinin kültleri ile ilgili olarak bizzat kral II. Muvatalli tarafından dikte ettirilmiş olan dua metni Kizzuvatna'nın güneyinde kutsanan Hepat, Şarrumma, Hazzi ve Hutanni gibi tanrılardan söz eder³¹⁵. Büyük kral bu belgede, ihmal edilen kültlerle yeniden ilgileneceğini söylemekte ve eski tabletlere başvurup, törenlerle ilgili bilgi sahibi olan “yaşlılar”a da danışacağını anlatmaktadır³¹⁶.

KBo 11.1 Öy. 18-22³¹⁷ CTH 382

18 Eğer birisi ülkenin tanrısını öfkelenendirir ve Fırtına Tanrısı'na yakarırsa, şimdi ben majesteleri Muvatalli, ülkelerin beyi, şu duayı yaparım:

19 “Fırtına Tanrısı, beyim, işitsin. Ülke büyüktü ve o küçüldü []

20 Fakat ben majesteleri Kummanni ülkesinin tanrılarından diledim. Tanrıların ritüelleri

21 yerine getirilmemişti. İnsanlar ve yaşlılar oradaydı. Onlara soracağım. Tahta tabletlerde nasıl yazılıysa

22 ben majeste şimdi onu bulacağım ve yerine getireceğim”.

Miller, günümüze kadar ulaşan çok miktarda ritüel içerikli tabletlerden bazıları Kizzuvatna-Kummanni'den getirildiyse, bunların Hitit katipleri tarafından değil, Kizzuvatna arşivleriyle ilişkili kâtipler tarafından kaleme alınmış olabileceğini ifade etmektedir. Bununla beraber Kummanni'deki metinlerin sadece yerel ayinlerin kaydıyla oluşturulmadığını, bunun yanı sıra Mezopotamya ve Kuzey Suriye kültürlerinin kâtipler tarafından yapılan bir sentezi ile yazılmış olabileceğini belirtmektedir³¹⁸.

Hitit metinlerinde yazmanın kimliği dışında ritüelin orijinine dair yer bilgisinin verilmiş olduğu görülmektedir. Örneğin bazı ritüel metinlerinde Lavazantiya kentindeki doğal kaynak suyu

³¹⁵ Singer 2002, 81; Alpaslan 2007, 174.

³¹⁶ Strauß 2006, 11.

³¹⁷ Transkripsiyon ve tercüme için bk. Lebrun 1980, 296-300. Tercüme için ayrıca bk. Singer 2002, 83.

³¹⁸ Miller 2005a, 538.

(CTH 475) veya Kizzuvatna sınırları içinde akan Alda-ırmağının suyundan (CTH 706) özel olarak bahsedildiği dikkati çekmektedir. İlk olarak Hattuşa'da derlenen (h)işuwa festival ritüelinin Kizzuvatna orijinli olduğunun en büyük dayanağı ise Alda-ırmağından bir ritüel alanı olarak bahsedilmiş olmasıdır³¹⁹.

KBo 9. 115 (+) KBo 9. 119 Öy. 3-13³²⁰ (Kummanni Kralı Pallia'nın Ritüeli CTH 475)

3-7 Lavazantiya şehrinin kutsal suyunu 7 kaynaktan alır. Ve kutsal suya [şunları] 1 sekel gümüsü, gözler için 1 havluyu, 1 kişri yünü, 1 tarpalli mavi yünü, 1 tarpalli kırmızı yünü, içinde 1 hakkunna kabı ince yağı, undan 3 ince ekmeği ve 1 *KUKUB* kabı şarabı 7 kaynağa [sunar

8 -13 onlar kutsal su ile gelir gelmez, onlar bir büyük kuşu, yarım litre undan yapılmış 1 mulati ekmeğini 5 ince ekmeği, bir miktar zeytinyağı ve 1 *NAMMANDU* kabı şarabı [alırlar.] Ve onlar temiz sulara sunu yaparlar, huzurunda[], ertesi gün 2. günde Fırtına Tanrısının heykelini yedi (kaynaktan) kutsal su ile yıkarlar.

Arınma ritüeli ile ilgili bu ayinin içinde geçen kutsal suyun, yalnızca Lavazantiya'ya özgü bir olay olmadığı, Hitit kutsal kentlerinden ve bir dönem Hitit devletine başkentlik yapmış olan Şapinuva'dan da sağlandığı Ortaköy-Şapinuva'dan ele geçen bir ritüel metninden anlaşılmaktadır.

Or. 90/1711³²¹ Ortaköy-Şapinuva'dan Bir Ritüel Tablet

4] şöyle temiz[

5 get]irirler. Sonra nehirden tekrar[

6]... içinde ve o 9 nehir. Ve sonra

7] Şapinuva'nın 2 fırtına tanrısı ...[

8] yakarlar. Nehirden[

9] Sonra Şapinuva'nın 2 fırtına tanrısı [

10] baba tanrılar içinde/ortasında

³¹⁹ Strauß 2005, 232.

³²⁰ Murat 2012, 136.

³²¹ Murat a.g.e., 136.

[götürürler ??

11] içinde /ortasında götürürler.[

12 kutsal] suyu yukarı serper[ler.

13 için]de/ortasında götürür[ler.

14]... bir hurri kuşu bir ...[

Bu metinlerden anlaşılıyor ki, Ortaköy-Şapinuva ve Lavazantiya gibi kutsal kabul edilen bazı şehirlerin dereleri, nehirleri, pınarları ve kaynakları arınmayı sağlayan ve Kutsal Su'yu bünyesinde bulunduran alanlar olarak kabul edilmişlerdir³²². Ayrıca, Ortaköy-Şapinuva Hitit başkentinin arşivinde de çok sayıda Kizzuvatna kökenli ritüel ele geçmiştir. Hazırlanan çeşitli kurban malzemeleri ile tanrıların çağırılması konusunu içeren bu ritüeller, ritüelin yapılma amacına uygun olarak seçilen pek çok kurban terimi içermektedir. Şapinuva arşivinden bu konu ile ilgili belgelerde geçen kurban terimlerinin birçoğu Boğazköy arşivinden bilinmekte ancak birçok kurban teriminin ise ilk kez Şapinuva belgelerinde geçmiş olduğu görülmektedir³²³.

³²² Murat 2012, 137 ve dpn. 32.

³²³ Reyhan 2010, 642.

5. BÖLÜM

SONUÇ

Hitit Devleti'nin M.Ö. 1650'lerde merkezi otoriteyi sağladığı tarihten itibaren Kizzuvatna Ülkesi ile ilişkileri söz konusu olmalıdır. Çünkü I. Hattuşili'nin yayılım politikası göz önünde bulundurularak kralın Suriye'ye düzenlediği seferler sırasında muhtemelen Kizzuvatna'yı fethetmiş olduğu kabul edilmektedir³²⁴. I. Hattuşili'den Telipinu dönemine kadar olan olayları öğrendiğimiz Telipinu Fermanı'ndan, Ammuna döneminde isyan eden kentler arasında Adaniya'nın da sayılması ve Adaniya'nın Kizzuvatna ile eşitlenmesinden dolayı, Kizzuvatna'nın Ammuna dönemine kadar Hitit egemenliği altında olduğu, bu dönemden sonra bağımsızlığını elde ettiği düşünülmektedir³²⁵.

Telipinu'nun Hitit tahtına oturduktan sonra ülkenin iç işleriyle ilgilenmek zorunda kaldığı ve bu yüzden dış siyasete gerekli vakti ayıramadığı anlaşılmaktadır. Ancak dış siyasette en önemli olayı Kizzuvatna Ülkesi kralı İşputahşu yapmış olduğu antlaşmadır. Telipinu'nun Kizzuvatna Ülkesi kralı ile yaptığı bu antlaşmadan Kizzuvatna'nın bağımsız bir pozisyonda olduğu anlaşılmaktadır³²⁶. Bunun nedeni olarak da Hitit devletinin içinde bulunduğu zor durumdan dolayı eşitlik anlaşması imzalamak zorunda olduğu düşünülmektedir³²⁷. Ancak, Kizzuvatna Ülkesi kralı İşputahşu, bu antlaşma ile Mitanni gücüne karşı Hitit Devleti'ni arkasına almış bulunmaktadır.

Hitit Devleti ile Kizzuvatna Ülkesi arasında yapılan antlaşmaların bir kısmında antlaşmanın hangi Hitit kralı ile yapıldığı bilinmemektedir. Kizzuvatna Ülkesi kralı Eheya ile antlaşma yapan ve ismi bilinmeyen Hitit Devleti kralının Telipinu'dan sonra Tahurwaili olduğu düşünülmektedir³²⁸, ancak bu anlamda kesin bir bilginin olmadığını belirtmek gerekir. Bir başka ismi bilinmeyen Hitit kralı ile antlaşma yapan Kizzuvatna Ülkesi kralı Paddatişşu'nun antlaşma partnerinin II. Hantili olabileceği yönünde görüşler mevcuttur³²⁹. Ancak yine bunun kesin olmadığını ifade etmek gerekir.

II. Hantili'den sonra II. Zidanta/Zidanza yönetimi altındaki Hitit Devleti'nin Kizzuvatna ile olan bağı kopmamış, bu kralın da Kizzuvatna kralı Pilliya/Palliya ile bir antlaşma imzaladığı

³²⁴ Beal 1986, 424; Bryce 2003, 88.

³²⁵ Beal 1986, 425.

³²⁶ Garstang-Gurney 1959, 53.

³²⁷ Dinçol 1981, 32.

³²⁸ Otten 1971, 60 vd.

³²⁹ Beal 1986, 431.

düşünülmektedir³³⁰. Zira antlaşmayı imzalayan Hitit kralının I. Zidanta olduğunu ileri süren görüşler de bulunmaktadır³³¹.

Ele geçen bir arazi bağış belgesinin, I. Muvatalli'nin, Şunaşşura Antlaşması'nda adı zikredilen, ancak Kizzuvatna kralı olup olmadığı kesin olmayan Talzu ile imzalandığı düşünülmektedir³³².

Kizzuvatna kralı Şunaşşurra ile yapılan antlaşmanın hangi Hitit kralı ile yapıldığı yönünde bilim adamları arasında tartışma söz konusudur. Bu antlaşmanın I/II. Tudhaliya ile yapıldığı yönünde görüşler bulunmaktadır³³³. I/II. Tudhaliya'nın oğlu I. Arnuvanda'nın yıllıklarından, I/II. Tudhaliya'nın çeşitli bölgelere düzenlediği seferler arasında Kizzuvatna'nın bulunduğu³³⁴ ve Kizzuvatna'nın artık Hitit Devleti'nin egemenliği altına girdiği düşünülmektedir³³⁵. Şunaşşurra Antlaşması'ndan sonra, Kizzuvatna Ülkesi kralları ile yapılmış herhangi bir antlaşma belgesinin olmadığı mevcut bilgilerimiz arasındadır.

I/II. Tudhaliya'dan sonra Hitit tahtına geçen I. Arnuvanda döneminde, I. Arnuvanda'nın İşmerika'lı Adamlar ile yaptığı antlaşma bilinmektedir. Bu antlaşmada, İşmerika'lı adamların Hitit kralı I. Arnuvanda ve ailesine karşı sadakat yemini ettiği görülmektedir. Bu antlaşmanın Kizzuvatna Ülkesi'ni ilgilendiren kısmı ise; İşmerika'lı Adamların Kizzuvatna'daki çeşitli kentlere krali bir yaptırımla yerleştirilmeleridir.

I. Arnuvanda döneminde, Kizzuvatna'ya bir rahip-kral atandığı görülmektedir. I. Arnuvanda'nın kardeşi Kantuzzili'nin, Kizzuvatna'da yönetici sıfatıyla bulunduğu ya da en azından bu bölgenin onun sorumluluğunda olduğu anlaşılmaktadır³³⁶. Rahip-kral olarak atanan Kantuzzili ve daha sonra bu göreve getirilecek olan I. Şuppiluliuma'nın oğlu Telipinu'nun, Kizzuvatna Ülkesi'ndeki bu görevlerini nasıl icra ettikleri ya da yetki alanlarının ne kadar olduğu hakkında elimizde tam bir bilginin olmadığını belirtmek gerekir. Ancak, Kizzuvatna Ülkesi'ne Hitit idari sisteminin yerleştiği düşünülebilir. Çünkü Kizzuvatna'nın I. Arnuvanda döneminde Hitit topraklarının bir parçası olduğu görülmektedir³³⁷.

³³⁰ Beal, 1986, 428.

³³¹ Kinal 1967, 204 vd.

³³² Klengel 1999, 103.

³³³ Beal 1986, 439 vd.; Wilhelm 1988, 365.

³³⁴ Ünal 2002, 137; Ünal-Girginer 2007, 137 vd.

³³⁵ Beal 1986, 439.

³³⁶ Freu 2002, 71.

³³⁷ de Martino 2005, 315.

I. Arnuvanda'dan sonra oğlu III. Tudhaliya Hitit tahtına geçmiştir. Başkentlik görevini Şapinuva'ya veren ve devleti buradan idare eden Tudhaliya'nın³³⁸, Kizzuvatna ile ilişkileri hakkında Boğazköy'de şu ana kadar ele geçen belgenin olmadığı görülmektedir³³⁹. Ancak, Şapinuva'da ikamet eden ve ülkeyi buradan idare eden kralın Kizzuvatna ile de ilişkilerinin olduğu belirtilmektedir³⁴⁰.

I. Şuppiluliuma döneminde, Kizzuvatna tanrılarının Hitit yemin tanrıları listesine girdiği, bunun sonucu olarak da, Kizzuvatna Ülkesi'nin Hitit Devleti'nin egemenliği altına olduğu anlaşılmaktadır. I. Şuppiluliuma Kizzuvatna'ya bir rahip-kral atamıştır. I. Şuppiluliuma'nın dedesi I. Arnuvanda'nın oğlu Kantuzzili'yi yani I. Şuppiluliuma'nın amcasını Kizzuvatna'ya rahip-kral olarak ataması ve I. Şuppiluliuma'nın aynı şekilde oğlu Telipinu'yu da bu göreve ataması Kizzuvatna Ülkesi'nde böyle bir yönetim şeklinin tercih edildiğini akla getirmektedir. Ancak bilindiği gibi I. Şuppiluliuma oğlu Telipinu'yu daha sonra Halep'e prens olarak göndermiştir. Hitit yönetim sisteminde prenslerin çeşitli kentlere yönetici olarak atandığı bilinmektedir. Fakat Kizzuvatna Ülkesi için neden yönetici prens değil de *rahip-kral* adında bir görevlinin atanması şimdilik gizemini korumaktadır. I. Şuppiluliuma, Kizzuvatna'ya *rahip-kral* olarak atadığı oğlu Telipinu ile bir antlaşma yapmıştır. Bu antlaşma gereğince Kizzuvatna'da rahip-krallık görevini yapan Telipinu, Hitit tahtında sadece kardeşi Arnuvanda'yı tanıyacaktır.

II. Murşili döneminde Kizzuvatna'nın kutsal bayramların icra edilmesi amacıyla ziyaret edilen bir kent olarak görülmesi, bu ülkenin siyasi anlamda bir etkinliğinin kalmadığı görülmektedir.

Kizzuvatna Ülkesi'nin Hitit Devleti ile siyasi münasebetlerine baktığımızda antlaşma metinlerinden bilgi sahibi olduğumuz görülmektedir. Kizzuvatna Ülkesi ile yapılan tüm antlaşmaları değerlendirdiğimizde, hemen hepsinin karşılıklı güven ilkesine uygun olarak düzenlendiği görülmüştür. Alınan kararlar karşılıklı olarak uygulanacaktır. Bu antlaşma metinlerinde özellikle:

- birbirlerinden alınan yerlerin iadesi
- karşılıklı askeri yardım
- kaçakların iadesi
- komplo, isyan gibi haberlerin karşılıklı bildirilmesi
- düşmanlarıyla düşman olma şartı
- yalan haber konusunda dikkat edilmesi
- adam öldürme, yaralama gibi durumlarda ceza verilmesi

³³⁸ Süel 2008, 467.

³³⁹ Ünal 2002, 148; Ünal-Girginer 2007, 145.

³⁴⁰ Süel 2008, 462.

gibi durumlara uyulması zorunlu kılınmıştır. Hitit Devleti'nin bu antlaşmaları yapmaları, devletin o dönemdeki siyasi yapısının bir sonucu olmalıdır. O dönemdeki siyasi olaylar, Hitit Devleti'nin, özellikle Hurrilere karşı Kizzuvatna krallarını kendi yanlarına çekebilmek için hoş tutmak istemesi ile ilgili olmalıdır. Çünkü, Kizzuvatna'nın Hurrili düşmana karşı bir tampon bölge olma potansiyeli, Hitit Devleti'nin çıkarlarına uygun görülmektedir.

Kizzuvatna'nın etnik yapısına bakıldığında, karışık bir demografik yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kizzuvatna adının Hurri kaynaklı olduğu³⁴¹ düşünülmesine karşın Hitit-Luvi karmasını simgeleyebilir olabileceğini savunan görüş de bulunmaktadır³⁴². Kizzuvatna'da ibadet edilen Hurri tanrılarının bulunduğu ve Kizzuvatna'daki şahıs ve yer isimlerin büyük kısmının Hurri kökenli olduğu ifade edilmektedir³⁴³. Bunlara örnek olarak; Ammihatna, Maştigga şahıs isimlerinin yanında yer ismi olarak da Kummanni verilebilir.

Hitit siyasal tarihine baktığımızda, özellikle Orta Hitit Dönemi'nde (Nikkalmati, Aşmunikkal, Taduhepa, Taşmişarri gibi) Hurri ismi taşıyan Hitit hanedan üyelerinin bulunduğu görülmektedir. Hitit krallık tarihinin bu dönemdeki Hurri kültür ve dil öğelerinin varlığının, önce, onların Kizzuvatna ile olan yakın teması, sonra da bu bölgenin siyasi olarak Hitit Krallığı içinde özümsemesi sonucu oluştuğu düşünülmektedir³⁴⁴. Öncelikle din olmak üzere, dil, büyü, tıp gibi birçok alanda Hititler'i etkileyen Hurriler'in, hem kendilerinden hem de özellikle de Mezopotamya'dan aldıkları birçok hususu Hititlere aktardıkları bilinmektedir.

Kizzuvatna'da, Hurri etkisinin yanı sıra Luvi etkisinin de olduğu görülmektedir. Hattuşa'da bulunan çivi yazısı Luvice metinlerin neredeyse tamamı arındırma ve iyileştirme ritüelleri ile bayram metinlerinden oluşmaktadır ve bu metinlerin çoğunun Kizzuvatna kökenli olduğu, ancak bir kısmının Hattuşa'da yazılmış, hatta düzeltilmiş bile olabildiği söylenmektedir³⁴⁵. Kizzuvatna'da Luviler ve Hurriler arasında ortak bir yaşam alanının varlığı tespit edilmiş, bu durum dilsel ve kültürel alanda açık bir biçimde kendini hissettirmiştir. Kizzuvatna'daki Hurri-Luvi ortak yaşamını metinlerden - daha ziyade bayram ve büyü ritüellerinin işlendiği metinlerde- özellikle de dini metinlerde takip etmek mümkündür³⁴⁶.

Hitit Devleti ile Kizzuvatna Ülkesi arasında siyasi ilişkilerin varlığı, yaptıkları antlaşmalardan da anlaşıldığı üzere oldukça yoğundur. İki ülke arasında siyasi ilişkilerden başka kültürel alanda da

³⁴¹ Goetze 1940, 5.

³⁴² Yakuboviç 2008, 342.

³⁴³ Goetze 1940, 6 vd.

³⁴⁴ de Martino 2003, 45.

³⁴⁵ Hutter 2011, 222.

³⁴⁶ Haas-Wilhelm 1974, 5.

oldukça sıkı ilişkilerin, etkileşimlerin varlığı söz konusudur. Bu etkileşim özellikle Hitit arşivlerinde “*Kizzuvatna Kökenli Ritüeller*” olarak yer alan belge grubunda kendini gösterir.

Doğadaki her türden düzensizlik ve hastalığın, insanoğlu ile tanrılar arasındaki bozuk ilişkiden kaynaklandığını düşünen Hititler’de; tanrıların bu musibetleri insanlara kızdıkları için musallat ettiklerine dair genel bir kanı söz konusudur³⁴⁷. Bu gibi kötü durumlardan kurtulmak için Hititlerin çeşitli büyü yöntemlerine başvurduğu anlaşılmaktadır. Büyü; insanın, bir yandan doğaüstü güçlerin zararlı güçlerinden korunmaya çalışırken, diğer yandan, belli bir tekniği uygulayarak bu güçleri kendi yararına ve başkalarının zararına çevirme çabası olduğu dikkat çekmektedir³⁴⁸.

Tanrılarda oluşan “hiddet, öfke, kin” gibi duygular büyüsel bir kirlenme olarak kabul edilmekte ve tanrının yapılan çağrıya cevap vermesi için onun bu kirlilikten arındırılması gerekmektedir. Bu sebeple, tanrı çağırılırken aynı zamanda uygulanan çeşitli büyü yöntemleri ile de arındırılmaktadır. Adı geçen bu büyü yöntemlerinin Kizzuvatna kaynaklı olduğu, Mezopotamya ve Suriye’den alınan bu geleneklerin Hurriler tarafından, Kizzuvatna üzerinden Anadolu’ya aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Kizzuvatna’nın Eski Hitit Dönemi’nde Hitit Devleti ile başlayan, yaptıkları antlaşmalarla şekil alan siyasi ilişkileri, İmparatorluk Dönemi krallarından I.Şuppiliuma zamanında Hitit devletine bağlı bir bölge olma şeklinde devam etmiştir. Bu uzun süreçte Kizzuvatna’nın kültürel alanda Hititlere yaptığı etki kendini özellikle ritüel uygulamalarda kuvvetlice hissettirmiştir. Kizzuvatna Ülkesi gerek Hitit Devletine bağlı gerekse bünyesi içinde olsun daima Hitit Devletini etkileyen, özellikle de kültürel yönden şekillendiren çok önemli bir bölge olarak tarihe geçmiştir. Kizzuvatna’nın bu kadar etkin olması daha araştırılması gereken hususların olduğunu bize göstermektedir. Günümüz Çukurova’sına yerleştirilen Kizzuvatna hakkında, bu bölgede yapılan ve yapılacak olan arkeolojik kazıların getireceği yeni bilgiler, Hitit ile Kizzuvatna Devleti arasındaki ilişkileri dâhilinde bilgilerimizi genişleteceği ve eksik kalan birçok noktanın tamamlanacağı açıktır.

³⁴⁷ Strauß 2006, 17.

³⁴⁸ Reyhan 2002, 223.

KAYNAKÇA

- Akurgal 1989. E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, Net Trustik Yayınlar.
- Alemdar 2006. D. Alemdar, “*Kizzuvatna Memleketi ile Hitit Devleti Arasında Yapılan Antlaşmalar*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alp 1963. S. Alp, “Kaniş=Anişa=Nişa, Erken Hitit Çağının bir Başkenti/ Kaniş=Anişa=Nişa, Eine Hauptstadt der frühhethitischen Periode”, Ankara, *Bulleten XXVII* 107, s. 366-376
- _____ 1964. S. Alp, “Eski Anadolu Yazısının Menşei”, *Atatürk Konferansları*, Ankara, TTK Basımevi.
- _____ 1974. S. Alp, “Eski Önasya’da Siyasal İlişkilerden Bölümler”, Ankara, *A.Ü.D.T.C. Fakültesi Yayınları*, No: 239, s. 425-436.
- _____ 1991. S. Alp, *Maşat-Höyük'te Bulunan Çivi Yazılı Hitit Tabletleri / Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat-Höyük*, Ankara.
- Alparslan 2006. M. Alparslan, “*II. Murşili ve Dönemi*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alparslan 2007. M. Alparslan, “*II. Muvatalli ve Dönemi*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alpman 1983. A. Alpman, “Hurriler”, *A.Ü. D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XIV, s. 283-313.

- _____ 1996. A. Alpman, “Anadolu’da Hurriler”, *III. Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum.
- Archi 1997. A. Archi, “Egyptians and Hittites in Contact”, *L’Impero Ramesside, Convegno Internazionale, (Vicino Oriente-Quaderno 1)*, Roma, s. 1-15.
- Balkan 1957. K. Balkan, *Mama Kralı Anum-Hirbi’nin Kaniş Kralı Waršama’ya Gönderdiği Mektup*, Ankara.
- Beal 1986. R. H. Beal, The History of Kizzuvatna and the Date of Šunaššura Treaty, *Oriental 55*, Chicago, s. 424-445.
- Beckman 1999. G. Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta.
- Börker-Klähn 1996. J. Börker-Klähn, “Grenzfälle: Šunaššura und Sirkeli oder die Geschichte Kizzuvatnas”, *UF XXVIII*, s. 37-104.
- Bryce 2003. T. Bryce, *The Luvians*, (Ed: H.C. Melchert), HdO 68, Leiden.
- _____ 1998. T. Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, Oxford.
- _____ 2010. T. Bryce, “Tarih”. *Anadolu’nun Gizemli Halkı Luviler*. H. C. 98 Melchert (ed.). (Çev. Barış Baysal-Çiğdem Çıdamlı). İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- Carruba 1977. O. Carruba, “Beiträge zur mittelhethitischen Geschichte I. Die Tuthalijas und die Arnuwandas”, *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici 18*: 137-174.
- Darga 1974. M. Darga, Puduhepe= An Anatolian Queen of the Thirteenth Century B.C., *Fs. Mansel*, s. 939-961.

- de Martino 1991. S. de Martino, "Himuili, Kantuzzili e la presa dei potere da parte di Tuthaliya", *Quattro studi ittiti (Eothen 4)* s. 5-21.
- _____ 2003. S. de Martino, *Hititler*, Çevr. Erendiz Özbayoğlu, 2006, Ankara.
- del Monte - Tischler 1978. G. F. del Monte - J. Tischler Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte, *RGTC 6*, Wiesbaden.
- del Monte 1981. G. F. del Monte, "Note Sui Trattati fra Hattuša e Kizuwatna", *OA XX*, Roma, 203-221.
- _____ 1992. G.F. del Monte, Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte, *RGTC 6/2*, Wiesbaden, 1992.
- Dinçol 1969. A. Dinçol, "Die Fünfte Tafel des Išuwaš-Festes", *RHA XXVII*, 25-40.
- _____ 1981. A. Dinçol, "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 1*, İstanbul, Görsel Yayınları, s.18-131.
- Dinçol- Yakar- Dinçol- Taffet 2000. A.M. Dinçol – J. Yakar – B. Dinçol - A. Taffet, "The Borders of the Appanage Kingdom of Tarhuntašša – A Archaeological Assessment", *Anatolica XXVI*, s. 1-29.
- Dinçol 2001. A. Dinçol, Ein interessanter Siegelabdruck aus Boğazköy und die damit verknüpften historischen Fragen" *StBoT 45*, Wiesbaden, s.89-98.
- Dinçol 1988. B. Dinçol, "*Belgelere Göre Orta Hitit Döneminin Tarihsel Problemleri*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- _____ 2006. B. Dinçol, “Über die Probleme der absoluten Datierung der Herrschaftsperioden der hethitischen Könige nach den philologischen und glyptischen Belegen”, *BY-ZAS* 4, s. 19-32.
- Ertem 1973. H. Ertem, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*, Ankara.
- Freu 2001. J. Feru, “De l’indépendance à l’annexion. Le Kizzuvatna et le Hatti aux XVIe et XVe siècles avant notre ère”, *Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö. 2. Binyıl-M.S. 4. yüzyıl)*, Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, *Varia Anatolica* XIII, (Eds: E. Jean-A.M. Dinçol et. al.), Paris, 13-36.
- Garstang – Gurney 1959. J. Garstang - O. R. Gurney *The Geography of the Hittite Empire*, London.
- Girginer 2000. S. Girginer, "Tepebağ Höyük (Uru Adaniia) Kizzuvatna Ülkesinin Başkenti Miydi?", *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 70-85.
- Goetze 1930. A. Goetze, “Die Pestgebete des Muršiliš”, *KIF* 1, F, Sommer- H, Ehelolf (eds.)
- _____ 1933. A. Goetze, “Die Annalen des Muršiliš” (*MVAeG* 38), Hinrichs’sche Buchhandlung, Leipzig.
- _____ 1936. A. Goetze, “Philological remarkson the Bilungal Bulla from Tarsus”, *AJA* 40/2, Baston, s. 210-214.
- _____ 1940. A. Goetze, *Kizzuvatna and the problem of Hittite Geography*, New Haven.
- _____ 1957, A. Goetze, *Kleinasien*, (Handbuch der Altertumswissenschaft. Neubearbeitung Abt. III, T.1,

- Kulturgeschichte des Alten Orients, Abschn. 3, Lfg.1)
München.
- Gurney 1973. O. R. Gurney, "Anatolia", *CAH* 3, II/1, Chapter XV, Chambridge, s. 659-685.
- Güterbock 1978. H. G. Güterbock, "Die Hieroglypheninschrift von Fraktin", *Festschrift Lubor Matouš*, Herausgegeben von B. Hruška – G. Komoróczy, Budapest, s. 127-136.
- Haas – Wilhelm 1974. V. Haas – G. Wilhelm, *Hurritische und luvische Riten aus Kizzuvatna*, AOAT 3, Neukirchen-Vluyn.
- Haas 1985. V. Haas, "Zur Dynastie von Hattuša im Mittleren Reich", *AoF* 12/2, 269-277.
- _____ 1988. V. Haas, "Die hurritischen Ritualtermini in hethitischem Kontext", *Corpus der hurritischen Sprachdenkmäler 9 (ChS 9)*, Roma.
- _____ 1994. V. Haas, *Geschichte der hethitischen Religion*, Leiden, New York, Köln.
- Haary – Hoofner 1997. A. Harry,– J.R. Hoffner, *Perspectives on Hittite Civilization*, Selected Writings of Hans Gustov Güterbock, Chicago.
- Hawkins 2010. J. D. Hawkins, "Yazılar ve Metinler". *Anadolu'nun Gizemli Halkı Luviler*. H. C. Melchert (ed.). (Çev. Barış Baysal-Çiğdem Çıdamlı). İstanbul Kalkedon Yayınları.
- Hoffmann 1984. I. Hoffmann, *Der Erlaß Telipinus*, THeth 11, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.

- _____ 1995. I. Hoffmann, "Etnic Diversity and Population Movement in Anatolia", *CAME I*, (Ed: Sasson), 259-270.
- Hutter 2010. M. Hutter, "Luvi Dininin Nitelikleri". *Anadolu'nun Gizemli 105 Halkı Luviler*. H. C. Melchert (ed.). (Çev. Barış Baysal-Çiğdem Çıdamlı). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Imparati 1964. F. Imparati, *Hitit Yasaları*. (Çev. Erendiz Özbayoğlu) İtalyan Kültür Derneği: Ankara 1992.
- Kammenhuber 1961. A. Kammenhuber *Hippologia Hethitica*, Wiesbaden.
- _____ 1968. A. Kammenhuber, *Kizzuvatna / Kilikien*, Die Arier im Vorderen Orient, Heidelberg.
- _____ 1976. A. Kammenhuber, *Orakelpraxis, Träume und Vorzeichenschau bei den Hethitern*, TH 7, Heidelberg.
- Karauğuz 2002. G. Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Konya.
- Kempinski - Koşak 1970. A. Kempinski - S. Koşak "Der İşmeriga Vertrag" *WO 5*, Ljubljana, s.191-217.
- Kinal 1941. F. Kinal, "Amarna Çağı'nda Hurriler", *Sumeroloji Araştırmaları*, İstanbul, s. 1021-1067.
- _____ 1962. F. Kinal, "Eski Anadolu Tarihi", *Dünya Tarihi*, XIII. Seri- No: 7, TTK Basımevi, Ankara, s. 82-135.

- _____ 1967. F. Kinal, “Yamhad Krallığı”, *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt, V, sayı: 8-9, s. 193-212.
- _____ 1970. F. Kinal, “Hitit Devletleri İçin Kuzey Suriye’nin Önemi”, *Atatürk Konferansları*, 4, TTK Basımevi, Ankara, s. 3-13.
- Klengel 1999. H. Klengel, *Geschichte des Hethitischen Reiches*, Leiden-Boston-Köln.
- Kümmel 1976-1980. R. H. Kümmel “Kizzuvatna”, *RIA* 5, Berlin, s. 627-631.
- Koç 2007. İ. Koç, “Telipinu ve Dönemi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lebrun 1980. R. Lebrun, *Hymnes et prières hittites*, Louvain-la-Neuve.
- _____ 1987. R. Lebrun, “L’Anatolie et le monde phénicien du Xe au IVe siècle av. J.-C”., *Phoenicia and the East Mediterranean in the First Millennium B.C.*, (Ed: E. Lipinski), Leuven, 23-33.
- Macqueen 1975. J.G. Macqueen, *The Hittites and their contemporaries in Asia Minor*, Ancient Peoples and Places 83, London.
- Melchert 1978. H. C. Melchert, “The Acts of Hattusili I”, *JNES* 37, s. 1-22.
- _____ 2010. H. C. Melchert, “Prehistorya” ve “Dil”. *Anadolu’nun Gizemli Halkı Luviler*. H. C. Melchert (ed.). (Çev. Barış Baysal-Çiğdem Çıdamlı). İstanbul, Kalkedon Yayınları.

- Meyer 1953. G. Meyer, "Zwei neue Kizzuvatna-Vertrage", *MIO 1*, Paris, s. 108-124.
- Miller 2004. Jared, L. Miller, *Studies in the Origins, Development and Interpretation of the Kizzuvatna Rituals*, (StBoT 46), Wiesbaden.
- _____ 2005. Jared, L. Miller, "Von Syrien durch Kizzuvatna Nach Hatti: Die Rituale der Allaiturahhi und Gizija", *Motivation und Mechanismen des Kulturkontaktes in der Späten Bronzezeit (Eothen 13)*, herausgegeben von Doris Prechel, s. 129-144.
- _____ 2005a. Jared, L. Miller, "Unravelling the Kizzuvatna Rituals: The Redactional History of Mastigga's Ritual for Domestic Quarrel", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 02-08 Eylül 2002/Acts of the Vth International Congress of Hittitology, Çorum September 02-08, 2002*, Yayına Hazırlayan Aygül Süel, Ankara, s. 527-540.
- Murat 2002. L. Murat, "Kizzuvatna'lı Rahip Ammihatna'ya Ait Bir Ritüel Metin (CTH 471)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ 2012. L. Murat, "Hititlerde Su Kültü" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXI, S. 51, Ankara, s. 125-157.
- Otten 1951. H. Otten, Ein Althethitischen Vertrag mit Kizzuvatna, *JCS 5*, Berlin- Deutschland, s.129-132.

- _____ 1971. H. Otten, “Das Siegeldes hethitischen Grosskönigs Tahurwaili”, *MDOG 103*, s. 59-68.
- _____ 1987. H. Otten, “Das hethitische Königshaus im 15. Jahrhundert vor Chr”, *Anzeiger der phil.-hist. Kl. der Österreichischen Akad. der Wiss.*, Jhrg. 123 (1986), So. 2, s. 22-35.
- _____ 1988. H. Otten, *Die Bronzetafel aus Boğazköy Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV*, Studien zu den Boğazköy Texten, Beiheft 1, Wiesbaden.
- _____ 1995. H. Otten, *Die hethitischen Königssiegel der frühen Großreichszeit*, Stuttgart, Mainz.
- Özgüç 1978. T. Özgüç, “Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar”, *TTK Yayınları*, V. Dizi, Sayı: 38, Ankara, s. 1-5.
- _____ 2004. T. Özgüç, “Asur Ticaret Kolonileri Kültepe-Kaniş”, *Arkeo Atlas*, sayı 3, İstanbul, s. 10-14.
- _____ 2005. T. Özgüç, *Kültepe Kaniş/Neşa*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Petschow 1962. H. Petschow, Zur Noxalhaftung im Hethitischen Recht, *ZA 55*, Berlin, s. 237-250.
- Reyhan 2002. E. Reyhan, “Kizzuatna’lı bayan Maštigga’ya ait Ritüaller”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ 2010. E. Reyhan, “Ortaköy/Şapinuva’dan Kizzuvatna Kökenli Ritüellerde Geçen Yeni Bazı “Kurban Terimleri””, *VII. Hititoloji Kongresi Bildirileri, 25-31 Ağustos 2008 Çorum*, Yayına Hazırlayan A. Süel, Ankara, s.637-650.

- Singer 2002. I. Singer, *Hittite Prayers*, Leiden-Boston-Köln.
- _____ 2002a. I. Singer, "Kantuzzili The Priest and The Birth of Hittite Personal Prayer" Taracha P. (ed.), *Silva Anatolica. Anatolian Studies Presented to Maciej Popko on the Occasion of His 65th Birthday*, Warsaw, s. 301-313.
- Starke 1985. F. Starke, Die keilschrift-luvischen Texte in Umschrift (*StBoT 30*), Wiesbaden. Strauß, R. (2005) "Elemente Kizzuwatnaischer Ritualkunde in Hethitischen Texten", *Motivation und Mechanismen des Kulturkontaktes in der Späten Bronzezeit*, (*Eothen 13*), herausgegeben von Doris Prechel, 227-246.
- _____ 2002. Starke (Sergi haritası). F. Starke, Die Hethiter und ihr Reich, das Volk der 1000 Götter sergi katalogu, Bonn, 2002, Theiss, 306.
- _____ 2006. F. Starke, *Reinigungsrituale aus Kizzuvatna. Ein Beitrag zur Erforschung hethitischer Ritualtradition und Kulturgeschichte*, Berlin-New York.
- Süel 1985. A. Süel, *Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri İle İlgili Bir Direktif Metni*, Ankara, A.Ü. D.T.C.F Basımevi.
- _____ 2001. A. Süel, "Ortaköy Tabletleri Işığında Batı Anadolu ile İlgili Bazı Konular Üzerine", *StBoT 45, Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie Würzburg, 4.-8. Oktober 1999*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, s. 670-678.

- _____ 2008. A. Süel, “Bir Hitit Başkenti: Şapinuva”, *Muhibbe Darga Armağanı*, Sadberk Hanım Müzesi Yayınları, İstanbul, s. 457-474.
- Süel 2008. M. Süel, *Bir Hitit Başkenti Ortaköy Şapinuva*, Ankara.
- ten Cate 1983. Ph. H.J.H. ten Cate, “The History of Warfare According to Hittite Sources: The Annals of Hattusilis I”, *Anatolica* 10, s. 91-109.
- _____ 1984. Ph. H.J.H. ten Cate, “The History of Warfare According to Hittite Sources: The Annals of Hattusilis I (Part II)”, *Anatolica* 11, s. 47-82.
- _____ 1998. Ph. H.J.H. ten Cate, “Alternative Date for the Šunaššura Treaty (KBo 1.5)”, *AoF* 25, s. 34-53.
- Trémouille 2002. M.C. Trémouille, “CTH 479.3: Ritual du Kizzuvatnan ou Fête à Şapinuwa?”, *Anatolia Antica. Studi in memoria di Fiorella Imparati. Eothen 11*, A cura di Stefano de Martino e F. P. Daddi, Tomo II, Florance, s. 841-856.
- Ünal 1986. A. Ünal, “Das Motif der Kindesaussetzung in den altanatolischen Literaturen”, *XXXII. RAI, Keilschriftliche Literaturen, Berliner Beiträge zum Vorderen Orient: 6*, (Eds: K. Hecker-W. Sommerfeld), Berlin, s. 129-136.
- _____ 1997. A. Ünal, “Hurriler, Hurri Tarihi, Kültürü ve Arkeolojisiyle İlgili Yeni Buluntular ve Gelişmeler”, *1996 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara, s. 11-35.

- _____ 2000. A. Ünal, “Çukurova’nın Antik Devirlerde Taşıdığı isimler ile Fiziki ve Tarihi Coğrafyası” Adana, Köprübaşı, Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne, İstanbul, *YKY*, s.18-41.
- _____ 2002. A. Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 1*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- _____ 2006. A. Ünal, “Eski Çağlarda Çukurova’nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuvatna (Adana) Krallığı’nın Siyasi Tarihi” *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 3 (Arkeoloji Özel Sayısı)*, s.15-44.
- Ünal – Girginer 2007. A. Ünal - S. Girginer, *Kilikya-Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi’ne Kadar Kilikya’da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji. Kizzuvatnalı Kraliçe Puduhepa ve Yerleşme Alanları Rehberi Ekleriyle Birlikte*, İstanbul, Homer Yayınevi.
- Wegner 2000. I. Wegner, *Einführung in die hurritische Sprache*, Harrosowitz Verlag- Wiesbaden.
- Weidner 1923. E. Weidner, *Politiche Dokumente aus Kleinasien*, Leipzig.
- Wilhelm 1982. G. Wilhelm, *Grundzüge der Geschichte und Kultur der Hurriter*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- _____ 1988. G. Wilhelm, “Zur ersten Zeile des Šunaššura-Vertrages”, *Documentum Asiae Minoris Antiquae*, Fs. Heinrich Otten zum 75. Geburtstag, Otto Harrassowitz Wiesbaden.
- _____ 1994. G. Wilhelm, *The Hurrians*, Warminster.

_____ 1995.

G. Wilhelm, “The Kingdom of Mitanni in Second millennium Upper Mesopotamia”, *CAME II*, s. 1243-1254.

Yakubovich 2008.

I. Yakubovich, S. “*Sociolinguistics of the Luvian Language*”. Yayınlanmamış Doktora tezi. The University of Chicago, Chicago.

Yiğit 2005.

T. Yiğit, “Hurrilere İlişkin Hititçe Çivi Yazılı Belgelerdeki İlk Kayıtlar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIV, Sayı: 38, Ankara.

EKLER

Tablo 1

Kizzuvatna ülkesinin geçtiği metin yerleri³⁴⁹

Akk.	^{URU} ki-iz-zu-wa-at-na-an	KBo VI 28 öy. 14.
Gen.]ki-iz-zu-wa-at-na-aš	KUB XL 102 VI 26'.
Dat.	^{URU} ki-iz-zu-wa-at-ni	KUB XIV 28+29 + XIX 3 I 27; KUB XXX 31 + XXXII 114 I 2; KUB XXXII 133 I 3; KUB XLVII 106, 15'; KUB L 1 III 8'.
Abl.]wa-at-na-az	KBo III 4 IV 22'.
Stf.	KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-ta-na ^{KI}	KUB XXXIV 1+ 22', 34', 38' (akk.).
	KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-ta-ni ^{KI}	KUB XXXIV 1+ 30' (akk.).
	KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-ta-ni	KUB XXXIV 1+ 9', 17' (akk.).
	KUR ^{URU} ki-iz-wa-ta-ni	KUB XXXIV 1+ 25' (akk.).
	KUR ^{URU} ki-iz-wa-ta-na	KUB XXXIV 1+ 28'.
	KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-na ^{KI}	KUB XXXIV 1+ 16' (akk.).
	KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-na	KBo XIII 55 öy. 5'; KUB IX 31 II 40; KUB XIX 26 I 27'; KUB XXX 42 IV 16', 21'; KUB XXXV 8 I 1; KUB XXXVI 108 I 2; KUB XL 102 VI 4': HT 1 II 14'; HKM 74, 12.
	KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-ni	KBo I 4 IV 39' (akk.); KBo I 5 I 5 ve devamında (akk.); KUB VIII 81 + KBo XIX

³⁴⁹ Ertem,1973, 76-77; del Monete-Tischler 1978, 212-215; del Monte 1992, 81.

	39 II 2', 11' (br.), III 11 (br.); KUB XXIII 68 ay. 21, 22, 23; KUB XXXVI 127 öy. 11 (br.), ay. 6', 8'; StBoTB 1 III 48.
KUR ^{URU} ki-iz-zu-at-ni	KBo I 1 ay. 51' (akk.); KBo I 3 ay. 21' (akk.); KUB III 1a+b ay. 18' (br., akk.); KUB III 13+ I 6' ve devamı (akk.).
KUR ^{URU} ki-iz-zu-at-na	KUB XXXI 81 öy. 6'.
KUR ^{URU} ki-zu-[KBo XIX 41, 6' (akk.).
KUR ki-iz-wa-at-na	KBo I 22 ay. 4' (akk.).
KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-na	KBo I 14 öy. 20' (akk.); KBo II 3 I 1; KBo V 2 I 2; KBo V 3+ I 44, 47; KBo IX 106+ VIII 75 III 50'; KBo XV 52 VI 42'; KBo XV 61 ay. 12'; KBo XVII 65 öy. 38, ay. 46; KBo XVIII 141, 2 (br.); KBo XXI 37 ay. [?] 14' (br.); KUB III 1a+b ay. 10' (br., akk.); KUB VII 20 I 1, 2; KUB IX 31 I 1; KUB XII 34+ I 1; KUB XIII 33 IV 2; KUB XIV 4 III 25; KUB XIV 28+ 29+ XIX 3 I 28 (br.), 29; KUB XXIII 68 ay. 16; KUB XXX 31+ XXXIII 114 I 5, IV 46; KUB XXXI 81 ay. 10'; IBoT III 53, 10' (br.).
^{URU} ki-iz-zu-wa-at-ni	KBo XIV 126 IV 2' (br.); KBo XVII 102 ay. 21; KBo XIX 145 IV 50'; KBo XXI 37 ay. [?] 17'; KUB XVII 26 IV 2; KUB XXIII 68 ay. 15 ve devamı; KUB XXVI 50 öy. 35'; KUB XXX 31+ XXXII 114 IV 29; KUB XXX 63 III [?] 8, 11 (br.); KUB XXXII 115+ IV 32; ABoT 24, 9' (br.); KUB LVIII 79 IV 16' (br.); KUB LIX 53 I 1; StBoTB 1 III 84, 90, IV 48.

URU ¹ ki-iz-zu-at-na	KBo I 1 ay. 43' (akk.).
URU ¹ ki-iz-zu-at-ni	KBo I 1 ay. 47' (akk.); KBo I 3 ay. 18' br., akk.); KUB 63 II ² 5'.
URU ¹ gi-iz-zu-at-ni	KBo I 2 ay. 20' (br.), 24' (akk.).
URU.KI ¹ ki-iz-wa-at-na	KBo 15+ 19 ay. 23 (akk., Mısırdan mektup).
URU ¹ ki-iz-zu-wa-at-na	KBo XXXIII 178 ay. 5'; KBo XXXIV 101 öy. ² 6'; KUB XLVII 49 IV 8'; KBo XXXIV 203+ KBo XVII 89 öy. II 5' (br.); KUB XLVII 85 öy. ² 5'; KUB L 1 III 3', 18', 26'; KUB LVI 28 ay. 6'; KUB LX 138 öy. 2 (br.).
URU ¹ GAZ-zu-wa-a[t-n]a	KUB XLVII 64 II 28.
URU ¹ GAZ-zu-wa-a[t-	KUB XXVI 67 II 6'.
Hurr. URU ¹ ki-iz-zu-wa-at-na-hi	KUB XXVII 1 II 39.
Ki-iz-zu-wa-ti-[KBo XV 57, 5'
akk. KUR ¹ URU ¹ ki-iz-zu-wa-at-ni	KBo XXVIII 110 öy. 12' ve devamı.
KUR ¹ URU ¹ ki-zu-at-ni	KBo XXVIII 109+ KBo XIX 41+ KUB III 13, 3', 6'.
Diğer şekillerde:	
URU ¹ ki-iz-zu-wa-at-[KBo XXXIII 177 ay. 4'.
URU ¹ ki-iz-zu-w[a-	KBo XXIV 59 IV ² 4'.
URU ¹ ki-iz-zu-[KBo 115 ay. 2'; KBo XXXIII 175+ ABoT 2+ KUB XXXII 100 VI 7'; KBo XXXIII 179 ay. 4'.

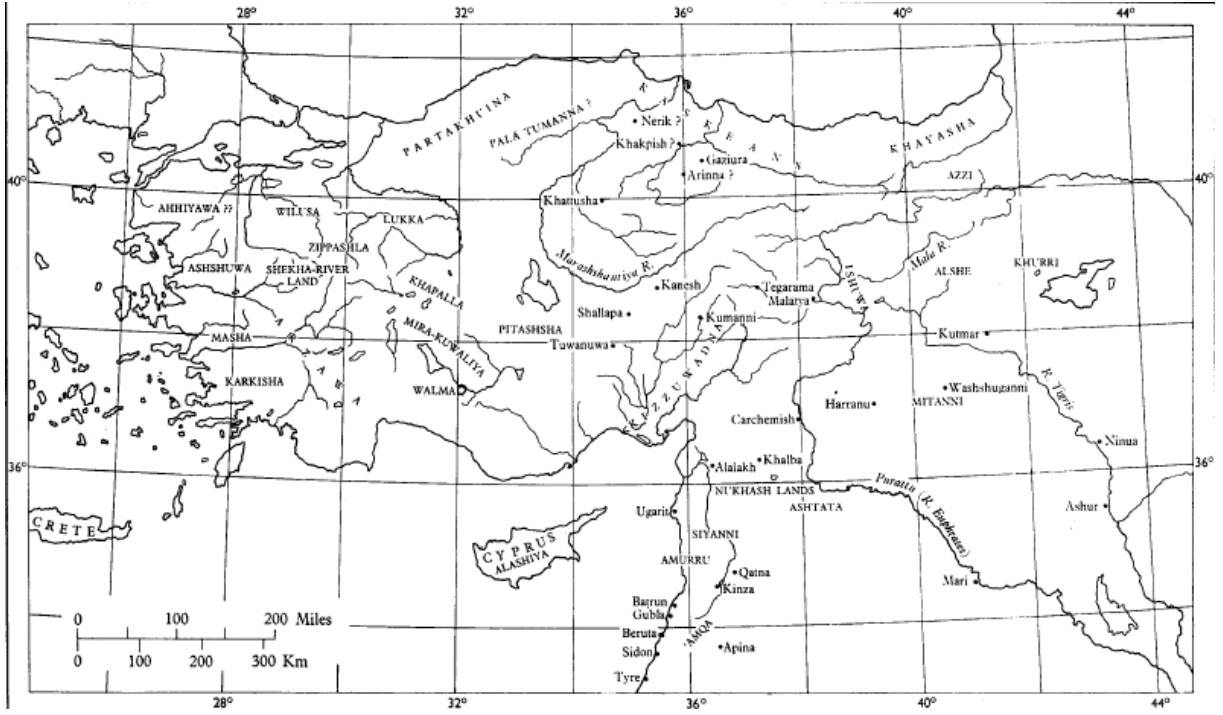
URU ^{ki-iz-} [KBo XXVIII 108, 22'; KUB LV 58 ay. 12'.
URU ^{ki-} [KUB LV 67 IV 1'.
-i]z-zu-wa-at-na	KBo X 15, 10'.
]iz-zu-wa-a[t-	KBo XXXIV 109, 4'.
-z]u-wa-at-na	KBo XXX 95 öy. 5'.
-n]a	KBo XXIV 48 II 9'.
k]i-iz-zu-wa-at-[KBo XXXIII 121, 5'.

Tablo 2

Hitit Kral Listesi

I. Hattuşili	İ.Ö. 1650-1620
I. Murşili	İ.Ö. 1620-1590
I. Hantili	İ.Ö. 1590- ?
I. Zidanta	İ.Ö. ? - ?
Ammuna	İ.Ö. ? - ?
I. Huzziya	İ.Ö. ? - ?
Telipinu	İ.Ö. 1525-1500
Tahurvaili	İ.Ö. 1500 - ?
Alluvamna	İ.Ö. ? - ?
II. Hantili	İ.Ö. ? - ?
II. Zidanta	İ.Ö. ? - ?
II. Huzziya	İ.Ö. ? - ?
I. Muvatalli	İ.Ö. ? – 1450
I/II. Tuthaliya	İ.Ö. 1450-1420
I. Arnuvanda	İ.Ö. 1420-1400
III. Tuthaliya	İ.Ö. 1400-1380
I. Şuppiluliuma	İ.Ö. 1380-1345
II. Arnuvanda	İ.Ö. 1345-1343
II. Murşili	İ.Ö. 1343-1310
II. Muvatalli	İ.Ö. 1310-1282
III. Murşili	İ.Ö. 1282-1275
III. Hattuşili	İ.Ö. 1275-1250
IV. Tuthaliya	İ.Ö. 1250-1220
Kurunta	İ.Ö. 1220-1215
III. Arnuvanda	İ.Ö. 1215-1210
II. Şuppiluliuma	İ.Ö. 1210-1200

Diñçol 2006, 19-32.



Harita 1: Gurney 1973, 661.



Resim 1: Tarsus'ta ele geçen çift dilli bulla. (Goetze 1936, 210).



Bo 69/200

Resim 2: Tahurwaili mührü. (Dinçol 1988, 103).



Resim 3: II. Zidanza'nın mührü. (Dinçol 1988, 103).



Resim 4: I. Muvatalli'nin mührü. (Dinçol 1988, 103).

KİŞİSEL BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Murat AYDIN

Unvanı: Hititolog; Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarih, Yüksek Lisans Öğrencisi

Doğum Yeri / Tarihi:

Kaman 01/01/1981

İlgi / Çalışma Alanları:

Hititoloji, Arkeoloji, Eskiçağ Tarihi.

İletişim Adresleri (Posta adresi, e-posta adresi, telefon, faks ve GSM):

Yenimahalle / ANKARA

muratsapinuva@gmail.com

GSM: 0542 257 82 80

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Eğitim	Yıl
Yüksek Lisans	Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi	2011-
Lisans	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Anabilim Dalı	2009

BİLGİSAYAR

Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Office Powerpoint, **GIMP2**, Adobe Photoshop CS3.

PROFESYONEL DENEYİM

- 2009- Boğazköy/Hattuşa (Çorum) Hitit Çivi Yazılı Arşiv Çalışmalarında Asistan Öğrenci.
- 2008 Hititoloji ile İlgili Yayınların Ayrı Basımlarının Kataloglaması ve Bilgisayar (Microsoft Word) Ortamına Aktarılması.
- 2007- Ortaköy/Şapinuva Kazısı Kazı Kurulu Üyesi
- 1999-2004 Telekomünikasyon (Şebeke Dağılım Projeleri)

PROJELER

Aydın, M., Araştırmacı: Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) çerçevesinde Yrd. Doç. Dr. Esmâ Reyhan'ın başkanlığında yürütülen "Ortaköy-Şapinuva (Çorum) Arkeolojik Alanından Geçen Antik Yolun Tespit Edilmesi ve Belgelenmesi" konulu projenin araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

Aydın, M., Araştırmacı: Prof. Dr. Aygöl Süel başkanlığında yürütülen Ortaköy-Şapinuva kazısından ele geçen çiviyazılı tabletlerin yayını için oluşturulan "Ortaköy-Şapinuva Arşivi Çiviyazılı Tabletleri Yayın Komisyonu"nda görev yapmaktadır.

Aydın, M., Araştırmacı: Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi bünyesinde, Müze Müdürü'nün başkanlığında oluşturulan bir bilim kurulunda "Almanya'dan (Doğu Berlin) Türkiye'ye İade Edilen Çiviyazılı Hitit Tabletlerinin Yayın Komisyonu" üyelerine yardımcı olarak çalışmaktadır.